

Sagunt,
Bressol de Cultures, Bressol de Falles.

ASSOCIACIÓ CULTURAL

Falla
SANTA ANNA

2015

Falla
SANTA ANNA
2015

El tresor de Betlem

*Com dorm el fill de Maria
damunt de l'or de la palla,
¿no vindreu els de la falla
a veure'l en romeria?*

Veniu, veniu, santanners,
deixeu la taula i el llit
que en Betlem aquesta nit
són aurores els bolquers,
ompliu de glòria els carrers
i abans de fer-se de dia:

*Com dorm el fill de Maria
damunt de l'or de la palla,
¿no vindreu els de la falla
a veure'l en romeria?*

Quantes coses, quants anhels,
en la vida ens entretenen
i encissats sovint ens tenen
sens pensar allà en els cels,
d'on els àngels i els estels
han baixat a l'establia:

*Com dorm el fill de Maria
damunt de l'or de la palla,
¿no vindreu els de la falla
a veure'l en romeria?*

Passar la nit sens saber
qui dorm en este bressol
essent el xiquet el Sol
del foc del nostre voler,
seria perdre el roser
que el seu amor encenia:

*Com dorm el fill de Maria
damunt de l'or de la palla,
¿no vindreu els de la falla
a veure'l en romeria?*

De la fusta del xiprer
Varen fer aquest pessebre
Perquè Déu poguera rebre
Amb el flaïre del lloïer
I sentürem el plaer
En la nit de veure el dia:

*Com dorm el fill de Maria
damunt de l'or de la palla,
¿no vindreu els de la falla
a veure'l en romeria.*

Les flames del món faller
Evoquen la vera flama
De l'amor que Déu derrama
En el cor del Sant fuster
Que mirant està el Roser
I l'Assutzena que el cria:

*Com dorm el fill de Maria
damunt de l'or de la palla,
¿no vindreu els de la falla
a veure'l en romeria.*

**SANT JOSEP
I VERSOS**

Índex

P.06 L'Editorial
P. 07 Santa Anna Falles 2015
P.08 Saluda President
P. 09 Saluda Fallera Major
P. 10 A la Fallera Major
P. 12 Exaltació a la nostra Fallera Major
P. 14 Comissió Executiva i Vocals
P. 18 La falla gran: BRESSOL DE CULTURES, BRESSOL DE FALLES
P. 23 Vivències Santanneres

P.41 Col·laboracions literàries
P. 42 Període Ibèric
Manuel Civera Gómez
P. 50 Període Llatí/Romà
ML-AR
P. 56 Període Àrab/Islàmic
Jose M. Palomar Abascal
P. 64 Període Valencià Medieval
Luis M. Mesa Reig
P. 70 Període Valencià Modern
Óscar Pérez Silvestre
P. 76 Període Valencià Contemporani
Francesc Fernández

P. 31 Falla i Cultura
P. 32 XXII Setmana Cultural
P. 35 Premi Santa Anna
Josep Maria Francés
P. 36 Faller d'Honor
P. 37 Saguntí de l'any
P. 39 Fallers de Solera

P. 90 Bressol de Falles: El llibret
Ana José Segura Rubio
P.108 Bressol de Falles: El simbolisme
Veva Martínez Suay
P.114 Bressol de Falles: La Junta Fallera de Sagunt
Eva M. Marco Raro
P.126 Bressol de Falles: Els Premis Saguntí de l'any
Josep Xavier Marco i Raro

llibret infantil

P. 02 A la nostra
Fallera Major Infantil
P. 04 Exaltació a la nostra
Fallera Major Infantil
P. 06 XX Certamen Literari i Plàstic
P. 07 Comissió Infantil i Vocals
P. 08 Nous fallerets i fotografies
P. 11 Falla Infantil:
PRODUCTES TÍPICS
P. 15 Jocs

P.133 Programació
P.136 Col·laboracions econòmiques
P.147 Agraïments

falla
SANTA ANNA
2015

"VISITA EL NOSTRE LLIBRET A LA WEB DE
LA FALLA A PARTIR DEL 5 DE MARÇ"
www.fallasantaanna.com

Aquest llibre s'ha presentat
a la convocatòria dels
premis de la Generalitat
Valenciana per la promoció
i l'ús del valencià.

Este llibret participa a
diferents convocatòries,
que s'inclouen en els Premis
de les Lletres Falleres.
(www.lletresfalleres.info)

EQUI LLIBRET

Dibuix de les falles
Francesc Marco i Tortajada
David Marco i Picó

Disseny i maquetació
Panal Fallero

Autor Poesíes
Josep De Morvedre

Autor de la portada
Javi Monar Bermúdez

Coordinació general
Ana José Segura i Rubio

Delegació de Cultura
Maite Francés i Lacalle
María Bono i Romero
Eva marco i Raro
Lourdes Crisol i Borrachina
Olaya Marco i Micó

aviva
Agència de Promoció
del Valencià

DIPÒSIT LEGAL:
V - 3680 - 2012

L'editorial

Estimats lectors, amics i col·laboradors: per primera vegada, l'equip de Cultura de la nostra associació cultural vol acostar-se a vosaltres per tal de fer una reflexió sobre el nostre llibret.

Som un equip dinàmic, jove, responsable i amb ganes de treballar i de fer les coses com sempre s'han fet en la nostra associació, amb trellat i coherència, com a alguns ens va ensenyar el capità Josep Maria Francés, que de segur estarà molt orgullós que continuem la seua labor i la seua manera de fer les coses, fer falla, fer llibret i en definitiva fer cultura. Perquè des d'aquest esperit de superació, que pretén la millora a través de la consciència, del treball ben fet i de l'esforç prolongat, es pot explicar com cada any es planten falles per a després cremar-les, o que el llibret evolucione fins al que és hui des de mitjans del segle XIX.

Estem presents en els premis organitzats per les diferents associacions a través de la Plataforma Lletres Falleres, estem presents en la Mostra de Llibrets que s'organitza cada any a Gandia per tal de millorar-ne el contingut i, sobretot en els darrers anys, la maquetació; estem presents en cada presentació de llibrets de diferents associacions, setmanes culturals o qualsevol esdeveniment relacionat amb la cultura, perquè tot açò també forma part de fer llibret, fer falla, fer cultura.

Enguany, i centrant-nos en el contingut del nostre llibret, per primera vegada treballarem en un únic eix temàtic: «Sagunt: bressol de cultures, bressol de falles», i tant el monument, la Setmana Cultural i el contingut literari del nostre llibre gira al voltant d'aquesta temàtica.

El nostre llibret està estructurat en cinc apartats, amb els subapartats corresponents:

En primer lloc, trobaran la salutació del president i de les falleres majors, la comissió, la falla, l'explicació de la falla i, en definitiva, tots aquells aspectes de l'exercici faller 2014-2015.

A continuació, expliquem tots els temes relacionats amb cultura: Setmana Cultural, Saguntí de l'Any, etc., per a continuar amb la tradicional secció de vivències santanneres, formades pels fets de l'any faller.

I, per finalitzar, les nostres col·laboracions literàries, enguany dividides en dos parts temàtiques: per una banda, «Sagunt, bressol de cultures», on fem una ullada a les diverses civilitzacions que han passat pel nostre poble: ibers, llatins/romans, aràbics/islàmics, valencians

de l'època medieval, moderna i contemporània, destacant els fets històrics, cultura, edificis... de cada període.

Per una altra banda, «Sagunt, bressol de falles», on centrem l'atenció en aquells esdeveniments en què l'Associació Cultural Falla Santa Anna ha sigut la primera associació del municipi a preocupar-se per fer llibret de contingut i qualitat presentat als I Premis de l'Us del Valencià organitzats per la Generalitat Valenciana l'any 1993, i des d'aleshores continuem participant. Sabreu també com vam crear el premi Saguntí de l'Any el 1978, un dels primers premis fallers, com férem el nostre escut faller, el simbolisme i les característiques, i també les primeres aportacions de falleres santanneres a Federació Junta Fallera de Sagunt.

Com a novetat d'enguany, i vista la rellevància que els infants van adquirint en la nostra comissió, hem decidit jugar amb el més menuts d'una manera diferent i involucrar-los en totes les seues experiències: trobareu l'explicació de la falleta infantil, la presentació de la comissió, curiositats i jocs per infants.

Amb tot açò, esperem que gaudisquen de tindre a les seues mans el nostre llibret.

Moltes gràcies!

Equip de Cultura de l'AC Falla Santa Anna - Sagunt

SANTA ANNA

Falles 2015

Saluda

PRESIDENT
2015

Ricardo Antonino i Pérez

En primer lloc, vull saludar i donar els meus agraïments a totes aquelles persones que, d'una manera o altra, col·laboren amb la nostra associació: veïns i veïnes, col·laboradors i col·laboradores i en general a tot el nostre poble.

També vull donar les gràcies a cadascuna de les persones que formen l'Associació Cultural Falla Santa Anna, a la qual tinc l'honor de representar per segon any consecutiu. Vull agrair, des del primer fins a l'últim, la seua col·laboració i comprensió: des de les persones que treballen en cadascun dels càrrecs que són necessaris per a gestionar la nostra falla fins l'últim vocal, ja que, d'una manera o d'altra, tots aconseguim dur endavant la nostra festa i sense ells no seria possible.

Com no, vull donar les gràcies una vegada més a la meua família per estar al meu costat donant-me suport en tot moment, no tan sols durant aquests dos anys que he tingut el plaer de representar aquesta comissió, sinó al llarg de tota la meua vida i haver aconseguit fer de mi la persona que sóc.

Per acabar els agraïments, vull dirigir-me a Coral, la nostra fallera major infantil, i a Lourdes, la nostra fallera major: a Coral perquè aquest any està aportant-me eixa part infantil i innocent que està present en la nostra festa i pel seu saber estar a cada acte on gaudeix amb Lourdes i amb mi; i a Lourdes, la meua cosina, perquè el fet d'estar al meu costat en cadascun dels actes, sopars i tot el que ens queda per viure, està fent que per a mi siga un any inoblidable.

Enguany, amb l'experiència de l'any passat, és tot un poc diferent. Em puc permetre gaudir un poc més, si pot ser, de la nostra festa. Hi ha coses que no són una novetat per a mi, sense deixar de costat totes les responsabilitats i obligacions que comporta el càrrec i, si pot ser, millorant-ho tot un poc més que l'any 2014. Per això, espere que totes les decisions hagen estat i estiguen encertades per tal d'aconseguir que tots els meus fallers estiguen orgullosos del seu president.

Per acabar, vull dirigir-me a tots els representants de la resta de comissions, a la Federació Junta Fallera de Sagunt, a les falleres majors, els presidents i les dames. Junt amb vosaltres, l'any 2015 està sent inoblidable, carregat d'emocions especials que espere que continuen fins a l'últim instant, que culminarà el dia de Sant Josep, quan tots els nostres monuments es reduïsquen a cendra. Aleshores recordarem tots aquells moments que ens han unit durant aquest any.

Espere que aquestes Falles queden en el record de tots nosaltres per sempre.

SANTA
20

Encara que he ocupat aquest càrrec com a màxima representant de la comissió amb anterioritat i també he sigut l'encarregada de fer el llibret durant un període de temps, és la primera vegada que em dirigisc a vostés, a totes aquelles persones, amics i col·laboradors que es disposen a llegir-lo.

Vaig arribar a la falla santannera amb el meu germà quan encara era menuda, de la mà de la meua família, perquè encara que no ens uneixen llaços de sang, som una família. Vicente i Xelo des d'aquell moment sempre s'han preocupat de nosaltres, sobretot, la setmana fallera. Per això, vull aprofitar aquestes línies per tal de donar-los les gràcies per cuidar-nos i fer-nos gaudir des de molt prompte d'aquesta festa nostra que són les falles.

Vaig ser fallera major l'any 2008 amb molta il·lusió per ser la meua primera vegada i vaig gaudir de tot allò que envoltava aquell regnat. Però, enguany, mai podria haver imaginat que aniria del braç del meu cosí i amic Ricardo. Encara avui, il·lusionada, espere donar a la nostra comissió la representació i distinció que es mereix, per tal que gaudisquen amb nosaltres d'aquestes festes josefines.

D'altra banda, vull donar les gràcies a la meua família, els meus pares i el meu germà pel seu suport, així com als meus amics i amigues que han fet que aquest somni tornara a ser possible.

També vull donar les gràcies a la meua comissió, que, com sempre, em farà gaudir de cada acte, cada cercavila, cada dinar... perquè puc dir que és una comissió GRAN, molt gran, que em fa sentir com a casa. Moltes gràcies.

I sols em queda dir que vos desitge poder gaudir d'unes bones festes falleres.

Ala

FALLERA MAJOR
2015

Lourdes Crisol i Barrachina

Oh crisàlida argentina,
gesmil de neu i de sol,
Lourdes, de formós Crissol,
i de segon Barrachina
d'alegria i de consol.

¿A qui anirem per cantar tanta bellesa?,
¿quina porta trucarem?
I obri generosa la naturalesa,
i amb veus del vent et cantarem
per glossar tanta dolcesa.

Suau com llum d'aurora,
companya de l'estel florit,
i estels et diuen senyora
del silenci de la nit.

Als alzinars remoregen
aures vingudes d'orient
i en sentir son vol festegen
guspires d'un foc ardent.

Fallera, de Santa Anna la Major,
fallera del dos mil quinze,
del cel i la mar el color
arrossegues quan camines
amb estrelles diamantines
i dels fallers tot l'amor.

Floresta, Lourdes, d'una Falla,
lluna, aurora i rierol
d'aigua clara que davalla
d'on l'ocellet alça el vol
per escriure una contalla.

Oh crisàlida argentina,
gesmil de neu i de sol,
Lourdes, de formós Crissol,
i de segon Barrachina
d'alegria i de consol.

SANTA
20

FALLERA MAJOR
2015

Lourdes Crisol i Barrachina

ANNA
15

Exaltació a la Nostra...

No sé si m'esperaves a mi o t'esperaves una altra persona, però ara que ací estic vaig a procurar complir dirigint-te unes paraules que des del meu ixen i espere que al teu cor arriben i emoció et facen sentir.

Recorde quan l'any 2007 la meua família i jo arribàrem a esta comissió: crec que ni els meus pares ni jo imaginàvem que aquell mateix any seria jo qui representaria als infants com a president. Però he de dir que aquella decisió soles em va comportar moltes alegries i moments que mai oblidaré: alegries de poder disfrutar les Falles des d'un altre punt de vista i de poder conèixer esta festa amb més profunditat.

I en molta part de tots aquells record sempre estaràs tu, Lourdes, perquè vaig tindre la sort de gaudir d'aquell any i de cada acte acompanyat d'una fallera major amb la qual des del primer moment va sorgir una gran connexió i va fer que aprenguera a estimar-te com a persona i com a fallera.

Després, les circumstàncies personals feren que deixares de ser fallera, situació que tots esperàvem que es tornara a girar, tu la primera, i que per la porta del casal tornares a entrar per ser part de la nostra festa, per tornar a ser santannera.

La retornada ha arribat, i de quina manera! Tornes per la porta gran, per a ser d'entre tots la primera. Igual que en el 2008 vas gaudir d'este càrrec, i del braç del teu cosí presidiràs cada acte. Uns quants en porteu per davant i tants altres encara en queden, i quan arribe el final, eixa setmana fallera que tots estem esperant, culminarà el teu regnat al caliu del monument que davant de tu cremarà.

El foc cremarà la falla i així acabaran els actes, però tu ací estaràs formant part d'esta falla, amb el somriure a la cara, amb l'alegria al teu cos, sent una més entre tots.

I quan a punt la tingues, penjarem a la paret la foto que hauràs triat per tal que quede constància que enguany hem tingut l'honor que sigues de Santa Anna la Nostra Fallera Major.

FALLERA MAJOR
2015

Lourdes Crisol i Barrachina

Secretari Josep Xavier Marco i Raro

Vicesecretari 1er. (Bibliot.-arxiver) - Jorge Carbonell i Vila

Vicesecretària 2^a (informàtica i telecomunicacions)

Lourdes Crisol i Barrachina

Vicepresident 1er (Economia i monument) Julio Gil i Alcamí

Tresorera - Marta Gil i Sola

Vice-tresorera - Mª Josep Sola i López

Comptadora - Cristina Forte i Aleixandre

Vice-comptadora - Xelo Pérez i Castillo

Delegat de Comptabilitat - Miguel V. Bono i Romero

Vice-delegat de Comptabilitat - Jorge Carbonell i Vila

Delegada de Loteries - Conxa Mena i Calza

Vice-delegat de Loteries - Eduardo Díaz i Peris

Delegat de Monuments - Francesc Marco i Tortajada

Vicepresident 2on (Esports i activitats diverses) Roger Beltran i Martínez

Delegada d'Infantils - Carolina Díaz i Mena

Vice-delegat d'Infantils - Rafael González i Berzosa

Delegat d'Esports - Carlos Arbona i Muros

Delegada d'Activitats Diverses i Relacions Públiques

Carmen Tamarit i Carles

Delegada d'Actes i Protocol - Imma Báguena i Tamarit

Delegat d'Incidències - Miquel Bono i Bertolí

Vicepresident 3er (Casal i festejos) Adalberto Báguena i Tamarit

Delegat de Casal - Ginés Ruiz i Lara

Vice-delegats de Casal - Vicent Antonino i Melià

Juan D. De Haro i Guillén

Abdón Antonino i Pérez

Isaac Rubio i Torres

Ovidio Sánchez i González

Delegat de Pólvora - Alberto Ramón i Marco

Vice-delegat de Pólvora - Josep Campos i Matoses

Delegada de Flors i Play-backs - Marta Nieto i Pastor

Vice-delegada de Play-backs - Àngela Pérez i Gómez

Vice-delegada de Flors - Ana Belén Mañas i García

Delegada de Cavalcada - Verónica Andrés i García

Vice-delegada de Cavalcada - Inmaculada García i Aleixandre

Delegada d'Ornamentació - Noelia Marchán i Comeche

Vice-delegat d'Ornamentació - Héctor Pi i Francés

Vicepresidenta 4^a (Cultura) Mª Teresa Francés i Lacalle

Delegada de Cultura - Maria Bono i Romero

Delegada de Llibret - Ana José Segura i Rubio

Vice-delegat de Llibret - Francisco J. Bono i Romero

Delegada de Setmana Cultural - Eva Mª Marco i Raro

Delegada de Comunicació - Olaya Marco i Micó

Vice-delegada de Comunicació - Irene Marco i Micó

Delegada d'Igualdat, Voluntariat, Solidaritat i Sostenibilitat

Leo Berzosa i Muñoz

Vice-delegada d'Igualdat, Voluntariat, Solidaritat i Sostenibilitat

Mª Dolores Berzosa i Muñoz

Comissió Executiva

M ^a Josep Lacalle i Huerta	Quico González i Berzosa
M ^a Carme Romero i Sánchez	Alberto J. Galarza i Ortiz
M ^a Sacramento García i García	Elena Gil i Alcamí
Conxa Aleixandre i Aleixandre	Ramón Caplliure i Gabaldón
Amador Pi i Barberà	Jairo Caballero i Gómez
M ^a Josep Catala i Alpuente	Maria Pi i Francés
M ^a Teresa Peris i Soriano	Julio Gil i Sola
Lídia Camacho i Forte	Alba Fides i Borbotó
Casto Camacho i Ruiz	Borja Beltrán i Català
Manolo Hernández i Cano	Laura Palomar i Lloris
Maria Moros i Marqués	Eva Marín i Mas
Yolanda Pérez i Gómez	Maria González i Sáez
Nuria Sanchis i Aznar	Ainhoa Moros i Marqués
José M ^a González i Alfonso	José Miguel Rozalén i Martínez
Yolanda Mañogil i Berzosa	Cristina Miragall i Gálvez
Juan Mañogil i Bañon	Gema Miragall i Gálvez
	Rafael Pérez i Mezquita
	Paco Bono i Centelles

Vocals

PREÀMBUL

Ben llarga és la història
d'un poble tan fecund,
Morvedre, antic Sagunt,
de pedres fetes glòria,
més curta la memòria
de pedra i documents,
de guerres i romponents
però no mor l'espiga
i canta veu amiga
gloriosos sentiments.

COS CENTRAL

Els diferents monuments
als què encara pega sol
que Sagunt va ser bressol
de cultures i de gents
ho diuen molt complaents
i ho canten amb claredat,
el teatre i el castell,
la torreta del Grau Vell
i el Circ romà soterrat.

Arse feren els Ibers,
l'amfiteatre els romans,
esglésies els cristians
amb ermites als carrers,
després dels cristians primers
vingueren amb Al-sotila,
Ben-Julema i Cadila,
els morets portant tramussos,
i al aire d'Alcén pallussos
ensenyant-nos la pilila.

¿Què resta d'aquell ombriu
que feien pedres notables
on ocellets adorables
hi posaven el seu niu?
¿On son els ponts d'aquest riu,
les portes de la muralla,
la de Ferrissa amb ferralla,
la de la Vila i Terol,
la casa del Cabecol
i del subsol la troballa?

La sinagoga es desfeu,
de Diana el pedestal,
les mesquites un pardal
les posà al peu de la Creu,
i donant lloc al bon Déu
i al volteig de les campanes
ningú ja tingué mes ganés
de jueus i de moretes
que vestides de monjetes
se n'amaguen les bananes.

Així que l'alt monolít
que a vora riu han plantat
un poquet està tombat
com el nas de Ben-fallit,
el qual amb un eselafit
al jueu trencà la vara,
i caigué de cul, i ara
tots dos corren cap amunt,
volen tornar a Sagunt
i ja estan en Almenara.

ESCENA PRIMERA

Torna a volar un pardal
per lo cel del vell Morvedre
i s'atura en un vell cedre
dels flairosos i ancestral.
Fertibèria d'Asobal
amb camiseta vermella
es cobreix cada mamella
blanca a ratlles, i voldria
mantenir categoria
que amb l'or bé s'aparella.

Gladiadors de l'antiga
Roma lluiten amb espasa,
com volen tornar a casa
no els aplega la fatiga.
Que dolça que està la figa,
el formatge i el vinet
begut a gust al gallet,
el meló o les farinetes...,
com lluiten de mentidetes
no passen calor ni fred.

Comencen un pavelló
però només al paper,
¿què s'ha fet?, no ho saben fer,
¿voldran fer-lo de cartó?
I quan s'ajunta el muntó
d'aficionats als partits
es troben com en cofits
ni tots es poden asseure
ni gaudir poden ni veure
els jugadors favorits.

I la crisi a tots constipa,
i l'empresa no es retrata,
i allà es passeja la rata
i el conillet s'anticipa,
i esperant està Felipa
que alcen runes i edifiquen,
que els projectes no claudiquen
si com el Circ no soterran
i als dinerets no s'aferran
els qui en política es fiquen.

ESCENA SEGONA

Terra plana i camp obert
al costat de ciutat vella
té Sagunt a meravella
a cobert i descobert.
El Teatre, un encert,
les muralles amb merlets,
el Circ amb fortes parets
grossos murs l'Amfiteatre,
els monuments, més de quatre
enca que estiguen desfets

El favor de tanta tècnica
absent era al neolític,
i al nostre temps el polític
ignora la filotècnica.
Sap prou més de zootècnica,
de monuments macarrònics,
i oblidant els faraònics
no ens fa aules pragmàtiques
on bé càpien les simpàtiques
junes d'art dels babilònics.

Lema: BRESSOL DE CULTURES, BRESSOL DE FALLES

Per presentar nostra falla
anem per Sagunt errants
buscant com en els encants
un lloquet i una contalla.
I *enca* que dolça batalla
demanar és un seial
per la reina i cort d'honor,
esperem, ai, per favor,
un bon centre cultural.

¿I d'aquest que tenim nou?,
¿què direm del què ens han fet?
Doncs, que és un poquet estret
i a aquest poble no commou.
Molts es banyen quan hi plou,
perquè tants fora s'hi queden,
que es constipen i refreden
no podent tots admirar
ni ben bé representar
els enginys que encara ens queden.

Falla Gran

ESCENA TERCERA

Ciutat vella, ciutat vella,
ares de pedra i vells escuts,
roques, cases, murs romputs,
testos vells d'una escudella.

Com jugàvem a la tella,
com corríem per la Plaça,
de xiquets era la traça,
de xiquets eren els crits,
quina joia, quins ardots,
mai jugant teníem massa.

Quins carrers estrets, ombrius,
amb voreres i revoltes
quins cantons, i quines voltes,
obra són d'antics nadius.
De Sagunt són els vells nius,
cases velles de puixança,
els corrals d'una llaurança
d'horta rica, exuberant,
i ara són, com diu el cant,
d'altres segles la flairança.

Don Aníbal s'ha ferit,
al carrer se n'ha caigut,
s'ha pegat en el canut
i se li ha quedat petit.
Ha Sagunt no ho han sentit
perquè com el va assaltar
doncs, l'envien a cagar,
mentre que l'edil Curul
que tot sol es torque el cul
molt sever li va manar.

Paco Marco i els artistes
fent la falla s'han lluit,
que els ninots els han vestit
com ho fan els bons modistes.
Han posat a més flautistes,
brossa i clots en els carrers,
i passant els tabalers
sense veure'ls ensopeguen,
i les flautes abonyeguen
per fer ric al llanterner.

ESCENA QUARTA

A l'escola en castellà
ensenyant està l'anglès
don Juanito, i el francès,
però no lo valencià.
D'allò nostre s'hi oblidà,
ja fa uns anys ho lamentàvem,
i amb quin goig molts defensàvem
dolça parla del meu poble
i hui encara amb cor ben noble
el cantem com el cantàvem.

Tants passant, tantes cultures,
passa el moro, passa el xurro
ponts i rius l'haca i el burro
i amb els rucs les aventures.
Van passar sense pressures
i en passar ja no passaren
quan dos sants al món cantaren:
Bien estamos en Murviedro,
dijo San Juan a San Pedro...,
i en Morvedre se quedaren.

Celtes, íbers i romans
invasors cartaginesos,
catalans i aragonesos
dominant als musulmans.
I nosaltres valencians
uns pocs mots jueus tenim,
noms de poble del muslim,
i del Laci abundosos
mots ben clars i delitosos
que amb molts altres compartim.

Canta, poble, canta en l'horta,
al carrer i en la muntanya,
trau paraules de l'entranya
d'una veu que no està morta.
Fes de pont, i el cant transporta
del jovent a les oïdes
i als infants de tendres vides,
perquè no muiga en jamai
la llengua dels pares, ai,
de paraules exquisides.

ESCENA QUINTA

Tot ho paguen els edils,
si no són del meu partit,
que si són em són profit
i bé mouen tots els fils.
Dels escacs són els alfills
avançant en diagonal,
i volant com un pardal
van buidant subtils la saca
a l'ensem que la butxaca
van omplint-la en espiral.

Del govern i els oponents
ple del tot va el consistori
i han muntat tal rebombori
que els cristalls estan calents.
Tots presenten fonaments
per portar l'arròs a l'olla
i poder sucar la molla
al lloquet que els han donat,
parla el gos i parla el gat,
però el 'mando' no l'amolla.

Ara és l'hora de tancar,
perquè ja s'ha fet de nit,
tanca el camp i calla el crit
que buscava treballar.
Tanca Rumbo prop del mar,
Blanca Neus i la farmàcia,
tanca Quico i tanca Engràcia,
la sastressa i el taller,
quants s'hi queden al carrer
com Santa Rita de Càssia.

Galmed, Tumesa i Bosal,
alcen del cànter el vol,
i es queda sense perol
la gent d'un poble industrial.
No sé qui són ni si tal,
només m'han dit que els ficara
reflorits de l'atzavara
en esta escena cinquena
per si console la pena
en l'atur que no se para.

COS CENTRAL

En el cos central està el monòlit que hi ha a l'altra banda del riu, on es representen les diferents cultures: musulmana, romana, ibèrica...

És Sagunt bressol de cultures, ja que pel nostre poble han passat ibers, romans, àrabs i tots han deixat empremtes a la nostra ciutat. El Castell, el Teatre Romà, la Porta d'Almenara, la Domus dels Peixos, la Via del Pòrtic... Estos últims molt desconeguts per a molts. Passen per València capital molts creuers replets de turistes estrangers i a Sagunt pocs d'ells arriben a visitar-nos. Grans monuments les cultures anteriors ens deixaren, i nosaltres avui què els deixarem?

Amb tants diners que s'han gastat als museus i tan sols val l'entrada 1 euro, i així i tot pocs són els visitants.

Falta més publicitat i promoció dels museus, dels tresors culturals que tenen dins, petjades del passat que hui molts no valoren.

Monòlit de les cultures i porta del Castell: les diferents escenes de la falla van dedicades a les diferents cultures.

ESCENA PRIMERA

CULTURA ROMANA. Gladiadors romans lluiten a les ruïnes del pavelló (Roma).

(Dos gladiadors romans estan lluitant: al fons, el circ)

Dos gladiadors de l'antiga Roma lluiten per defensar la seua vida, igual que a la nostra ciutat el Fertiberia d'handbol lluita ja fa uns anys per mantindre la categoria d'or d'ASOBAL. Un projecte de nou pavelló es va iniciar i l'obra va adjudicar, i amb il·lusió l'obra començà. Els aficionats ja somiaven de poder seure's bé al pavelló i no haver d'estar tots amuntonats i drets per gaudir dels partits de nivell nacional. I és que al vell "OVNI", que és així per ells anomenat, no cap ningú més quan arriben els partits.

Amb el nou projecte tots podrien asseure's bé, les càmeres de TV cabrien i els aficionats contents.

Però arribada la crisi, l'empresa no va complir: abandonat es queda el pavelló blanc i sense acabar. Per ell passen ara rates i conills, en lloc de gaudir el poble d'aquesta inversió que molts diners ha costat. La Generalitat no està disposada a posar diners per acabar-lo.

Que l'empresa no tenia garanties?

Què passa ara, ni diners ni pavelló?

Com a ruïnes romanes ahí s'han abandonat.

Igual que el Circ Romà, que soterrat ens ha quedat i per la política d'aquells anys HUI no podem gaudir d'ell.

Que bonic seria tindre el Circ Romà i gaudir d'ell com podem gaudir de la Via del Pòrtic.

ESCENA SEGONA

ÍBERS. No aprendre dels avantpassats: el Mario Monreal xicotet s'ha quedat.

Els nostres avantpassats molt grans edificis deixaren: el Teatre Romà, de gran capacitat, per a gaudir dels espectacles.

I esperant molts anys estàvem que una casa, centre cultural, ens feren al nucli històric de banda a banda. Els fallers anàvem al Capitol, a l'Auditori, a la Casa de Cultura del Port i fins i tot de fred ens moríem quan al Trinet ens en vam anar.

Falla Gran

ESCENA TERCERA

El MARIO MONREAL, l'edifici més desitjat... Allí no sols fallers anirem a fer presentacions; també teatre, concerts de música i altres actes culturals.

Ara ja està acabat i esperàvem un lloc ampli amb molts seients, però del somni hem despertat: el lloc és xicotet, té pocs seients, l'escenari no molt gran, corredor on s'atabalen i em pregunte: ¿No hi havia terrenys més grans per fer un centre cultural digne d'una ciutat bressol de cultures?

Ni el músic MARIO MONREAL pot entrar el seu piano per la porta, i els músics estan també enfadats: l'edifici molt menut s'ha quedat i a més a més les taxes del Conservatori ha apujat l'Ajuntament. Els músics es rasquen la butxaca . Això és ajudar a la cultura? És això el que els avantpassats ens ensenyaren?

Ciutat Vella

Són els carrers de Ciutat Vella estrets i empedrats, ja que els àrabs i jueus feien els carrers així, i moltes empremtes a Sagunt ens han deixat.

En l'escena apareix Anníbal, malferit perquè ha caigut per culpa dels forats i l'herba que ja creix als carrers.

És Anníbal de Cartago sanguinari i fort lluitador, per on passa no creix l'herba, però ha caigut un bac i a la tomba l'ha portat.

Al carrer d'Ordóñez creix l'herba sense parar... ¿Per què estan tan abandonants... i una cabra trau el veïnat a pasturar?

ESCENA QUARTA

Àrabs. Cultures d'ahir. El valencià abandonat

En el passat, les cultures musulmana, cristiana i jueva conviven a Sagunt. Una prova d'elles el barri de la Jueria, l'església de Santa Maria i altres edificis ens varen deixar.

En l'escena es veu una escola on un xiquet aprén diferents idiomes: xinés, àrab, castellà... però el valencià està abandonat. Per davant està l'anglès, el xinés, l'alemany, i on està el valencià?

En Santa Anna defensem el valencià, la nostra llengua mare, per això portem més de 20 anys presentant el llibret als Premis d'Ús i Promoció de Valencià que convoca la Generalitat.

ESCENA QUINTA

L'AJUNTAMENT

En aquesta escena apareix el Saló de Plens on l'alcalde i regidors no es poden aclarir. Ara també estan farts tots els veïns perquè no paren de tancar i tancar més i més indústries, i no sabem on podrem treballar.

Els no aporten solucions i primer fou GAMED, després està amb problemes BOSAL, i ara apareix TUMESA.

No sé açò on arribarà: no era SAGUNT INDUSTRIAL?

FALLA
SANTA ANNA

VIVÈNCIES
SANTANNERES

Vivències Santanneres

Arriben les falles, i un any més, novament, i ja en fa uns quants, ací estem per a contar-los a tots vostés les “vivències santanneres”, totes aquelles coses que ens han passat durant aquest any i que passem de seguida a conèixer-les.

Per continuar el costum, seguirem un ordre cronològic, començant amb el final d'un any i el començament de l'altre. Després d'acomiar 2013, vam donar la benvinguda a 2014, i amb ell, als tres mesos més intensos de tot l'exercici faller.

Només començar l'any nou, concretament el 3 de gener, tinguérem la visita del pessebre per part de les Falleres Majors de la Federació i dels Reis Mags. Va ser una vesprada plena d'il·lusió per als xiquets, que estaven esperant amb moltes ganes la visita dels Reis, i, com no, esperant també els regals que els van portar. Bé, i també un poc de carbó, dolç, això sí, per avisar algú que s'ha de portar millor.

El mes de gener ens va passar molt ràpid mentre finalitzaven les últimes presentacions de falla, es feien les últimes proves del llibret abans d'imprimir-lo, es presentava a tots els concursos on solem presentar-nos, es cosien les disfresses de la cavalcada, s'assajava per al teatre i es jugaven les últimes partides dels jocs de taula. El 19

de gener actuàrem al certamen de teatre, la nostra tercera participació, amb l'obra “Zels de novensà”, que tingué una molt bona acollida per part dels espectadors, amb moltes rialles incloses. Cinc vam ser les falles que hi participàrem. Poc a poc, el concurs de teatre va fent-se també més gran i participatiu, com la majoria dels actes que es programen.

Febrer també va ser un mes ple d'actes. Tinguérem les finals de jocs de taula, on participàvem en bolot, i el concurs de play-backs, una data molt esperada per tots, ja que és una nit en la tots els assistents s'ho passen d'allò més bé. Enguany, l'1 de febrer va ser el play-back dels majors, on representàrem un mix de cançons d'ABBA, i el diumenge dia 2 va ser el torn dels infantils, que posaren en escena “yo soy tu gominola”, una divertida cançó infantil.

FALLA
SANTA ANNA
VIVÈNCIES

De fet, 69 fallers de la nostra comissió van participar al sopar, sent la falla amb més participació.

Dies després es va realitzar l'acte de lliurament de premis de les activitats culturals i esportives, on aconseguírem el 1er premi en bolot, el premi a la millor actriu per a Olaya Marco, el segon de millor actor per a Alberto Ramón i el tercer a la millor obra de teatre, tot un èxit per als nostres actors aficionats.

Després ja vingueren quasi seguits tots els actes: la Nit d'Albades, on prepararem una xocolatà per a tots els assistents; la Crida, acte que dona inici a les festes i on els fallers més veterans reben les seues distincions; el Sopar de Germanor, on més de mil fallers ens reunim per a donar inici a les festes; la Cavalcada, on ixquérem amb unes disfresses de Mr. Potato i la carrossa "l'hort de Santa Anna" i continuarem el treball començat l'any passat fent una coreografia. En acabar la cavalcada, les falles seguirem la festa amb el sopar organitzat per les falles de Sagunt a la Plaça de la Moreria, amb música en directe i tots disfressats.

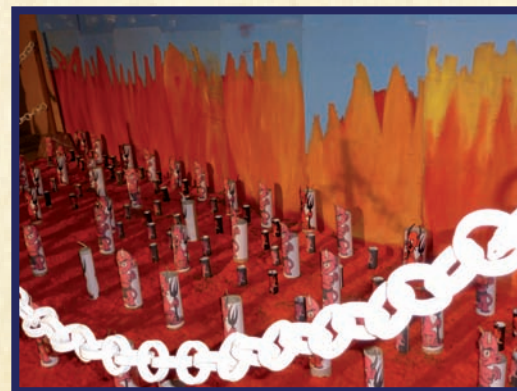
També tinguérem els actes pròpiament nostres, com el tradicional “*sopar del ninot*” al taller de l’artista i el sopar de dones al casal, amb els quals donem inici a la Setmana Fallera, el berenar dels xiquets, i moltes més coses.

FALLA
SANTA ANNA
VIVÈNCIES

Sense quasi adonar-se, ja estàvem en març i de seguida ens començàrem a preparar per a la “plantà”, l’ornamentació del carrer i totes les coses necessàries per a poder viure “tranquils” i en festa la Setmana Fallera. Com sempre, tinguérem els típics nervis durant el trasllat de les peces i la “plantà” de les falles, i més enguany, que tinguérem un dia de pluja i ens va retardar tot el treball previst, però sols va ser un dia, la resta, així com la Setmana Fallera, va lluir un sol esplèndid, amb unes temperatures magnífiques que ens feren gaudir encara més de la festa. I mentre uns estaven al carrer en la “plantà” i l’ornamentació, uns altres anaren a l’entrega dels Premis de Llibrets de la Generalitat, una cita ja clàssica a la nostra comissió.

Una vegada plantades les falles i passats els jurats, ja ens dedicarem a gaudir de la festa i dels actes. El dia 17 realitzarem el ball de disfresses i la nit del 18 es feren els tradicionals play-backs. Com a Rei del play-back es va triar a Héctor Pi, per la seua interpretació de Mario Vaquerizo, i com a Reina, a Maria Pi per la seua implicació, actuant en dos play-backs diferents i causant sensació pel seu estilisme a lo “Estela Reynolds” (de la sèrie “Aquí no hay quien viva”).

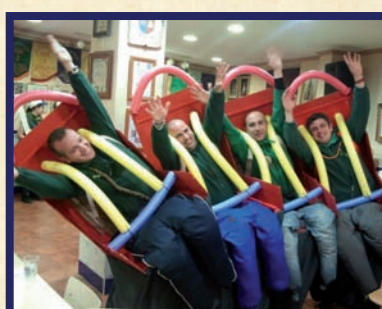
Destacar dins els actes fallers que per primera vegada es va realitzar a l'ofrena un tapís de flors per a la Verge dels Desemparats. Ja el dia de Sant Josep tinguérem els jocs, cucanyes tradicionals i l'actuació d'un mag per als menuts, i els regalets dels infants al president i la Fallera Major, i per finalitzar, la Cremà, punt i final de les falles de 2014.

Però no volem oblidar-se de l'entrega de premis, un dia molt esperat per tots, amb les seues alegries i decepcions, i en la que aconseguírem uns quants “palets”:

- Premi 25 Llibret Conselleria de Cultura
- 3er Premi Llibret Ajuntament de Sagunt
- 1er Premi Llibret tradicional de JFS (crítica i poesia)
- 2on Premi Carrossa Cavalcada Fallera
- 2on Premi Secció Cinquena Falla Infantil
- 2on Premi Secció Segona Falla Gran
- Premi Enginy i Gràcia Falla Infantil

Una vegada cremades les falles, com que l'activitat fallera no para, la primera cosa a fer per al nou exercici, com sempre, és la renovació de la Junta Executiva. El nostre president, donat que no hi hagué cap candidatura, va manifestar que podia seguir un any més, sempre que la comissió ho estimara oportú i que continuara col·laborant de la mateixa manera que l'exercici anterior. La comissió ho va acceptar de seguida i es començà a treballar, primerament, composant la Junta Executiva, que tampoc va canviar massa respecte a l'anterior, sols uns xicotets "retocs", i tots a treballar.

Al mes de maig, vàrem assistir a la mostra de llibrets de Gandia, una cita ja habitual per eixes dates. I el 21 de juny férem el sopar de comiat de la nostra Fallera Major, acte que ens va servir també per a nomenar les noves, Lourdes Crisol i Barrachina com a major i Coral Fraga i Agües com a infantil. D'esta manera els infantils tornaven a tindre representant, si bé sols Fallera, perquè no hi hagué cap xiquet que es presentara com a President. Les dos van ser proclamades el 13 de setembre al nostre casal, en un acte en el que canviàrem el lloc de l'escenari per a major amplitud i comoditat de tots, assistents i representants de la falla. A partir d'eixe moment, junt al President, ens han representat a tots els actes oficials de la Federació Junta Fallera de Sagunt.

El primer va ser l'exaltació de les Falleres Majors de la comarca al Teatre Romà, el 27 de setembre, amb tots pendents del cel i desitjant que no es posara a ploure, com sí passà al nucli del Port durant eixa vesprada. Encara que no plogué, el nostre estendart es mullà ben mullat, va ser l'anècdota del dia. Durant la concentració, una ràfega de vent el va tirar d'on estava i caigué tot sencer, corbatins i màstil inclosos, dins una de les fonts de la Glorieta. Com que així no podíem eixir, ràpidament el vam dur al casal i el posàrem dret per a que anara secant-se, i agafàrem l'infantil per a l'acte. Gràcies a Déu, es va assecar i no va sofrir danys importants.

I a partir del mes d'octubre... les presentacions de les falles. De seguida, una nova edició del nostre "Halloween santanner", la nostra Setmana Cultural, de la que donem més informació en un altre apartat d'aquest llibret, i la presentació, el 22 de novembre al Centre Cultural Mario Monreal, on lliuràrem també el títol de "Saguntí de l'any 2014" al Club de Gimnasia Sagunto, pel seu treball en aquest esport.

També organitzàrem, juntament amb altres associacions de la ciutat, una carrera solidària en favor de les enfermetats rares, celebrada el 30 de novembre amb dos circuits opcionals, un de 5 km i un altre de 10, i en la que tot el que es va recaptar es dedicà a eixa finalitat.

I amb açò, i amb les diferents activitats setmanals com els jocs de taula i els esports i la preparació de l'obra de teatre i els playbacks, s'acabà 2014, donant pas a 2015, any que ja estem vivint i del que els contarem les nostres vivències en pròxim llibret.

Josep Xavier Marco i Raro

FALLA I CULTURA

XXII Setmana Cultural

Una vegada més ens trobem en aquestes pàgines per a contar-vos el que ha sigut la nostra **XXII Setmana Cultural**, seguint el lema d'enguany: **SAGUNT BRESSOL DE CULTURES, BRESSOL DE FALLES**. Les exposicions han estat dedicades a les associacions vinculades a la cultura i les falles de Sagunt. Les exposicions es titulaven Associacionisme cultural i faller.

L'associacionisme cultural representant per dues associacions: *Ludere et discere*, que es dedica a donar a conèixer la cultura clàssica a l'aula didàctica *Domus Baebia*, i el Centre d'Estudis Camp de Morvedre, que es dedica a la difusió cultural, organització de jornades micològiques, mediambientals i culturals. A més a més, edita la revista Braçal.

D'altra banda, la part dedicada a l'associacionisme faller la Federació Junta Fallera de Sagunt que feia 40 anys de la creació de figura de la Fallera Major i les Aportacions de la nostra AC.

També un homenatge al nostre artista faller Paco Marco que porta 40 anys plantant falla amb nosaltres.

I un racó de l'exposició també estava dedicat al llibret de Santa Anna, amb més de 30 anys d'ús i promoció del valencià.

Com a novetat, enguany hem représ el Certamen Literari Escolar, en què participen diverses escoles del municipi, a les quals des d'aquestes línies animem que continuen col·laborant amb nosaltres. El treball tenia com a temàtica el lema de la nostra falla Infantil: «Productes típics valencians». Els tres millors treballs foren exposats a la nostra mostra i el millor serà reproduït al nostre llibre.

L'exposició fou inaugurada el divendres 28 de novembre per les nostres falleres majors, Lourdes Crisol i Coral Fraga, acompanyades pel president Ricardo Antonino i amb la presència d'Ada Fraj i Maria Moliner, falleres majors de la Junta Fallera de Sagunt, pel president de la junta i el vicepresident, el regidor de Festes José Luis Martí, membres de *Ludere et discere* i del Centre d'Estudis.

Una de les exposicions monogràfiques estigué dedicada a la *Ludere et discere*, on la temàtica fou romana. Gaudirem de les reproduccions dels objectes quotidians de la vida romana, les túniques que vestien, els rellotges que utilitzaven, i també de la part higiènica: pintes, raspalls i altres objectes curiosos, inclosos els joguets que utilitzaven. Fou molt interessant.

El Centre d'Estudis Camp de Morvedre dugué diverses publicacions de la revista Braçal, inclosa la primera, a més a més d'unes classificacions de bolets comestibles i no comestibles. Encara que la nostra inauguració coincidia amb el seu congrés, ens acompanyaren a l'acte d'inauguració i cloenda.

Moltes gràcies a les dues associacions per l'acollida i la col·laboració.

També gaudirem a l'exposició d'un monogràfic de la Federació Junta Fallera de Sagunt i les aportacions de la nostra associació, un reportatge fotogràfic de totes les falleres majors de la federació, la seua història i la forta vinculació de Santa Anna a aquesta, puix fórem part important en la seua creació. A més de les bandes i faixins de membres de la nostra associació, també de la banda de Carmen Ayala Maenza, fallera major de 1992, i el faixí del president Ramon Candel foren exposades en aquest monogràfic.

En l'homenatge al nostre artista Paco Marco, ens va preparar uns quants ninots amb les diverses fases de creació, que abans es feien amb cartó i hui ha estat quasi substituït per suro blanc.

A l'exposició dedicada al l'ús i promoció del valencià als nostres llibrets, vam gaudir de llibrets santanners, alguns d'ells guardats com un gran tresor al nostre casal. També hi havia un reportatge fotogràfic de tots els premis aconseguits. Recordem que l'AC Falla Santa Anna és pionera en la creació d'un nou model de llibret i des de la creació dels premis de la Generalitat no ha faltat a cap convocatòria i ha obtingut premis tots els anys.

El 29 de novembre organitzarem per primera vegada la **I Carrera solidaria para la Federación Española de las enfermedades raras**. La carrera fou a benefici de FEDER i, encara que al matí estigué núvol, finalment isqué el sol. A la meta es muntaren activitats per als xiquets: un parc i un taller de pintura. Fou un dia festiu per a tots. Des d'ací hem de donar les gràcies a tots els participants i col·laboradors que, de manera desinteressada, ens prestaren la seua ajuda. També hem d'agrair als fallers que posaren el seu granet d'arena col·laborant, de manera especial a la Delegació de Solidaritat i a Leo i Loli ànim per a preparar la segona carrera.

XXII Setmana Cultural

A la vesprada el XX Trofeu de Bolot “Ciutat de Sagunt” va omplir el casal.

El diumenge 30 de novembre a les 10.30 h els membres de *Ludere et discere* ens obriren les portes de la *Domus Baebia*. Ens explicaren els significat del nom de la seua associació *Ludere* (que significa diversió) i *discere* (aprendre). En resum, aprendre divertint-se. L'objectiu principal era donar a conèixer la cultura clàssica a través de tallers on els xiquets i joves aprengueren com vivien els romans i els grecs. Fins i tot, es podien vestir com un legionari romà i adonar-se de les condicions físiques que havien de tenir aquests homes i el pes que havien d'aguantar en la batalla.

Com era la vida d'un ciutadà romà des de el seu naixement fins la mort.

A la *Domus Baebia* hi ha dos professors amb dedicació exclusiva de la Conselleria, i la casa és propietat de l'Ajuntament de Sagunt. Molts estudiants d'altres nacionalitats a l'estiu visiten aquesta aula didàctica i fan visites al nostre patrimoni, als museus i al teatre romà.

Els fallers que acudirem a la visita quedarem molt satisfets, amb ganes de fer algun taller. Així, el dilluns els nostres xiquets gaudiren d'un taller de mosaics,

prepararem les tesselles per als mosaics i passarem una vesprada molt divertida .

El 3 de desembre gaudirem d'un taller de pentinats a càrrec d'Àngel Aranda Santamaria. Vérem diferents formes de pentinar. Des d'aquestes paraules donem les gràcies a Àngel perquè de manera desinteressada ens va preparar aquest taller.

El dijous 4 de desembre fou la cloenda de la Setmana Cultural i el lliurament del premis, obsequis i trofeus, els quals feren entrega les nostres falleres majors i el president.

Un representat de FEDER José Manuel Giménez Martínez ens va fer una xicoteta xarrada, explicant la finalitat de la seua federació .

Després procedirem al lliurament dels premis. Els guanyadors foren:

1r premi del campionat de parxís
Vicenta Alexandre i Pepa Alexandre

1r premi del XX trofeu de bolot “Ciutat de Sagunt”
Josep Campos i Josep Xavier Marco

1r premi del Certamen Literari Escolar
Gloria Vera i Martinez

Finalitzat aquest acte, només queda donar les gràcies a totes les persones i entitats que han fet possible la realització d'aquesta activitat any rere any. I també animar a la gent de Sagunt i del voltant a col·laborar i participar en aquests actes.

Premi Santa Anna - Josep Maria Francés

Estimats amics i amigues,

Enguany, continuant la nostra tasca per la promoció i l'ús del valencià, l'Associació Cultural Falla Santa Anna ha decidit convocar la I edició del **Premi Santa Anna i Premi Josep Maria Francés i Duato**, la finalitat dels quals és reconèixer **la qualitat dels continguts didàctics i culturals, dirigits especialment als infants, que es publiquen en els llibrets de falla.**

Volen ser, per tant, un reconeixement al treball didàctic en valencià que fan les comissions falleres, l'escola valenciana, el professorat i els escriptors.

Tals continguts didàctics i culturals poden tindre forma de conte, article, poema (mínim 25 versos), activitats dirigides als infants, jocs, textos teatrals breus, etc., relacionats amb la temàtica de la falla infantil de la comissió.

El **Premi Santa Anna** valora continguts didàctics i culturals publicats en un llibret de falla gran o infantil de qualsevol localitat de la Comunitat Valenciana. Al seu torn, el **Premi Josep Maria Francés i Duato** reconeix treballs de caire infantil que es publiquen en un llibret de la comarca del Camp de Morvedre.

Esperem la màxima participació i poder portar endavant aquest projecte que enguany comencem, així com continuar la tasca de la promoció i l'ús de la nostra llengua.

Atentament

Delegació de Cultura
AC Falla Santa Anna

PREMI SANTA ANNA
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
2 0 1 5
D'UN LLIBRET DE FALLA
COMUNITAT VALENCIANA

PREMI JOSEP MA FRANCÉS I DUATO
AL CONTINGUT
DIDÀCTIC I CULTURAL
INFANTIL
2 0 1 5
D'UN LLIBRET DE FALLA
CAMP DE MORVEDRE

Faller d'Honor

N'ALFONS RUS

PRESIDENT DE L'EXCEL·LENTÍSSIMA
DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE VALÈNCIA

GIMNASIA AERÒBICA

La gimnàstica, en general, és una modalitat esportiva sense finalitat competitiva que es servix d'altres manifestacions com la dansa, la música i altres aparells, que permetix adaptar la pràctica esportiva a persones de diferent sexe i característiques, afavorint el treball col·lectiu i promouent valors pedagògics i socials.

La gimnàstica general abarca diverses activitats gimnàstiques (artística, rítmica, aeròbica, trampolí, tumbling, acrosport, etc), dansa, activitats gimnàstiques sense i amb aparells i expressions folkòriques. La seua pràctica desenvolupa la salut, la condició física i la integració social, contribuint al benestar físic i psíquic.

La gimnàstica general és la base de totes les modalitats gimnàstiques, és la disciplina de la “gimnàstica per a tots”, de “l'esport per a tots”.

En la dècada dels 70 i des del departament d'esports de l'Ajuntament de Sagunt, la gimnàstica ocupa un important espai al programa esportiu en edat escolar, i la seua pràctica continuada ha donat com a fruit destacades gimnastes i professionals.

GIMNASIA ESTÈTICA - RÍTMICA

A nivell escolar, en la nostra ciutat és un dels esports amb major nivell de participació. Al voltant de 300 alumnes reben classes setmanals en les instal·lacions municipals i centres escolars a càrrec del Club Gimnasia Sagunto, amb l'objectiu general de promocionar la gimnàstica i valorar la importància de la pràctica esportiva com a font de salut.

En un altre ordre, al voltant de 50 gimnastes participen en competicions de nivell autonòmic, nacional i internacional en gimnàstica rítmica, aeròbica i estètica de grup, obtenint resultats molt satisfactoris.

El Club Gimnasia Sagunto comença el seu camí en l'alta competició en 2004, amb 3 gimnastes i 2 tècnics en eixe moment. En l'actualitat, compten amb 17 tècnics esportius en les escoles, amb més de 300 gimnastes escolars, i més de 50 en nivell competitiu, des de nivell escolar a nivell internacional, de les quals, 24 són esportistes d'elit.

A nivell nacional cal destacar els resultats obtesos des de 2009, quan per primera vegada, el Club Gimnasia Sagunto aconseguix un podi al ranking nacional de clubs en la modalitat de Gimnàstica Aeròbica, amb la tercera posició en nivell Base.

Posteriorment, en 2011 i 2012 s'aconseguí el subcampionat d'Espanya, i finalment, en l'actual temporada s'ha aconseguit el títol de Campió d'Espanya de nivell Base en el ranking de clubs.

A nivell internacional, en 2010 per primera vegada una de les gimnastes del Club Gimnasia Sagunto formà part de l'equip espanyol de Gimnàstica Aeròbica. I actualment 4 gimnastes formen part del grup de tecnificació de la Comunitat Valenciana, del que es nutrix l'equip espanyol per a les competicions internacionals.

Des d'eixe moment, s'ha estat participant en diferents competicions per tot el món, com per exemple en Portugal, Japó, Itàlia, França, Hongría i Bulgària.

En l'actual temporada, els resultats més importants han sigut:

- Gimnàstica Aeròbica: Campions d'Espanya en nivell base com a club, i el trio infantil, cinqué classificat en la copa del món celebrada a Portugal.

- Gimnàstica Rítmica: 3ª classificada en Júnior individual al campionat d'Espanya absolut.

- Gimnàstica Estètica de grup: l'equip júnior, quart classificat al campionat d'Espanya i participació al campionat del món celebrat a Moscó.

Les competicions prèvies provincials i autonòmiques, a més de les exhibicions, col·laboracions i participació en events amb fins socials donen mostra de l'esforç i treball voluntariós dels i les gimnastes i l'equip tècnic, compostat per una dotzena de persones amb un denominador comú: la passió de la gimnàstica.

Des d'ací fem una nova secció dedicada als fallers de solera de la nostra associació. Volem donar les gràcies als fallers que durant molts anys han format part de la falla de forma activa i fer un xicotet homenatge a tots ells. Volem que tots coneguen els fallers que, amb la seua experiència, ens han ensenyat molt del món de les falles. Enguany va dedicada a Conxa Mena.

FA 50 ANYS...

El 1965, la nostra falla es plantava a la plaça del Districte i s'anomenava Falla Barri Santa Anna. El monument faller encara portava els ninots vestits amb roba. La fallera major fou **Conxa Mena i Calza**, actualment fallera de solera de la nostra associació cultural i el president fou Vicent Fraga Martínez.

Enguany fa 50 anys que ella fou la nostra fallera major. Tan sols tenia tretze anys però fou una experiència inoblidable. Aquell any va rebre la banda de fallera major de la mà d'Adelita Graullera (fallera major del 1964), però no va tenir l'oportunitat d'imposar-li-la a la nova fallera major perquè fins el 1970 no tornaria a plantar-se el monument faller.

Passaren els anys i Conxa tornà a la Falla Barri Santa Anna el 1988 per uns bons amics i amb la seua família: Eduard Díaz i la seua filla Carolina.

Eixe mateix any va ser fallera major infantil Carolina Díaz i Mena, la seua filla, la qual, actualment, també és fallera amb el seu marit Manolo Hernández i els seus fills Ariadna i Daniel.

Conxa ha estat sempre molt implicada amb les activitats organitzades al nostre casal, especialment amb aquelles relacionades amb els xiquets. No pot ser d'una altra manera, ja que és mestra d'infantil i en qualsevol activitat preparada per als xiquets sempre ha estat disposada a ajudar. Per a molts fallers, Conxa és la delegada de loteries per excel·lència, perquè ja ni recordem el moment en què prengué el càrrec, el qual sols deixà un parell d'anys apartat per qüestions personals.

La seua dedicació i implicació amb la festa fallera és exemplar.

Enguany, a la presentació, la Comissió i teu marit Eduard et donarem la sorpresa de recordar aquesta celebració:

«50 anys fa que vares ser la nostra Fallera Major».

Aquests versos foren els que et dedicaren el 1965:

Fallera Major
Sta. Conchita Mena Calza

*Pura com lo blanc gesmil.
Fragant, com seua flairor;
senzilla com lo candor
i delicada i gentil.*

*Aixís es nostra Fallera
de preciosa i falaguera.*

*Ella ha donat a Sagunt,
en seua delicadesa,
el encant de sa finesa
en este formós conjunt.*

*Puix brilla en sa Cort d'Honor
per son natural bellor.*

*La delicada figura
i al voltant la primavera
que porta com a bandera,
també parla de mesura.*

*Perquè la moderació
es la millor condició.*

*Puix si unim les qualitats
a la flairor del clavell
que adornen a este poncell,
estarem equilibrats.*

*que la que nos da Natura.
que la que nso da Natura.*

*Pura com lo blanc gesmil.
Fragant com seua flairor;
senzilla com lo candor
i delicada i gentil.*

*Aixís es nostra Fallera
de preciosa i falaguera.*

I aquests són els que els fallers et dediquem avui:

Enguany estem de celebració:

Conxita Mena fa 50 anys
que fou Fallera Major
i la banda amb gran honor
lluïres al pit amb il·lusió.

Després d'uns anys
sense estar vinculada
al món faller santanner,
a la falla, junt amb la teua família,
molt prompte vares tornar
i la teua filla Carolina
el 1988 també va regnar.

Ara tan sols cal esperar
que Ariadna o Daniel
el càrrec màxim desitgen ostentar.

Perquè la família santannera
et vol recordar que tu,
CONXA MENA, eres...

Fallera de solera

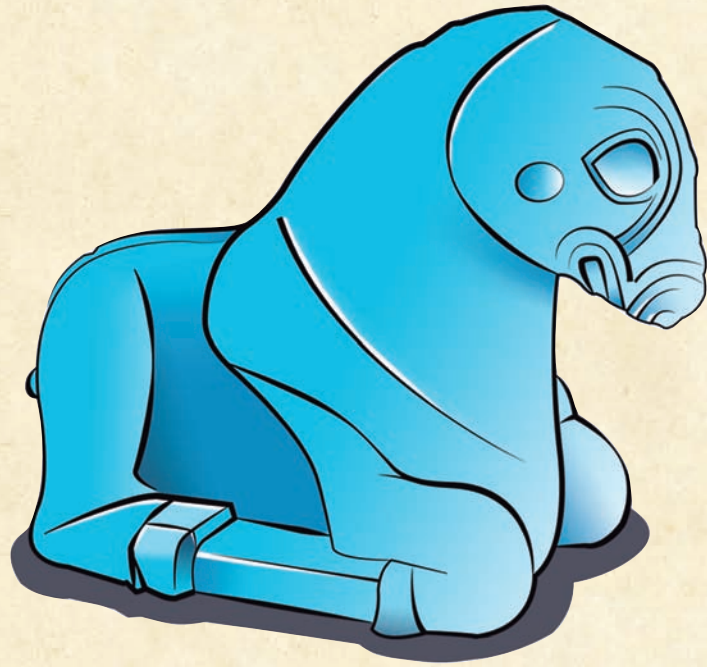
És una celebració molt important i desitgem que la gaudisques en companyia de la teua família i la teua comissió que t'estima. Al llarg d'aquests anys has estat ací, col·laborant en tot el possible als actes fallers, cavalcades, Nit d'Albades... amb el grup de les veteranes que treballeu de manera incansable tot l'any.

MOLTES GRÀCIES

COL·LABORACIONS
LITERÀRIES

PERÍODE IBÈRIC

S. VI-I

LA CULTURA IBÈRICA

MANUEL CIVERA I GÓMEZ

D'èpoques remotes a la Història

Qualsevol espai de la Terra al llarg del temps ha estat un escenari modelat pels moviments orogènics, els grans cicles climatològics i per l'oratge. Aquests escenaris materials van estar colonitzats pels ésser vegetals i animals després d'estar subjectes a la migració durant milions d'anys per sobreviure. L'homo sapiens, per la seua capacitat a l'adaptació i a l'acumulació d'experiències, es convertí en l'ésser viu protagonista de llocs concrets: valls, marjals, planúries, muntanyes, boscos, etcètera. A les zones que disposaven de climatologies suaus i terres propenses per a l'agricultura i la ramaderia, s'establiren els grups humans més capaços d'explotar-ne els recursos. De l'estudi d'aquests períodes remots se n'ocupen ciències com la Geologia, la Paleontologia i la Prehistòria Paleolítica.

El Camp de Morvedre o Baix Palància se situa a 45 graus de la latitud i a la vora d'una mar interior, la Mediterrània; de manera que equidista de pol nord i de l'equador, fet que dota la zona amb una climatologia excepcional amb temperatures i humitats templades; disposa d'extenses marjals amb abundància de vegetació i fauna, d'una ampla plana litoral amb fèrtils terres d'aluvió, muntanyes d'alçada inferior a cinc-cents metres, i d'una vall que proporciona aigua de boca i de reg. Aquestes bones condicions per a viure, expliquen que Sagunt haja estat una de les primeres ciutats de la Mediterrània Occidental en la qual han arrelat les grans cultures d'occident en grau superior: la ibèrica, la llatina, l'àrab i el valencià o català de València. De manera que Sagunt, com a suma de cultures, presenta uns dels resultats més espectaculars de la península Ibèrica.

Arse, la ciutadella ibèrica

L'abandonament dels poblats de la comarca al voltant del segle VII aC (Pic dels Corbs [l'únic estudiat], Codoval, la Redona, la Penya, Panses, Picaio, Arenes, etcètera), ens porten a deduir que les elits natives, per facilitar el comerç dels excedents i la defensa comuna, crearen una ciutat al bell mig del golf Sucronense i en la muntanya més oriental dels sistema Ibèric (en llengua ibèrica Idubeda) que se situava al marge dret del riu Palància i a uns quatre quilòmetres de la seua desembocadura. La ciutat se situava en la cruïlla de la via Heraclea (després Augusta i ara València-Barcelona) i la via que des del Grau Vell ascendia Palància amunt en direcció a Tourboula. Comptava amb una ciutadella que coronava la muntanya i el nucli poblacional també emmurallat que se situà al vessant nord, ocupant la concavitat natural que fa la muntanya amb un accés fàcil a la ciutadella i a pocs metres del llit del riu.

La ciutadella de Sagunt en la segona meitat del segle IV aC es convertí en la seu militar i governamental de les polis ibèriques que se situaven des del ΜΑΧΦ (Xúquer) fins al Ἰδιβα (Udiva, ara Millars) i des de la mar a la meseta castellana. El seu nom fou Ἀρση (Arse), que significa precisament això, ciutadella o fortificació. Per la numismàtica i les inscripcions en iber deduïm que era una mena de federació que comptava amb les polis: (Kili), situada per l'actual Turís; Leiria, l'actual Lliria; Saiganta, l'actual Sagunt; i Otobesa que podria situar-se a Betxí o Orpesa. Arse, el Castell, ocupa una extensió d'unes vuit hectàrees en les quals hi ha cinc places (Est [Salúquia], Centre-est [Alcaid o Governador], Centre-

oest [Sant Ferran i Estudiants], Oest [Tres Pouets] i Superior [Torre d'Hèrcules]), les quatre primeres eren de caràcter militar i estaven comunicades entre elles i disposem de porta a l'exterior, la quinta plaça era de caràcter administratiu i religiós. Entenc que no és casual que el nombre de polis arsetanes coincidisca amb el nombre de places fortes de la ciutadella, talment com si cada polis regira una plaça.

Les restes ibèriques de la ciutadella Arse que podem apreciar actualment són les proteccions de la ciutadella, els accessos des de l'exterior, els llocs de les portes, i restes de construccions i cisternes ibèriques en l'interior de les places. Cal dir que la muntanya on se situava Arse és tota una pedrera ibero-romana, explotacions que responien també a estratègies de defensa (pedrera de Tragant, de Tres Castellet, Calvari, barranc de Cuiro). Les proteccions de Tres Castellet i Senda dels Lladres són defenses complementàries de les places est i oest, i servien per refugiar la població i els ramats en temps de guerra. En els accessos a les places est, centre-est i oest podem veure les pedres de gran tamany que acarxataven els camins. En els accessos a les places centre-oest els camins estaven protegits per torres construïdes amb pedres de gran tamany. Les quatre entrades des de l'exterior voregen la muralla per poder defensar-se des de l'interior, a més podem apreciar que la porta oest disposava d'una barbacana i la plaça superior disposava

d'un fossat a la part est i un tallat de la roca de la muntanya superior als quatre metres en els costats nord i sud. En l'interior les places conserven restes de construccions, destacant les cisternes ibèriques, dues de les quals es conserven completes i en una es pot accedir-hi a peu pla perquè s'aprofità en èpoques posteriors.

Saiganta, la ciutat ibèrica

La ciutat de Sagunt es deia en ibèric $\Sigma\Delta\Upsilon\Lambda\Upsilon\chi$ (Saiganta). La seua situació coincidia, si fa no fa, amb la ciutat emmurallada medieval. Tenim diversos arguments per recolzar-ho:

1. Tit Livi, els cartaginesos dirigits per Anníbal atacaren la ciutat de Sagunt per la part més plana i oberta on hi havia una torre que s'elevava sobre la roca de la muntanya; després descalçà tres torres i les muralles que les unien (zona del Caminrel per les monges) però la proximitat de les cases evitaren l'assalt; i finalment ensorrà la torre oest i amb això caigué la part occidental de la ciutat.

2. Podem identificar les dues grans torres com les de Ferrissa i la de la Presó o de l'Hospital) que han conservat fins als nostres dies estructures i materials ibèrics, així com existeix encara el pòdium del temple de la deessa màxima de la ciutat, sincretitzada en Diana, el qual se situa al bell mig de la ciutat.

La séquia del Pous que ha estat en funcionament fins als anys seixanta, era un aqüeducte que naixia al Clot del Moro,

entrava subterrani a la ciutat i la transcorria per la plaça del pou de la cadena, carrer Abril i Major fins arribar a la placeta de Sant Miquel.

Pòdium del temple de Diana

La necròpolis ibèrica se situava a les portes de la ciutat com podem comprovar a Zaila i tants altres més i es corrobora per les inscripcions funeràries reutilitzades en la zona (convent de la Trinitat, hort del Clero, plaça Major, etcètera).

Estela funerària

Aquesta gran ciutat d'unes deu hectàrees tenia a més barris industrials situats als afores, vil·les productives escampades pel territori.

El territori que corresponia a la polis ibèrica de Saiganta, anava des del Palància al Millars (Udiva) i ben probablement s'estenia per la zona costanera des del Palància al Túria. Comptava amb diversos nuclis poblacionals al cap dels quals es trobava la ciutat de Sagunt i seguien altres com Sogorb, la Punta (Vall d'Uixó), etcètera. Tenia diversos ports, el més important dels quals se situava al Grau Vell, i altres se situaven al llarg de la costa del territori: els estanys d'Almenara, l'estany de la Vila de Borriana a la desembocadura del riu Anna i potser en la desembocadura del riu Palància. També comptava amb nuclis miners que se situaven a les serres de la Calderona i d'Espadà, a la primera encara podem veure la mina de plata de la font del Comte.

La llengua ibèrica dels arsetans

Els arsetans, com la gent que poblava la cornissa Mediterrània i la vall de l'Ebre fins al País Basc parlava una llengua ancestral. Les relacions comercials amb fenicis i grecs que s'iniciaren en el segle VII aC, i les necessitats de regular l'administració dels territoris costaners, determinaren que els habitants des del Xúquer al Roina adoptaren un signari que es denominà iber nord-oriental i que també adoptaren després de la Segona Guerra Púnica els celtíbers. Consta de signes que representen fonemes i signes que representen síl·labes. La llengua ibèrica la podem llegir, si bé encara hi ha dubtes, i les dificultats més importants es presenten a l'hora de traduir-la. Cada dia sabem més el sistema numèrica, el sistema de valors, de l'estructura gramatical i anem pegant passes sobre les propostes de traducció.

SIGNARI DE LA LLENGUA IBÈRICA D'ARSE (NORD-ORIENTAL)

VOC	O. BILABIAL	O. DENTALS	O. CUTURALS	FRICATIVES
D (a)	l (ba) / l (pa)	X (da) / X (ta)	Λ (ga) / Λ (ka)	ς (s) M (s')
ɸ (e)	ɸ (be) / ɸ (pe)	Φ (de) / Φ (te)	< (gue) / < (ke)	ϱ (r) ϕ (r')
ɹ (i)	ɹ (bi) / ɹ (pi)	ɥ, Y (di) / ɥ (ti)	U, ɣ (gui) / U, ɣ (ki)	ɱ (n) ɱ (m)
H (o)	X (bo) / * (po)	ω, V (do) / ω (to)	Σ (go) / Σ (ko)	ɽ (l) Y (y)
↑ (u)	Π (bu) / Π (pu)	Δ (du) / Δ (tu)	Ο (gu) / Ο (ku)	M. Civera G.

Sagunt fou una de les polis que participà de l'adopció de la llengua ibèrica com demostra la toponímia. El primer nom ibèric documentat de la ciutat és, com he avançat, Saiganta, el qual apareix escrit en grec jònic en una carta comercial dels segle VI / V aC recuperada a Empúries; però ben segur que el topònim deriva de l'arrel ibèrica *saga*, atés que en basc *sagon* significa “còncau”.

De manera que molt probablement el significat de Saiganda és “ciutat de la concavitat (de la muntanya)”. Altres topònims conserven encara les arrels ibèriques, per exemple el nom del riu, Palància, el qual procedeix de la veu, *palanta*, que significava “(pas del [riu])” referint-se al pas des de la costa a l'interior peninsular; el nom de la serralada Ibèrica que s'anomenava Idubeda, paraula composta la primera significa *idu*, bou, i *beda*, camí; de manera que significava “camí de bous” referint-se a la trashumància i al lloc de pastura durant l'estiu; etcètera.

La llengua ibèrica, com la llengua pròpia de qualsevol poble que en tinga, és el cor de la seua cultura perquè és el producte més sublim que van crear els ibers: amb iber es relacionava la gent, es declarava l'amor, es comprometien les lleis, es tancaven els negocis, etcètera. A Sagunt s'han recuperat un nombre considerable d'inscripcions sobre metall (plata, bronze i plom), ceràmica i pedra. Sobre plata i bronze disposem de bona part de les emissions realitzades per Arse des de la segona meitat del segle IV aC fins al segle I aC, en les quals ens fan saber el nom de nou magistrats arsetans: $\Delta\Phi\xi$ ρ $\lambda\xi$ (Ar's Bi Gis) del segle IV aC; λ $\Phi\Delta$ $\Phi\Delta$, (Gi Der Der) d'inici s. III aC; $\lambda\Phi$ $\lambda\mathcal{M}$, (Ede Ban) de la 1^a meitat s. III aC; $\lambda\mathcal{M}$ \diamond $\Omega\Lambda\mathcal{M}$, (Igor

Beles⁷) i 𐤁𐤀𐤁𐤁 𐤃𐤀, (Bal Galgal Dur) de la segona meitat s. II aC; 𐤁𐤎𐤕 𐤀𐤆, (Aiu Bas) i 𐤁𐤎, (Gai) de finals del segle II aC; 𐤑𐤕 𐤀𐤁𐤆𐤎, (Biu LaGos⁷) i 𐤁𐤀𐤁𐤁 𐤃𐤀, (Bal Gal Tur⁷) del segle I aC.

En les planxes de bronze s'escriuen les disposicions importants, però se n'han recuperat dues i parcials. La làmina documentada com Sag XXVII¹ conté dues línies incompletes tant a l'inici com a l'acabament: [...]𐤁𐤃𐤀𐤁[...] // [...]𐤀𐤕𐤀𐤁[...] ([...]ekutoa[...] o [...]ertoa[...]). Els signes 𐤀 i 𐤕 ens portaria a datar-la en el segle III aC, però l'ús del signe 𐤃 en el segle II ane. La veu *ertoa* podria tindre relació amb l'adjectiu base *ertun* que significa “trist”. La veu *...e kutoa* podria tindre relació amb l'adjectiu base *kutun* que significa “predilecte”. No sabem més, però suficient per saber que el document tracta d'un membre de l'elit de saguntina, *Gau Go Gu o Kau Kor*. De manera el document podria ser la comunicació de la trista mort de Kau Kor. Un segon fragment d'una planxa de bronze es recuperarà a Sant Antoni de Betxí, la qual es data a finals del segle III ane.² És la meitat dreta de la planxa on hi ha un foradet al cantó superior dret per exposar-se o arxivar-se. La materia del suport indica la importància de l'escrit:

[...]𐤎𐤕𐤆𐤎𐤎 / [...]𐤑𐤀 : 𐤑𐤑𐤎𐤀𐤎𐤀𐤃𐤀 / [...] 𐤀𐤎 : 𐤀𐤑𐤀𐤎𐤆 : 𐤃 / [...] 𐤎𐤑𐤃𐤆𐤀𐤎 / [...] 𐤎𐤆𐤎𐤎𐤕 / [...]𐤃𐤎, ([...O]lorsin / [...]rga · ar'igalgarga / [...ti]baz · gar' dois · a / [...] lakusgaken / [...]osintiba / [...]tun). Segons analitze podria tractar-se d'un document sobre l'ús de l'aigua i en el qual s'esmenten tres personatges documentats al nord de l'arsetània: Alor Sin, Ari Gal Garga i Lakus Ga Ken. La tercera inscripció sobre bronze és la falcata trobada al Rabosero de Torres Torres en la qual es gravà amb signes artísticament llaurats: 𐤀𐤃𐤀𐤁𐤁𐤁𐤃𐤃𐤃, (kar' ban balkes te egiar), la qual significa: (Falcata) feta per a Kar Ban Balkes. Era un dels dirigents del bándol edetà i procartaginés, el qual hagué de morir en el setge de Sagunt l'any 219 aC.

Sobre plom disposem d'albarans de suministrament, fractures, cartes, ordres, missatges, etcètera. Al Grau Vell segle V-IV aC es trobà l'albarà comercial³ amb la inscripció: 𐤎𐤕𐤕𐤎 / 𐤆𐤀𐤃𐤃 / 𐤆𐤎𐤃𐤕𐤎 / 𐤀𐤎𐤕𐤎 / 𐤕𐤎𐤕𐤆𐤃 / 𐤃𐤆𐤎 / 𐤃𐤕𐤕𐤎, (*iutigi / gobanku K / sikuui K / ganun I / garun I // untikote / kugon I / tenui N*, la qual sembla ser una demanda del comerciant documentat a Arse Iu Ti Gi perquè li suministren unes mercaderies de les quals només identifique de moment el garun (per garum) i els dos últims productes procedien d'Úntika (Untiko), la ciutat ibèrica veïna

d'Empúries. A la muntanya del Castell es trobà un plom arredonit que es data del segle III aC amb una inscripció que és una ordre del Senat:⁴ 𐤃𐤃𐤆 𐤆𐤃𐤎 𐤎𐤕𐤎 𐤎𐤕 𐤕𐤎 𐤎𐤃𐤃 (*arskoroid'enis' un nar*), la qual tradueix per: El senat d'Arse aconsella no relaxar-se de moment. Al Castellet de Bernabé en territori de Leiria es trobà el missatge següent datat en l'últim quart del segle III aC:⁵ 𐤀𐤆𐤃𐤃 : 𐤑𐤃𐤆𐤆𐤑 : 𐤁𐤕𐤕𐤕 // 𐤆𐤃𐤃𐤑 : 𐤑𐤃𐤃𐤎 // 𐤁𐤀𐤑𐤕𐤕𐤎, (*baser, arskobor : eugilu sukurba : bidedean e karbabidiboan*), que tradueix per “S'ha produït: Ares Ko Bor ha derrotat Bi De De i Kar Bebi Tibo.

Sobre pedra disposem d'un nombre considerable d'inscripcions, fonamentalment funeràries. En presentaré unes poques. A la plaça Major de Sagunt es recuperarà l'estela funerària de la muller del magistrat arsetà Aiu Bas: 𐤑𐤃𐤃 : 𐤀𐤃 𐤑𐤎𐤕𐤎𐤎𐤎𐤎𐤎𐤎𐤎𐤎 : 𐤑, (*are · take / aiuni baisea / teban · a*), la qual significa “Ací reposa Aiumi Baisea, (el túmul fou) sufragat per A(iu Bas)”. Estela funerària llegida al convent de la Trinitat de Sagunt: 𐤎𐤀𐤎𐤕𐤕𐤕𐤕 / 𐤃𐤎𐤃𐤎 : 𐤕𐤎𐤕𐤕𐤕 / 𐤁𐤕𐤕𐤕, (*olor tigur sberian : doi tiguir seni : eder ildun*), la qual significa “A Olor Tiguir Sberi, sepultura del fill de Tigur (per sufragi d') Ede Ildu. Estela

¹ Fletcher Valls, D.: “Dos pequeños textos ibéricos procedentes de Sagunto”, Arse 19, Centro Arqueológico Saguntino, Sagunto, 1984, ref. Sagunto XXVII, pp. 24-26.

² Fletcher Valls, D.: “Bronce escrito del Poblado de San Antonio”, Arse 10, Centro Arqueológico Saguntino, Sagunto, 1968, pp. 6-10.

³ Aranegui 2004, p. 78. El plom és el fragment dret del lector i els signes han perdut qualitat. Si és dels segle V/IV aC, l'escriptura ha de ser dual i hi trobe moltes irregularitats en la transcripció dels signes dibuixats. És molt aventurat donar una traducció aproximativa.

⁴ Fletcher, D.: Una inscripció ibèrica de Sagunto, *Arse 18*, CAS 1983, pp. 8-10. Fletcher i Silgo: Arse 22 de 1987, referencia Sagunto 22. Jorge Alonso a *Misterios de la Arqueología 3*, p. 49, proposa la traducció El consejo de Arse os suplica no venir.

⁵ Guérin, P. i Silgo, L.: Inscripció ibèrica sobre plomo de Castellet de Bernabé (Lliria, València), *Revista d'Arqueologia de Ponent*, Universitat de Lleida, 1996, pp. 199-205.

funeraria recuperada en el Castell: $\text{P} \text{D} \text{E} \text{X} \text{C}$: $\text{S} \text{I} \text{K} \text{E} \text{T} \text{U} \text{N} \text{I} \text{N} \text{E} \text{B} \text{A} \text{N} \text{N} \text{E} \text{R} \text{E} \text{I} \text{L} \text{D} \text{U} \text{N}$: $\text{V} \text{[I]}$, (*are take : siketun / in eban : ner / e ildun : do[i]*), la qual significa “Ací reposa Sike Dunin. Nere Ildun sufragà la sepultura”. Estela que copià Cuningham de la finestra de la casa de Miquel Servera al Caminrel de Sagunt: $\text{I} \text{D} \text{I} \text{A} \text{A} \text{S} \text{I} \text{L} \text{G} \text{O} \text{S} \text{D} \text{O} \text{T} \text{A} \text{I} \text{L} \text{L} \text{A} \text{R}$: $\text{D} \text{A} \text{I} \text{B}$ / $\text{X} \text{C} \text{V} \text{I} \text{L} \text{L} \text{A} \text{R}$, (*baa i[lar] sil / Gos Dota Ilar : are / take doi de eban*), la qual significa “Baa Ilar, Gosdota Ilar sufragà la sepultura per la difunta. Ací descansa”. Etcètera.

Les institucions ibèriques dels arsetans

Sobre la ibèrica Saiganta (millor Arse) sabem per Polibi que estava regida per una assemblea i un senat. La primera institució constava d'un nombre determinat (que no coneguem) que representava la ciutadania, és a dir, els barons lliures que contibuïen a l'herari públic mitjançant impostos. El senat estava format per un nombre reduït de persones de la polis que assumien la gestió administrativa i religiosa de la polis. A més hi havia l'estructura municipal per tindre cura de l'economia, la policia, etcètera. Aquestes representacions eren exercites per l'elit de llinatges nobles que emparentaven entre ells i sota el pater família se situaven piramidalment: muller, fills, germans, parents, servs i esclaus. Coneguem alguns llinatges de la elit arsetana: $\text{I} \text{P}$ (Babi), $\text{I} \text{S}$ (Bas), $\text{E} \text{D}$ (Ede), $\text{K} \text{A} \text{U} \text{K} \text{O} \text{N}$ (Kaukon), $\text{D} \text{E} \text{D}$ (Dede), $\text{B} \text{O} \text{K} \text{O} \text{N}$ (Bokon), $\text{B} \text{E} \text{L} \text{E} \text{X}$ (Belex), $\text{T} \text{I} \text{G} \text{U}$ (Tigui), $\text{L} \text{A} \text{K} \text{U}$ (Laku), $\text{I} \text{L} \text{T} \text{I} \text{R}$ (Iltir'), etcètera. Aquesta elit era propietària de la major part

de la terra i controlava la producció agrícola, ramadera, minera i industrial, els transport per terra i mar, i el comerç del territori.

Membres destacats de la elit ibèrica (Baebius, Voconi, etcètera) desenvolupaven els càrrecs sacerdotals de les confraries devotes del diferents deus. Les restes d'època romana ens permeten entreveure el panteó iber de Saiganta:

Heracles o Hèrcules, el déu-heroi mític que fundà la Saiganta. El temple es trobava en la plaça superior de la ciutadella. En la plaça superior del Castell podem apreciar la planta excavat en la roca, les cisternes ibèriques que l'envoltaven, el mur sud i les columnes estriades que conformaven l'atri o l'envoltaven (reutilitzades en la muralla nord).

Mart, el déu de la guerra. La seua existència és una deducció per quatre inscripcions a saliorum magister, atés que els salis eren els sacerdots de Mart. El temple hagué de situar-se en l'actual plaça de Sant Ferran al Castell on es conserva la planta d'un considerable edifici.

Apol·lo, el déu màxim de la polis. No coneguem el nom en iber. Era el deu de la música, del dia, etcètera. El temple se situava en la ciutadella i es conserven les estructures de la cimentació del segle IV-III aC al nord del fòrum senatorial i els voltants sacres sota els contraforts del fòrum, així com la cisterna de transició del segle II aC.

Àrtemis o Diana, deessa màxima de Saiganta. Era la divinitat protectora de les portes de la ciutat i dels camins que hi condueixen, així com de les dones. El temple se situava enmig de la ciutat i conserva el pòdium sobre el que s'elevava. La troballa recent d'una ara votiva dedicada a les serps, així com les ares votives a Isis i Esculapi, ens porta a pensar que la zona era un santuari profilàctic on feren arribar l'aigua en època romana.

Tu o Liber Pater, déu protector de l'agricultura i concretament del raïm i del vi, i protector de la joventut. És l'única divinitat que per ara coneguem el nom en iber. El temple es trobava a la muntanya Frontera d'on s'han recuperat pedestals i ares votives que se li dedicaren des del segle IV aC al III dC. La festivitat es realitzava a l'inici de la primavera i havia de consistir en una romeria a la muntanya, l'ofrena a la divinitat amb motiu de l'assumpció de la majoria d'edat (toga viril).

Afrodita (Venus), que era la deessa protectora de la bellesa. El temple es trobava al tossal est de les muntanyetes dels estanys d'Almenara. A l'oest del santuari els germans Escipió construïren el campament a partir del qual preveïeren recuperar Saiganta del poder dels cartaginesos. El santuari fou eliminat per la pedrera que explotà el tossal en el segle XX. Els materials conservats s'han identificat ja dispersos.

2015

El fons museístic ibèric

Complementàriament a les fonts escrites dels clàssics i de les estructures arquitectòniques ibèriques (pedreres accessos, torres, distribució d'espais, murs, cisternes, etcètera), Sagunt disposa d'abundants i significatius objectes ibèrics:

Numismàtica del segle IV - I aC. El treball de Pere Pau Ripollés i M^o del Mar Llorens és un dels estudis de numismàtica més complets. Disposem de peces de plata i bronze, així com de la reproducció de totes les ceques estudiades.

Moneda

Inscripcions ibèriques. Disposem d'una considerable col·lecció d'inscripcions ibèriques sobre bronze, plom, pedra i ceràmica que ens ha permès estudiar l'epigrafia, les estructures morfològiques i sintàctiques, i la textualitat de la llengua ibèrica.

Escultura ibèrica. En bronze com les figures dels deus Tu, Dionís, Heracles, Faune, etcètera; fíbules i adorns. En pedra i marbre disposem de peces rellevants com el cap de Diana, el bou, el baix relleu del Senyor dels cavalls, etcètera.

Bou ibèric

Armes. Atés el fet bèl·lic de la destrucció de Sagunt pels cartaginesos, les armes ibèriques recuperades en la polis saigantea són doblement interessants: falcata de Kar Ban Balkes, les restes de casc i d'escuts, les bales de fona,...

Ferramentes ibèriques. Des de les ferramentes agrícoles que permeten la producció a les balances que faciliten el comerç, des de les àncores dels vaixells als ploms de les carxes, des dels estris domèstics als dels especialistes com els metges, etcètera.

Ceràmica ibèrica. Objectes diversos de la vaixella ibèrica construïda i decorada amb dibuixos geomètrics i figurats que ens permeten nugar la fabricació en torns i molins, amb l'ús quotidià i el concepte profund de la concepció del món i la creativitat.

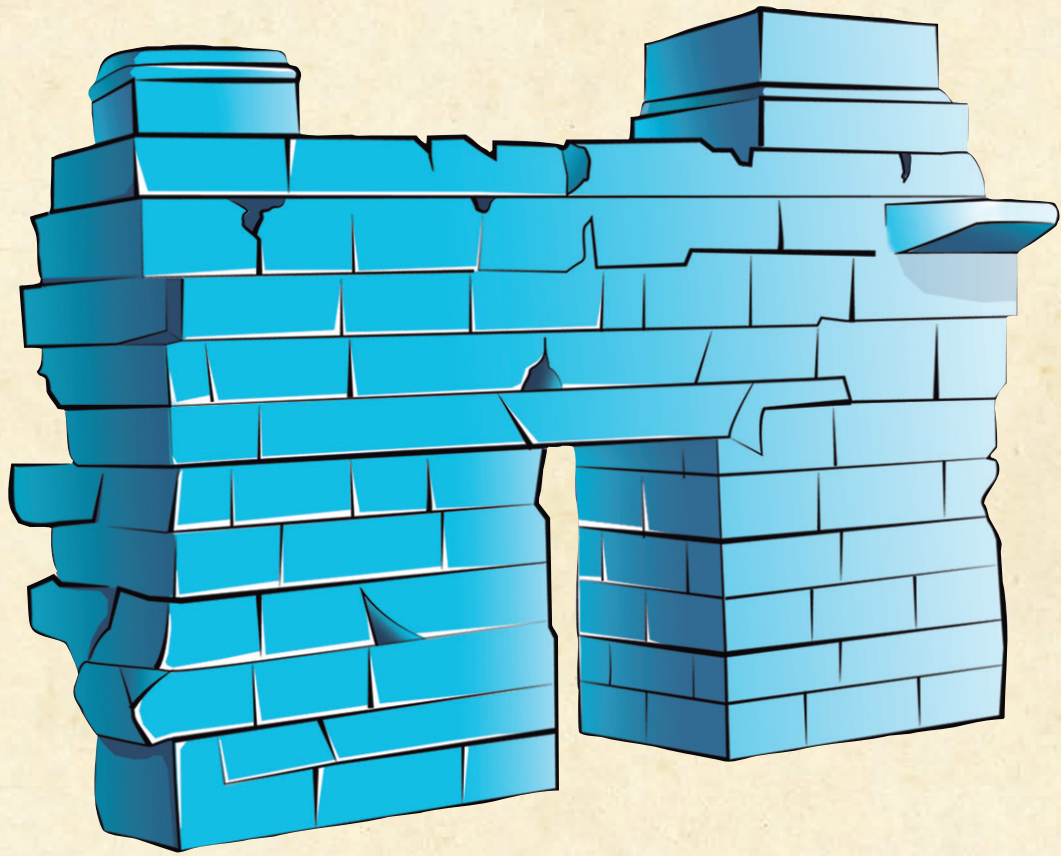
Ceràmica ibèrica

Tot plegat, Sagunt gaudeix d'un patrimoni ibèric únic en la cornissa Mediterrània que, lamentablement, les autoritats acadèmiques i polítiques han menystingut fins ara.

falta
SANTA ANNA
2015

PERÍODE LLATÍ/ROMÀ

S. I-VII

UN PASSEIG PEL SAGUNT ROMÀ

ML - AR

Feia molts anys que no viatjava en tren des de València a Sagunt. Volguera mirar amb ulls joves aquell Sagunt, que ha canviat molt, en la majoria de les coses per a bé.

Arribem a l'estació, sense sentir el negre del carbonet, perquè el tren és elèctric, ja no fa olor a carbó. Baixe sense escoltar el so de la campaneta, ni veig la gorra del senyor que dóna les ordres a la vella màquina de vapor, enorme, lenta i bruta. Hui tot és gris, silenciós, més paregut a un tramvia; els trens són freqüents i arriben sempre a la seua hora. Els utilitza més gent que mai, qui ho diria! Pense en allò que li diré a la companya de la meua filla, que ve d'intercanvi des d'Amèrica. De segur que li pareixerà meravellós estar en una ciutat amb més de dos mil anys d'història i que encara té a les seues entranyes restes iberes i romanes per descobrir.

Quan vinga en tren la primera cosa que li diré, en creuar l'estació, serà que alce la vista i mire dalt del tot. Llavors, li mostraré les muralles del castell i li comentaré que tenim quilòmetres de muralles, algunes molt deteriorades, però autèntiques.

Creuarem la carretera i veurem les restes enllosades d'un ramal de la Via Augusta, recentment descobertes i encara a meitat de posar en valor. Les veurem il·luminades baix el vidre. Datan del segle I, temps dels emperadors August i Tiberi.

Aquesta via, molt ben conservada, eixia de la ciutat i conduïa a la zona sepulcral en els seus orígens, ja que als marges se soterraven els saguntins. Encara es poden contemplar les

grans lloses de pedra amb altes voreres al dos costats i pedres transversals per a creuar de banda a banda sense embrutar-se. Encara es poden distingir les rodades dels carros.

A continuació pujarem pel carrer Vicent Fontelles fins a la Casa dels Peixos, les restes d'una domus important del segle II. És una casa de tipus pompeïà, amb atri i diferents habitacions obertes a un pati central amb un impluvium per a arreplegar l'aigua de la pluja. Encara es conserven les restes de pintura dels peixos que han donat nom a la casa i que demostren l'alt nivell econòmic dels amos de la finca i, per tant, el poder econòmic d'algunes famílies d'aquell Saguntum, una mostra més de la importància de la nostra ciutat.

A un pas ens trobem amb l'església del Salvador, que té crismons paleocristians i columnes romanes reutilitzades. Segons algun estudiós, fou tomba transitòria de sant Vicent. L'actual temple es va alçar sobre una basílica primitiva cristiana que mostra, amb les restes utilitzades, la continuïtat de la grandesa de la ciutat.

No parlem ni pensem en les restes històriques que han estat destruïdes per desídia, ignorància o interessos econòmics. Continuem hui simplement un itinerari romà d'allò que tenim a flor de pell, no d'allò que tinguérem, ni d'allò que sabem que continua ocult a l'espera de temps millors.

Continuem pel carrer d'Almenara, al voltant del carrer dels Horts. Ací trobem les restes d'un possible monument funerari, integrat al pati del col·legi Romeu, que ha tingut moltes

interpretacions, ja que es creia que formava part de les graderies d'un amfiteatre.

Ens apropem al marge del riu, on encara es poden veure part dels pilars centrals d'un dels ponts romans que creuaven el Palància. Mirant cap a la mar, li indicaré a l'americana les restes de traces de l'amfiteatre romà que es veuen en fotografies aèries fetes a la Guerra Civil, encara no descobert o destruït fa segles, però que segur que existia en una ciutat com Sagunt.

Arribem a la plaça de la Moreria, on visitarem la Via del Pòrtic. Caminarem sobre una calçada romana de més de seixanta metres de longitud, magníficament enllosada, d'època alt imperial. Adjacent a aquesta, trobem diversos elements de l'època, com restes de cisternes, estables, tabernae, habitatges, temples...

Calçada romana

Per la monumentalitat del conjunt, pels seus serveis complementaris i per les seues dimensions, es creu que la calçada era una via principal d'accés a la ciutat en l'època alt imperial.

El descobriment d'aquest jaciment es va produir en 1991, com a conseqüència de les obres de construcció d'uns edificis. En l'actualitat, podem gaudir de les restes arqueològiques als seus soterranis. Els materials s'han datat en un període que s'estén des del segle I al IV dC.

El projecte museístic està format per la calçada esmentada i una sèrie de restes d'habitatges, temples i altres elements constructius d'èpoques posteriors.

El conjunt museístic conté restes que pertanyen a un mínim de sis estructures funeràries de planta rectangular on es van practicar ritus d'incineració, restes d'un gran edifici monumental de finals de l'època alt imperial (s. II-III dC), conjunts d'estructures de caràcter privat de l'època baix imperial, una necròpoli d'inhumació visigoda o paleocristiana i dos habitatges musulmans d'època cristiana, així com estructures baix medievals destinades a habitatges i a zones artesanals.

Estructura de caràcter privat

En aquest lloc es pot observar l'evolució de la història urbana de *Saguntum*. **Al segle I, localitzem una via funerària d'eixida a la ciutat que, amb el projecte urbanístic d'època posterior i la monumentalització produïda al segle II, es va transformar en una important calçada urbana.**

És una llàstima que no estiguen exposats en aquesta zona part dels importants elements arqueològics trobats, ja que realçarien el conjunt i farien una lectura més comprensiva de les ruïnes.

Continuant pel carrer dels Horts trobem a un costat les restes de la porta del circ i a l'altra banda del carrer, les excavacions del que sembla ser el més tardà dels fòrums romans de la ciutat, del segle III, sobre el que ja s'havien realitzat excavacions i que ara s'està estudiant en profunditat amb motiu de la decisió municipal de posar en valor el conjunt.

Porta circ romà

Ací, sobre les pedres romanes, va estar durant segles el convent de la Trinitat, desamortitzat en el segle XIX. Com tantes zones de Sagunt, restes històriques sobre restes històriques. Els arqueòlegs pretenen aconseguir que es pugui realitzar una lectura intel·ligible de les ruïnes que corresponen a cultures molt distintes i a dos mil anys d'història, tasca difícil però que esperem que s'assolisca.

Excavacions actuals en el fòrum municipal. Plaça del S.II

Continuarem pujant fins a l'antic convent de sant Francesc, passant per on s'estengué un dia el Sagunt romà, zones on fa poc es podien veure les restes de les graderies del circ en els descoberts de l'hort de Nela.

Al mateix cantó de la Glorieta, quan es va construir l'actual Mercat Municipal, apareguren magnífics mosaics, de la mateixa manera que quan es van excavar els soterranis de la seu de la Societat Musical, hi ha fotografies en blanc i negre que poden corroborar-ho.

Les edificacions medievals de Sagunt, convents, muralles i casones, estan atapeïdes de les velles pedres romanes que al llarg dels segles foren pedrera de les noves construccions.

Ja ho va dir Leonardo de Argensola a finals del segle XVI, i pareix que des d'aquell dia no hem avançat molt:

Con mármoles de nobles inscripciones,
(teatro un tiempo y aras) en Sagunto
fabrican hoy tabernas y mesones.

Encara queden alguns llenços de muralles embotits a l'eixida d'alguna finca i la torre del carrer dels Escipions, totes sobre bases romanes i amb materials romans.

Entrem pel que hui és l'Ajuntament en la plaça Major, en allò que sempre ha sigut el fòrum, des que la ciutat baixà al pla des de l'acròpolis. Trobem empremtes del passat romà, com capitells i columnes reutilitzades que sostenen els porxes de la plaça.

Columnes reutilitzades

Encara s'hi veuen importants inscripcions llatines en el front de l'escala de l'església de Santa Maria, resituades com a part de l'estructura, que a poc a poc van deteriorant-se pel nostre descuit i desídia, encara que podrien ser salvades i posades en valor amb molt pocs recursos.

Inscripcions llatines

Al fons de la plaça, mirant al front a la muntanya del castell, veiem a pocs metres les bases enormes del temple de Diana, que potser pertangueren al temple d'una deïtat ibera, del qual tan sols queden les enormes bases. Junt a ella trobem altres restes jueves i cristianes, a més de pedres llaurades de palaus medievals i renaixentistes.

També per la banda esquerra de la plaça pugem pel que fou el principal carrer i on pot ser que estigueren les antigues carnisseries. Després de la casa del mestre Penya, arribem a l'actual Museu Saguntí, amb peces valuoses, col·leccions d'exvots, restes de mosaics, ceràmiques sigil·lades i un

esplèndid baix relleu d'un Ulisses Nilòtic, trobat en les excavacions de la Moreria. Hi ha a més el cap femení atribuït a Diana, fina còpia romana d'un original grec anterior, un Hermes bàquic en marbre, reproduït en escaiola i el bou ibèric, peça fonamental de la nostra història, que ha passat a esdevindre símbol de la riquesa arqueològica de Sagunt.

Continuem pujant i arribem al polèmic i maltractat Teatre Romà, d'història tan àmplia i de tanta complexitat, que representa la tradició cultural de la civilització clàssica i l'estatus dins de l'organització política de l'Imperi, és a dir, simbolitzava la riquesa i la importància política del Saguntum posterior a les guerres púniques. Les representacions teatrals duraven tot el dia i eren subvencionades pels magistrats que es vanagloriaven de la seua riquesa i poder.

El nostre teatre es construeix cap a la meitat del segle I dC. Es trià un emplaçament idoni, aprofitant la falda de la muntanya i una orientació favorable. La graderia estava dividida en l'orquestra, espai entre l'escena on tenia lloc la representació, i la càvea, on s'asseien els espectadors.

L'edifici té forma semicircular i de dalt a baix se situen les diverses graderies, primer els magistrats i altres privilegiats de la ciutat i més amunt els ciutadans. Les portes, vomitoris, corredors i graderies formaven un conjunt destinat a ser omplit i buidat ràpidament i formava un conjunt harmònic i de gran bellesa. Es preveu que el teatre en època romana podria donar cabuda a unes quatre mil persones.

El prosceni, és a dir, la paret posterior on tenia lloc la representació, tenia la mateixa altura que les graderies més altes de la càvea i simulava una façana palatina molt ornamentada, en què destacava la porta central, de majors dimensions, per on entraven i eixien els actors.

La seua actual restauració ha sigut molt polèmica. Amb independència de l'estètica, ha sigut lamentable l'enfrontament dels saguntins entre si per la seua causa i la paralització de les obres del nostre ric patrimoni que ha aturat el

progrés de la nostra recuperació històrica durant més de vint anys.

Des del teatre continuem pujant al cim de la muntanya, on destaca una acrópolis mestissa, una ciutat damunt una altra ciutat, l'origen de la qual es perd en el temps, amb basaments ibèrics i romans i aportacions de tots els invasors que per ací han passat i que amb la seua cultura ens han enriquit.

Són les restes d'una ciutat que ja ho era en temps dels ibers, un entramat urbà amb el seu fòrum, els seus murs, les seues portes i cisternes, les seues cavallerisses i masmorres i amb el seu centre cívic, polític, religiós i comercial. És una gran plaça rectangular i segurament porticada. La presideix un xicotet temple dedicat a la triada capitolina (Júpiter, Minerva i Juno), i posteriorment en honor a la família imperial. Ací estava situada la cúria, seu del senat de la ciutat, basíliques on els ciutadans es reunien i tendes anomenades tabernae, que eren llocs de negocis. La plaça estava ornamentada amb estàtues i inscripcions en honor a ciutadans il·lustres.

El paviment del fòrum estava enllosat i es conserva una enorme inscripció per la qual sabem que Gneu Bebi, de l'època augusta, el va construir i el va donar a la ciutat.

A l'acròpolis es conserven runes de més de vint segles d'antiguitat, torres, muralles, portes, cisternes, restes d'apartaments militars de tota època i estil i inscripcions, que ens orienten sobre la nostra història i els nostres avantpassats. Es troben recollides i custodiades en un edifici de recent actualització, l'Antiquari, una col·lecció epigràfica de les més importants d'Espanya que dóna molta llum als historiadors.

És el nostre castell, una acrópolis viva i habitada fins a principis del segle XX, que ha de ser visitada, coneguda i amada per els saguntins.

Hem fet aquest breu recorregut pel Sagunt romà conscients que moltes coses han quedat sense ser esmentades i unes altres només esbossades. No era una altra la pretensió sinó esperonar la nostra curiositat i moure el nostre cor per tal de profunditzar en la nostra història, que és la que dóna sentit a la nostra forma de veure la vida.

De moment estem al més alt de l'antic fòrum. Si ens aguaitem a la muralla sud i mirem l'horta, veurem la glòria passada del taronger, la mar i el Grau Vell, que ha vist tantes coses i guarda tants secrets, per on ens va arribar la cultura i per on exportàrem els nostres vins, (y nuestros "barros") coneguts i molt apreciats a Roma, tal i com deia el poeta llatí Marcial en un dels seus epigrames:

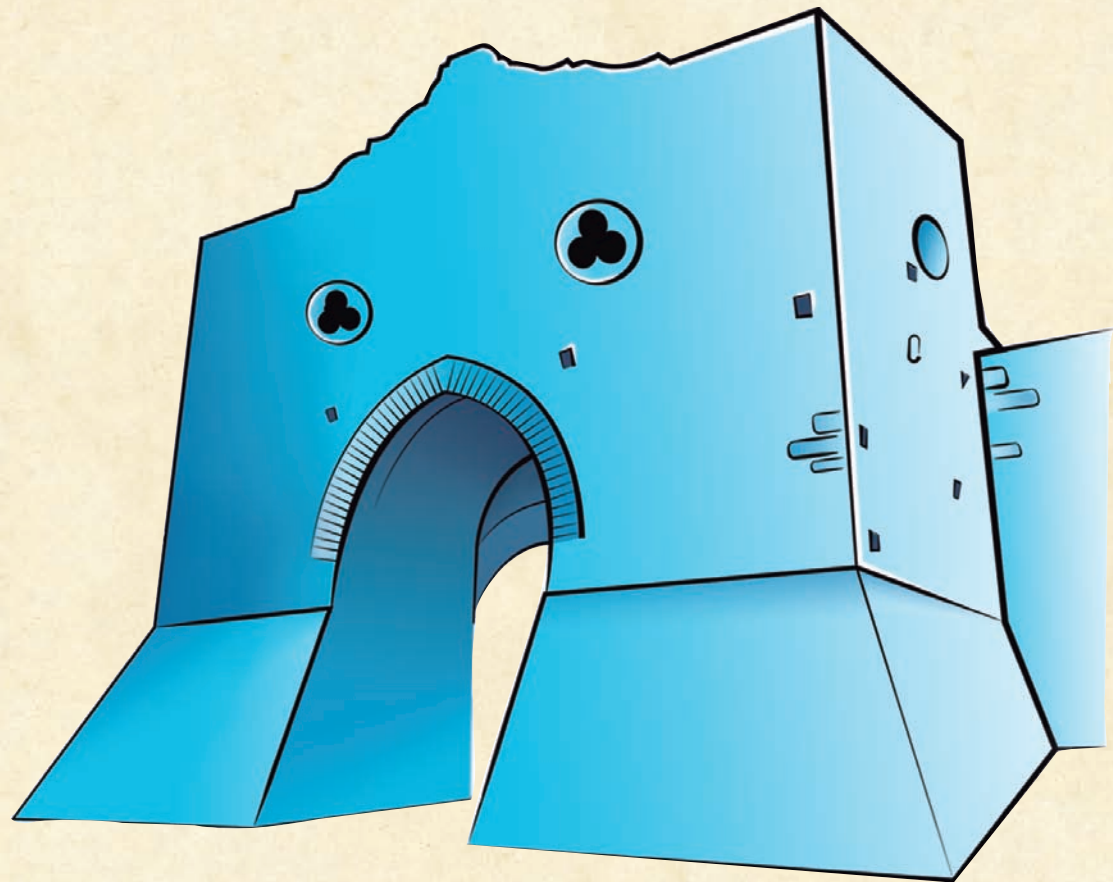
Un client d'Epice li ha enviat...
set copes esculpides en relleu
pel cincell d'un alfarer de Sagunt

No hi ha res més odiós
que les antiguitats del vell Eucte
Jo preferisc els gots
afaiçonats en argila a Sagunt.

falta
SANTA ANNA
2015

PERÍODE ARÀBIC/ISLÀMIC

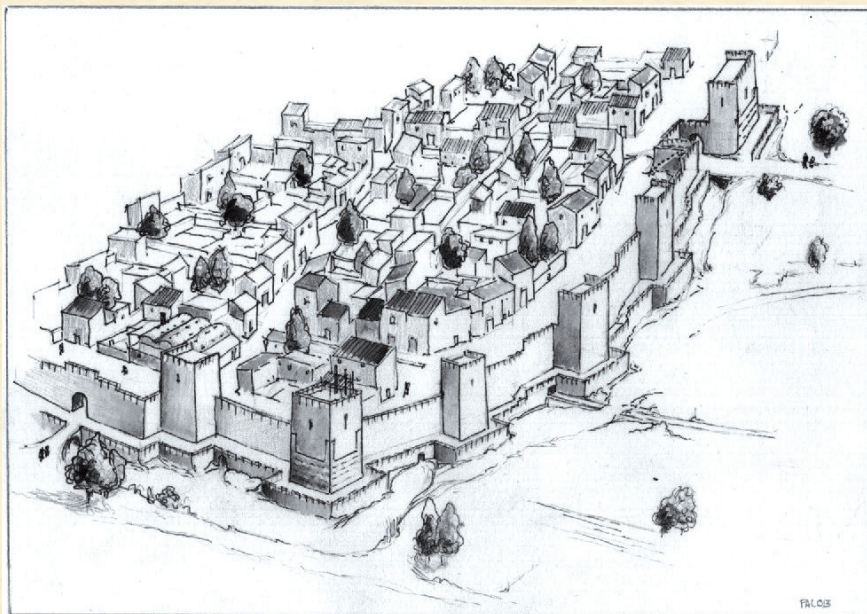
S. VIII-XIII

EL SAGUNT MUSULMÀ

JOSE M. PALOMAR ABASCAL

És difícil parlar del Sagunt islàmic. De fet, hi ha poques notícies en comparació amb altres èpoques, tot i que a poc a poc van apareixent estudis actuals que tracten, sobretot parcialment, aspectes de la nostra ciutat en temps dels musulmans. És també cert que aquest tipus d'estudis medievals saguntins sempre han estat un poc descolorits per la importància que va tindre Sagunt en l'època romana i, naturalment, el pes dels treballs es reflecteix, també en l'antiguitat, en aquesta part de la nostra història. A Sagunt, tot açò està recolzat pels monuments romans que encara hi són, encara també tenim algunes restes àrabs. Intentaré, doncs, parlar sense ànim d'esgotar el tema (seria impensable) d'algunes coses al voltant de l'organització i l'aspecte de la ciutat en aquests segles, i aprofitaré per a donar algunes dades i comentar també curiositats que pense que són poc conegudes, algunes, fins i tot, apareixen hui encastades en tòpics d'ús prou corrents.

Una vista de les muralles de la vila en la banda de Santa Anna, amb el portalet dels Banys, la torre de la Presó i la porta de Terol.

L'expansió de l'islam és, bàsicament, com moltes altres expansions, una qüestió de conquesta. Per a explicar-ho d'una manera senzilla, podem dir que es van ajuntar una sèrie de gent de diverses procedències al voltant de la religió, amb la intenció de sumar territoris. Pel que contem, ací a Espanya, el procés de conquesta va ser relativament ràpid. Cal dir que tots els que formaven les tropes no eren musulmans, encara que estigueren

enquadrats en exèrcits organitzats per caps que sí que ho eren. D'aquesta manera trobem àrabs, sirians, iemenites, berbers i també molta gent d'ací, d'ascendència bàrbara, com els visigots, que es van islamitzar per a no quedar-se deslligats dels esdeveniments que es produïen. Per exemple, amb les primeres tropes van vindre berbers sense islamitzar, amb les seues creences i costums, ben diferents dels orientals, molt més islamitzats. Com veiem, no estaven massa unificats i, si hem de parlar de tot el conjunt, de cap forma es poden aglutinar amb el nom de moros, encara que el terme només vulguem aplicar-lo als habitants magrebins, ja que la zona del Magreb havia estat poblada per gent molt diversa, també d'ascendència europea: vàndals, visigots i bizantins. De totes formes, ací a Sagunt i a València, el nom que solien rebre era el de sarraïns.

Però no vull estendre'm en aquestes generalitats; més aviat voldria tractar coses d'ací, coses del vell Morvedre. Sagunt va quedar al principi de l'ocupació dins del territori governat per un noble visigot (terres de Tudmir), que va pactar una col·laboració amb els invasors sense necessitat d'entrar en guerra. Els àrabs anomenaren *Murbaitar* a Sagunt i és més que segur que aprofitaren la infraestructura romana precedent, sobretot les fortificacions del castell i les restes de murs de la part baixa de la ciutat. Segons Chabret, que cita la crònica d'Ahmad ibn Muhammad al-Razí, «Murbíter conserva restos del pasado esplendor y era en su tiempo una población hermosa y bien fortificada, cuyo término estaba cruzado de canales de riego». Al-Razí fa referència molt concreta al passat de la ciutat, indicant que al seu temps ja no estava tan ben fortificada i que la xarxa de séquies (totes no, és clar) és anterior als musulmans. Si resumim la citació, esmenta les dues qüestions primordials: les defenses i

l'aigua, elements indispensables per a poder establir-se en una ciutat. Però, com era Sagunt en temps dels musulmans? No ho sabem. Podem fer-nos-en una idea aproximada pel que queda de la ciutat medieval, però poc més. Primerament, una ciutat és un món canviant i hem de tindre en compte que els musulmans van ser la cultura dominant a Sagunt, almenys durant quatre segles, i això dóna per a fer molts canvis. Però algunes coses semblen clares, per exemple el Castell.

Dibuix de persones vestides a la manera àrab, però amb detalls de procedència hispana.

Els àrabs trobaren el recinte del Castell en un estat lamentable, de forma que aprofitaren el que quedava dels murs i de les torres d'època romana i posterior per a bastir el seu tipus de defenses. Construïren torres en els llocs elevats i progressivament anaven tancant-lo tot amb llenços de mur, de manera que quedà com un castell format d'altres castells. Un exemple el podem veure en el traçat de l'antic recinte de la ciutadella amb l'anomenada i desapareguda torre d'Hèrcules com a talaia principal, que estava unida amb un llenç de mur que rodeja el cim i s'ajunta amb la torre

del Penó. Totes aquestes disposicions van subsistir fins a la Guerra del Francès del 1808, puix encara que es mantingueren algunes formes, es canvià el concepte de fortificació i desapareguren i emmascararen les estructures antigues del Castell.

Part d'un gravat de Tomás López Enguídanos per al llibre del viatge d'Ortiz, on es pot veure al fons el que resta de la ciutadella del Castell, amb les torres d'Hèrcules i la del Penó. Final del s. XVIII.

I el poble? Com era la vila? Només coneixem una petita descripció de la ciutat d'un cronista magrebí del s. XIII, al Himyari, i diu que «Murbitru, castell d'Al Andalus en les proximitats de Tortosa, està posat en una muntanya i té la mar cap al migdia. Des del seu castell es veuen tots els voltants (est i oest). Té Murbitru una mesquita aljama i diverses mesquites de barri, i dins de la medina es poden veure ruïnes antigues, un teatre, temples i més coses». Així, sembla que la part més important i poblada de la medina era la part central, la que es formà al voltant de la mesquita major,

actual església de Santa Maria. La part del nostre barri de Santa Anna quedà com a zona un poc més marginal i les cases no degueren estendre's més enllà de l'aqüeducte, que passa per baix del carrer de Sant Ramon. Com que l'esmentat aqueducte portava aigua a la mesquita major, a la jueria i a les cases que té per baix, supose que estaria en ús durant tota l'època àrab, per a acabar perdent progressivament importància i quedar arruïnat cap al segle XV. La vista de la ciutat durant l'època islàmica estaria determinada per l'alçat dels murs que l'envoltaven. Aquesta muralla baixava del castell tal com la podem veure actualment, sobretot ací, a la part de Santa Anna, que és on més tros s'ha conservat, malgrat els enderroc puntuals i les escasses restauracions que li dediquen. Podem veure part de l'entrada del camí de Terol a la ciutat, amb els basaments de pedra romana reaprofitada que formen la torre on se situava la porta de Terol, formant un colze. També es poden veure, més o menys, les torres que han quedat dins de les cases dels carrers de Na Marcena i Bon Succés. I ja que va en el tema, des d'ací voldria fer una crida per a la restauració del que queda dels murs de la ciutat, ja que, encara que estem obligats a conservar-los, no hi ha una política clara per a posar-los en valor, i de vegades pateixen intervencions fortes, per dir-ho d'una manera suau. No passaria res si es restauraren almenys les torres, refermant i fent de nou els merlets que falten i que donen una bona vista del conjunt; no sé què passa que quan restauren les torres s'obliden dels merlets i queden escapçades. Bé, al barri hi havia una altra porta, més baixa, anomenada de les Granotes, just enfront del Forn dels Banys. No era una gran porta; de fet, la trobem a portalet, i comunicava tota la part oest de la vila amb la zona del raval de Sant Francesc. En aquest portalet trobem encara les característiques de la ciutat islàmica, com la

reunió d'una sèrie de serveis, que afortunadament han arribat als nostres dies, i que conformen les necessitats dels habitants, tant si vénen de fora com si són de dins de la ciutat. Primerament, es trobaria el portal amb les defenses de la barbacana i la vall i, ja dins, una xicoteta plaça o eixamplament que es repeteix en altres portes i que confronta amb un hostal i els banys. Al costat es troba la cisterna de l'Hospital, i jo sóc partidari, encara que no ho tinc comprovat, que al mateix indret hi devia haver una mesquita menuda. Així, la cisterna, l'abeurador, la mesquita, la séquia, els banys, l'hostal i el portalet, aporten els elements de tipologia islàmica que conformen el barri, i com podem veure, alguns encara estan al mateix lloc. Les cases i els carrers, encara que amb un traçat semblant, no poden comparar-se als actuals. Les cases normals, les del poble baix, hem d'imaginar-les menudes, la majoria d'una sola planta i amb corrals per al bestiar. Els carrers eren estrets, un poc més que els actuals i en tenim alguns exemples: el d'Armengol, que era mig metre més estret; el de n'Antoni Peruga, el de l'Araig o el de Montesa, que ha conservat l'amplada original; hi havia atzucacs, com el de la Palmera o el que donava darrere del Forn del Racó, i carrers desapareguts com el que comunicava el d'Armengol amb el de Montesa o l'atzucac que entrava dins de l'actual Fundació Bancaixa del carrer de Cavallers. Una altra qüestió són les persones, els habitants que vivien dins dels murs, però també fora del recinte emmurallat de la vila abans que els cristians formaren els ravals exteriors, que són els que hui coneixem. En el Sagunt àrab, el raval més gran era el de Dalt, situat en el vessant de la muntanya del castell que mira a la mar i que en l'època de la conquesta del rei Jaume I ja estava emmurallat. El seu mur eixia de la porta Ferrissa i baixava un poc pel mig de les cases que d'enfront de l'església del Salvador i el

camí de València, per a pujar i tancar el recinte dalt del carrer de Lliria, on s'ajuntava amb el castell.

Peces de ceràmica islàmica de Sagunt.
Cànter decorat i morter. Museu Arqueològic de Sagunt.

El rei Jaume I donà privilegis als repobladors cristians de Morvedre per aprofitar aquests murs i la barbacana, i construir per fora les primeres cases que devien formar el raval del Salvador.

Sabem també que al principi del carrer de l'Olleria hi havia forns de coure i obradors antics per a la ceràmica i que prop de la Trinitat (o allí mateix) hi havia un alfòndec, que aprofitava el camí principal que donava entrada a Sagunt pel carrer d'Ordóñez i que terminava en la muralla de la vila, en una gran porta de tres arcs. Aquest portal àrab vell estigué en ús fins el segle XIV, ja que després d'unes remodelacions es va construir el portal nou o porta Nova, al lloc on hui està la pujada de Sant Miquel. Així, hem de tindre la idea general del Morvedre musulmà voltat de muralla, al que hi arribaven els camins principals, és a dir: el camí vell de

Llíria que entraria pel portal del raval de Dalt (carrer de Llíria), el camí de la mar, que entra per la porta Ferrissa (creuant la Via Augusta), el camí que travessa el riu pel pont romà i que dóna a la porta Vella (al costat de Sant Miquel), el camí que ve de les Valls creua el riu i dóna a la porta Mitjana (ajuntament), i el camí de Terol que travessa el riu, entra per Santa Anna i puja fins a la porta del mateix nom (final del carrer de Cavallers). Em deixeu el portalet dels Banyes perquè pense que no donava, en aquella època, a cap camí i només posava en comunicació aquesta part de la medina àrab, amb un important raval exterior que s'estenia fins al fossar de la porta Mitjana. En aquest tipus de ciutat eren prou normals els ravals exteriors, de vegades sense mur de protecció, però sempre amb obradors i serveis per als viatgers, com aquest de Sant Francesc o un altre que hi havia a l'altra banda del riu, vora el camí de les Valls. Aquesta distribució dels camins la canvià el rei Jaume I, organitzant el pas d'un camí que comunicava els voltants de la vila, però extramurs, creant el camí Reial.

Però ja n'hi ha prou de pedres. Vejam alguns detalls de la vida d'aquests antics saguntins. Fa la impressió que pels atifells, aixovars i disposició de les cases excavades

(en altres llocs, que ací a Sagunt són poques les restes àrabs urbanes estudiades) la vida d'aquests antics saguntins era ben pareguda a la dels nostres rebesavis. Així, podem imaginar cases amb poques habitacions, la majoria amb sòl de terra xafada, pocs mobles i un aixovar bàsic: alguna muda, perols per al menjar, amb sort alguna estora i les imprescindibles eines del camp (la majoria de fusta i molt poques de ferro). És clar que en les cases benestants o en la noblesa les coses són radicalment diferents i gaudeixen de més vestits de colors: rojos, grocs, verds i peces de teixits valuosos. Hi havia roba de mudar per a les festes o per a anar a la mesquita i, naturalment, es notaven les modes, encara que els preceptes alcorànics ajustaven prou les coses. He de dir que tant els moriscos com el cristians prenien models uns dels altres, i si no mireu uns saragüells. Com els cristians, també feien festes, que a tot el món agraden, i en

Caps de musulmans valencians amb turbants diferents. Fragment d'un retaule del s. XV. Museu de Belles Arts de València

tenien moltes i de vegades molt semblants a les cristianes i a les jueves; així, segons un calendari andalusí de Granada del segle XV feien festa:

Gener

1 Nit del destí.

6 Dia beneït.

10 Mort d'Abu Bakr (sogre de Mahoma i successor seu).

12 Dia d'Umar, senyor nostre (califa conquistador de Síria, Palestina, Pèrsia i Egipte).

14 Dia de Jesucrist (profeta).

15 Ixen els cavalls.

Febrer

3 Dia beneït i Alà és el més savi.

8 Dia nefast i Alà és el més savi.

21 Arriba el Husum.

Març

8 Naixement de Moisès, que la pau siga amb ell.

18 Es ven a Josep, que la pau siga amb ell.

23 Festa de trencar el dejú (variable).

30 Fi de la festa.

Abril

11 Mort d'Adam, que la pau siga amb ell.

17 Festa de la revelació de l'Evangelí (l'Alcorà, supose).

2015

Dissortadament, el document està incomplet i no en sabem més, però per la cadència pareix que tots els mesos hi ha alguna cosa. De les festes també podem comentar que se celebrava l'Any Nou, el Yannair, al començament de l'any (ra's-al sana) i preparaven pastissos semblants al tortell dels Reis. Naturalment feien també la nit de cap d'any, la darrera de l'any o "Layat al Ayûs". Al segle X es feia la Pasqua d'Ansara o festa del solstici d'estiu el 24 de juny, per a commemorar el naixement de sant Joan i la qüestió de Josué de parar el Sol i véncer els enemics amorreus (que ja és posar-li un nom lleig als enemics). No se'n deixaven la nit de Sant Joan, evidentment; estrenaven vestits (qui podia) i s'organitzaven carreres de cavalls i exercicis, es disfressaven, recitaven poesies i com nosaltres, feien fogueres, però en compte de fer-les a la platja, els musulmans les feien prop de les figueres. Com podem veure, malgrat totes les traves que posaren els ortodoxos de la religió, hui en diríem fonamentalistes, els musulmans aportaren coses i prengueren també del substrat que hi havia, en part perquè la majoria eren descendents de l'antiga població, evidentment reconvertida; i el que queda, queda. Hem de pensar -i els musulmans d'ara també- que ací es vivia l'islam d'una manera diferent, amb costums i tradicions diverses que configuraren, al meu parer, un món popular ben ric, molt diferent del que hui es vol imposar amb la globalització (també a l'islam), però no vull anar per aquest camí que topetaré tronada. I per a deixar ja els costums comentaré la qüestió del vi. Sí, els musulmans ací bevien vi (no tots, és clar) i la literatura n'està farcida de referències i, com estem a Sagunt, en posaré una d'ací. És una poesia d'Abu Isa Ben Lebbun, governador de Murbítar en temps del Cid, i fa referència a l'enyorança de la bona vida que tingué ací.¹ Diu així:

¹ He pres la poesia del llibre de Chabret, Sagunto y sus monumentos, vol. II, p.290.

“Rico vino me escanciaba mañana y tarde mi bella estrechándola en mi seno, ebrio de vino y terneza.”

Saragüells i calces d'una xica morisca. Dibuix de C. Weiditz, 1529.

Els vestits eren molt diversos i, naturalment, seguien les modes. Ací hem heretat algunes coses de la roba, per exemple els saragüells, que van ser molt utilitzats després pels cristians, per la seua comoditat al camp. «Saragüell» era originalment una paraula persa que passà després a l'àrab com sarawil i ací es quedà. Podien portar-lo tant els homes com les dones, però no eren iguals ni de la mateixa tela. Les morisques portaven uns saragüells amples amb molts plecs que feien joc amb unes calces tornejades, de vegades amb colors forts. Portaven el cap cobert sempre, independentment

de la seua religió, costum que ha arribat fins als anys cinquanta; de fet, recorde que la meua àvia sempre portava al cap un mocador i el meu avi una boina que no se la llevava mai, i per a fer-li broma li déiem que si la portava “a rosca”. Què vos pareix si dic que els musulmans portaven boina? Doncs sí, portaven boina i molt pareguda en color i grandària a les actuals dels bascos. Es coneixen referències de viatgers i dibuixants que documenten vestits i costums moriscos del segle XVI, on es veu perfectament com anaven vestits, i hem de precisar que, malgrat les representacions idealitzades actuals, el turbant no era d'ús general.

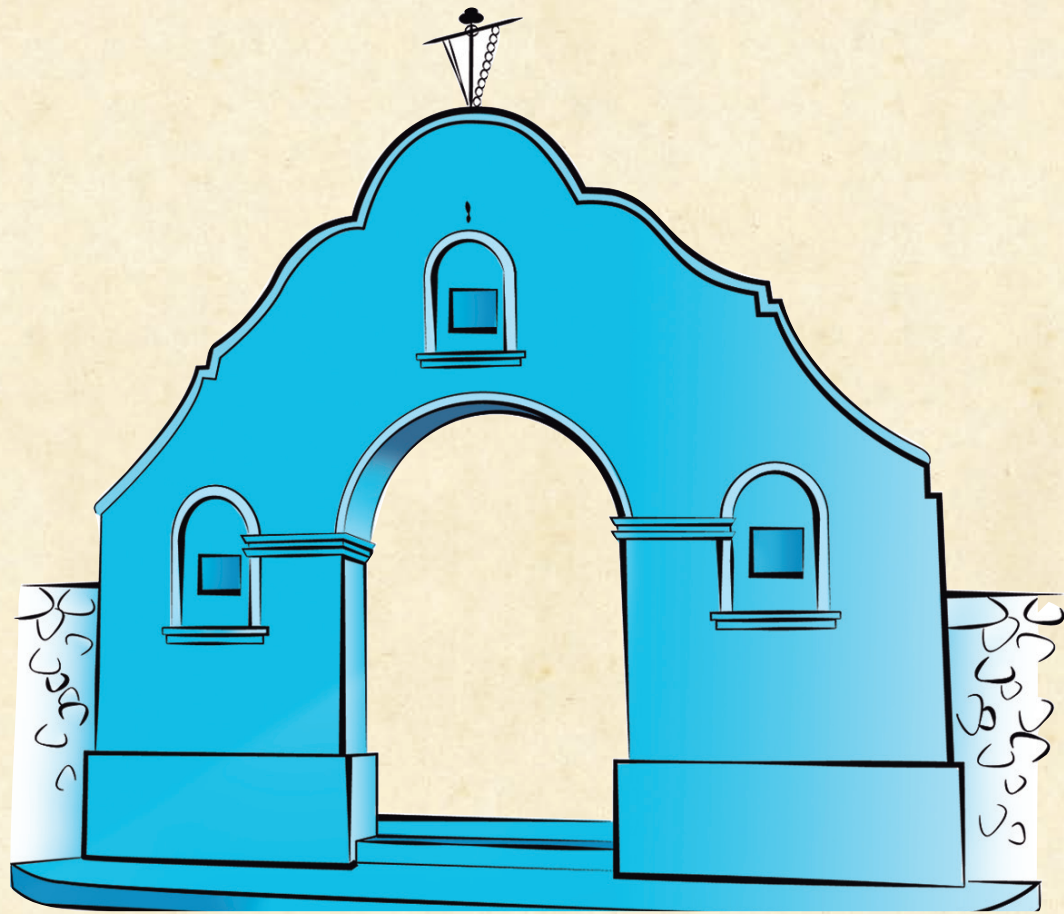
Fragment d'un dibuix del s. XVI on es poden veure els vestits moriscos de l'època i l'home que duu el mul porta boina.

I per a acabar, cal recordar breument el desastre de l'expulsió. Açò va ser, sens dubte, una injustícia evitable que, entre 1609 i 1614, portà a l'exili més de 200.000 moriscos espanyols. A Sagunt es va intentar refer una mena de moreria pels voltants del carrer de Na Raseta, però al començament del segle XVII, ja feia molt de temps que no hi havia musulmans. La principal població morisca la trobem repartida pels pobles de la comarca, sobretot cap a l'interior, per la vall del Palància: Petrés, Gilet, Algar, Algímia,

Torres Torres i a alguns pobles i alqueries de la Vall de Segó. Amb l'expulsió, el Camp de Morvedre va patir una forta despoblació, que malgrat la preocupació per fer una repoblació efectiva, va afectar greument l'economia local. L'expulsió perjudicà, sobretot, l'economia de la noblesa, que era qui tenia una major quantitat de terres i les conreaven amb treballadors moriscos, de vegades en règim de semiesclavitud. I ara sí, acabe aquestes lletres pensant que encara tenim alguna cosa del patrimoni comú saguntí, però d'època àrab, que es pot conservar: els banys. I ho comente com a final, aprofitant que la casa on són està caent i, com unes altres coses, no té bona pinta. Ja veurem, que diuen els cecs...

falta
SANTA ANNA
2015

PERÍODE VALENCIÀ
MEDIIEVAL
S. VIII-XV

LA CONSTITUCIÓ DE LA NOBLESA COMARCAL (SEGLES XIII-XV): EL CAS DEL SENYORIU D'ESTIVELLA

LLUÍS M. MESA I REIG (CRONISTA OFICIAL D'ESTIVELLA)

La conquesta del territori valencià per part de les tropes del rei Jaume I tenia com a objectiu l'ocupació de tot el territori. Per eixa raó plantegen una estratègia progressiva per tal que cada avanç siga el suport per a una posterior conquesta. En eixe sentit sembla que l'entrada per la vall del riu Sagunt o Palància suposà l'intent no sols d'arribar a Morvedre sinó sobretot a Borriana. El resultat de totes les operacions és que els esdeveniments bèl·lics deixen a poc a poc una comarca que se sotmet un nou govern. Realment no van haver-hi molts canvis. La societat dels municipis del Camp de Morvedre era majoritàriament agrícola i musulmana i així va continuar. La qüestió que es planteja en eixe moment és quina és la tipologia dels nobles que entren a formar part de la comarca i quin tipus de relació s'establix amb els vassalls.

1. LA NOBLESA A LA COMARCA

La primera entrada de senyors no correspon a la més comuna en este territori. Es referix a la que es va produir a Algar de Palància. Allí es creà, amb el pas dels anys, un senyoriu eclesiàstic. Les terres d'este lloc són possessionades originàriament per Raimon Morelló, pertanyent a una família mossàrab de Morella. Sembla que el dret que li va atorgar el rei era una recompensa pel seu suport en la campanya morellana. Però el fet que el seu origen de llaurador i plebeu no li permetera assumir la jurisdicció completa sobre el

senyoriu va limitar molt un domini que fou exclusivament econòmic. No tenia la capacitat de jutjar ni de sotmetre efectivament els vassalls. Eixa és la raó per la qual va optar per l'acostament a l'orde de la Mercé, amb la intenció de cristianitzar aquella societat a partir de la força que infonien els mercedaris. Així fundà un hospital per a pobres i pelegrins prop de la font d'Àrguines que els encomanà a estos. Els religiosos no sols aconseguiren entrar-hi temporalment sinó que en virtut de la voluntat testamentària de Raimon Morelló es van quedar com a hereus del territori. Realment la donació, establida en les últimes voluntats de 1251, tenia com a objectiu dotar de rendes per al manteniment de l'hospital més que privilegiar l'orde, però la realitat és que el Mestre General dels mercedaris va esdevindre en senyor feudal del territori¹.

A la resta de les baronies la situació va ser diferent. El cas del senyoriu de Torres Torres, Alfara i Algímia presentà una certa singularitat. Va estar un lloc estratègic perquè permetia l'avanç i el control del territori. Les característiques de la seua fortificació així ho mostren. Potser per eixe tret el Llibre del Repartiment assenyala que les concessions reials no es consoliden en uns primers moments. En 1239 s'hi escriu que un tal Garcia d'Alquessar rep allò que posseïa el jueu Jusef Celedy i en 1240 ho fa Gutier de Romaní². Esta successió ràpida de persones que reben donacions és comuna

a molts territoris en els quals després de la conquesta no es pot fer efectiu el domini de la donació, ja siga per falta d'interés o per tindre unes altres prioritats els beneficiaris de les donacions. Per eixe motiu moltes d'elles, com en este cas, continuen formant part del patrimoni reial. Així no és fins a 1271 quan es consolida el govern el senyoriu de Torres Torres amb la concessió a Beltran de Bellpuig. Ell i els seus successors aconseguiren a poc a poc no sols fer efectiu el seu poder sinó obrir-se pas de manera autònoma al poder de Morvedre. Va ser en eixe temps el senyoriu més fort, després del de la capital comarcal. Els Bellpuig hi estigueren presents directa o indirectament fins al segle XV, ja que la línia familiar hi va continuar. El 1445 passà per compravenda a la família Vallterraⁱⁱⁱ. És una situació que es repeteix en més llocs. Primerament unes poques generacions s'establixen en el territori. Després, a partir del segle XV, n'és adquirida per una altra. Si en el primer moment s'aconsegueix per privilegis reials en el segon és mitjançant transaccions.

A Albalat dels Tarongers el cas no és molt diferent. Al Llibre del Repartiment ja s'arregla en 22 de març 1238 la donació d'este terme a l'abat de Fuent Clara. No obstant això, sembla que esta no es va fer efectiva, ja que l'1 de juliol apareix com a posseïdora "Sanctia Petri de Aguilar". Realment l'estabilitat senyorial, com en altres dominis, arriba en el segle XIV. En este cas fou en 1360 quan Raimon de Toris va comprar el senyoriu. Ell fou qui començà la construcció de la casa-palau, l'autèntic símbol de la dominació senyorial. Tanmateix, la constitució de la Baronia, amb els seus drets i privilegis, es va produir amb la compra d'esta per part de Jofre de Blanes i la seua muller Margarida Bonastre en 1379. En eixe cas no sols entrà en la transacció Albalat sinó també Segart. És el punt inicial d'un territori que a partir del segle XV es consolida amb el

lliurament de la jurisdicció criminal a Godofred de Blanes i sobretot amb la compra d'este per part dels Vila-rasa en 1482. Des d'eixe any el llinatge actua per diverses generacions com a senyor del lloc^{iv}.

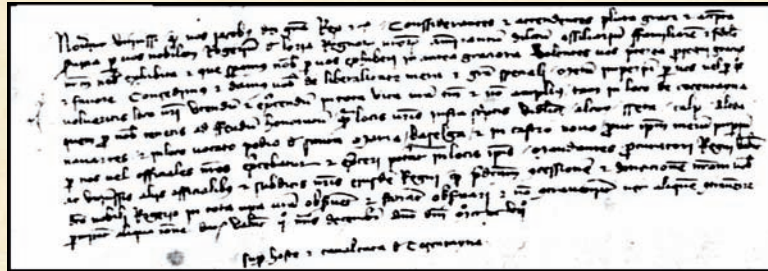
Els altres exemples que resten en la subcomarca de les baronies són els de Gilet i Petrés. *El Llibre del Repartiment* consigna la donació a Joan Saragossa en 1237 de terra i mitja torre de Gilet. En 1267 s'esmenta la donació a Bernat de Palau i en 1275 el morvedri Bonanat de Pomer. No obstant, com en els altres casos esmentats, la consolidació del domini senyorial va arribar en les centúries posteriors. En este cas fou amb Bernat Guillem Català. Este llinatge ostentà el govern en diverses generacions fins que per vincles familiars passà als Aguiló de Petrés^v. El darrer cas que queda esmentat de la subcomarca és el de Petrés. A diferència de la resta de poblacions, on s'esmenta diversos personatges que reben les donacions, tal com reflectix el *Llibre del Repartiment*, en eixe lloc va ser diferent. Sembla que en primer període es manté com alqueria pròpia de Morvedre. S'entén eixa situació perquè realment són les terres de les baronies situades més prop de la ciutat. Els primes senyors coneguts que estan vinculats amb la família Aguiló. A partir del segle XIV hi estan presents. La guerra de Castella és el primer moment en el qual apareix en l'escenari la família, ja que a senyora de Petrés Caterina Català, casada amb Andreu Aguiló, i el seu fill Francesc han d'abandonar el senyoriu per no ser fidels al rei castellà. Francesc Aguiló, qui tornà posteriorment a Petrés, va ser el promotor del castell-palau, el qual s'havia assolat en la guerra. Ell va consolidar el senyoriu en rebre diversos privilegis reials. A més des d'eixe moment els descendents començaren a emparentar-se amb altres famílies nobiliàries com ara els Romeu, els Llansol de Romaní o els Codinats. Van ser per

tant un dels llinatges més destacats de la comarca i també del Regne de València^{vi}.

A la subcomarca de les Valls la constitució dels senyorius no va estar tampoc molt diferent. No obstant, a causa de la proximitat dels termes i d'elements compartits, com ara la font de Quart, es produïx en ocasions certes interconnexions entre les famílies. El cas Faura apareix després de la reconquesta relacionat amb la família dels Monsoriu. Pere-Raimon de Monsoriu fou el primer del llinatge que va tindre el govern fins al segle XVI. D'esta família provenen també els senyors d'Estivella els quals pràcticament alhora tenen el govern de la baronia d'Estivella. A Faura des del segle XVI va passar el senyoriu als Vilarasa, vinculats amb altres poblacions com la d'Albalat dels Tarongers^{vii}.

La població de Benifairó de les Valls la més propera a Faura, presenta la peculiaritat que des de 1248, quan el rei va fer la donació a Bernat Vives de Banyamàs fou contínuament governada per eixe llinatge. Estos foren molt destacats i, en moments molts posteriors, es va vincular Faura. També va estar relacionat amb Benavites, ja que en 1394 Bernat Vives de Banyamàs va

rebre el territori. Posteriorment passaria este senyoriu en el segle XV al comte d'Almenara. No és l'única població de la subcomarca que dominaren ja que en el segle XVI estos últims van tindre la de Quart de les Valls i Quartell. Anteriorment hi havia governat la família Guerau, Fabra i Roderic Díaz.

Il·lustració 1: Jurisdicció per a Roger de Llúria atorgada pel rei en 1297 ARV Cancelleria Reial, llibre 611 foli 135/caixa 202.

2. LA SITUACIÓ SENYORIAL A ESTIVELLA: SEGLES XIII – XV

A diferència d'uns altres territoris, Estivella ni el seu terme original ubicat al voltant de Beselga apareix en el *Llibre del Repartiment*. En aquell temps hi existien dos alqueries menudes situades al voltant del Palància. Una n'era més destacada, la d'Arenes i l'altra va sorgir posteriorment. El testimoni més destacat és la torre almohade construïda a Beselga amb una missió defensiva^{viii}. Allí precisament és on sorgeix la població^{ix}. L'aparició escrita del municipi està relacionada amb el cavaller

jueu Adam de Paterna. Ester pel castell de Segart i en el mateix document s'esmenta que està situat al costat del de Buselcam^x: Segons les investigacions de R.I. Burns eixes dades, amb una altra documentació, per a afirmar que també este personatge era senyor de Beselga^{xi}.

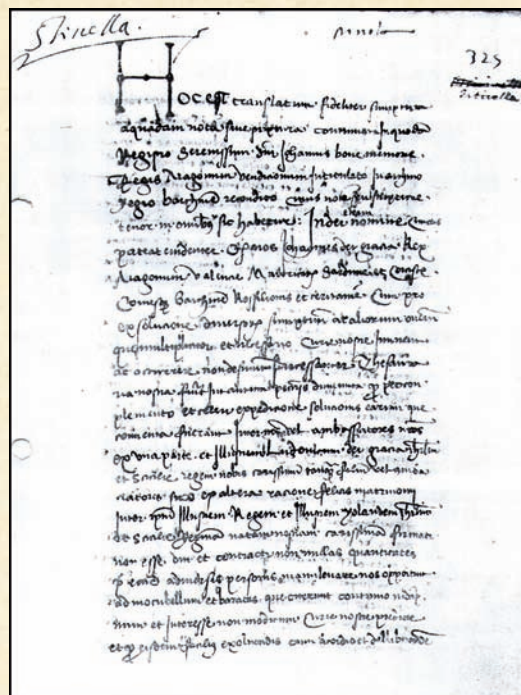
Després d'eixa referència cal esperar fins a final del segle quan l'Almirall Roger de Llòria va rebre en 1297 el privilegi de Jaume II per a exercir la jurisdicció sobre diversos llocs com ara

Beselga^{xii}. També la documentació aporta l'existència d'un altre senyor Guillem Colom. La vinculació amb el senyoriu no és molt coneguda però el document més destacat és el seu testament. Se sap que era benefactor de la cartoixa de Portaceli. Estipulà que a la seua mort es fera una catoixa i un hospital a la baronia. Però el rei no ho va aprovar. Poc més se'n sap. El ben cert és que eixe intent de consolidar el senyoriu a partir de la participació religiosa de cartoixos no va triomfar.

Finalment un altre personatge que apareix en la història de la població de manera puntual és Guillem Moliner. La seua presència no és arrellegada per les investigacions. No obstant es va traure a la llum a partir del descobriment de les capitulacions que en 1382 va fer amb les aljames d'Estivella, Beselga i Arenes^{xiii}. Una transcripció del segle XVIII trobada en l'arxiu de la testamentària de la duquesa d'Almodòvar ho ha fet conegut. Sembla que el document és un intent de frenar l'abandó del territori per part dels habitants.

Però després d'estos episodis el més destacat és el de l'aparició de la família Sant Feliu. En 1386 comprà el senyoriu Bonafonat de Sant Feliu, batle de Morvedre. Des d'eixe moment este es consolidà amb diferents generacions familiars. Reben amb els anys diversos drets com ara el peatge o la jurisdicció, amb la qual cosa la possessió és efectiva^{xiv}. Tot i que el govern sols és per tres generacions realment la situació senyorial és diferent. Eren una família molt vinculada amb el govern de Morvedre i amb capacitat per a exercir el poder a Estivella. Tanmateix en 1441 van vendre-la a un altre llinatge enriquit: els monseriu. Galcerà de Monsoriu no sols la compra sinó que a més la vinculà. Així que des del segle xv la situació nobiliària es va estabilitzar més.

En definitiva a Estivella, com a la resta de la comarca la noblesa, viu un moment d'instabilitat inicial que acaba consolidant-se. A este municipi els protagonistes d'eixa acció són dels Santfeliu i posteriorment es Monsoriu.

Il·lustració 2: Jurisdicció de Beselga atorgada pel rei a Bonafonat de Santfeliu l'any 1392 ARV Reial, llibre 496, folis 325-331.

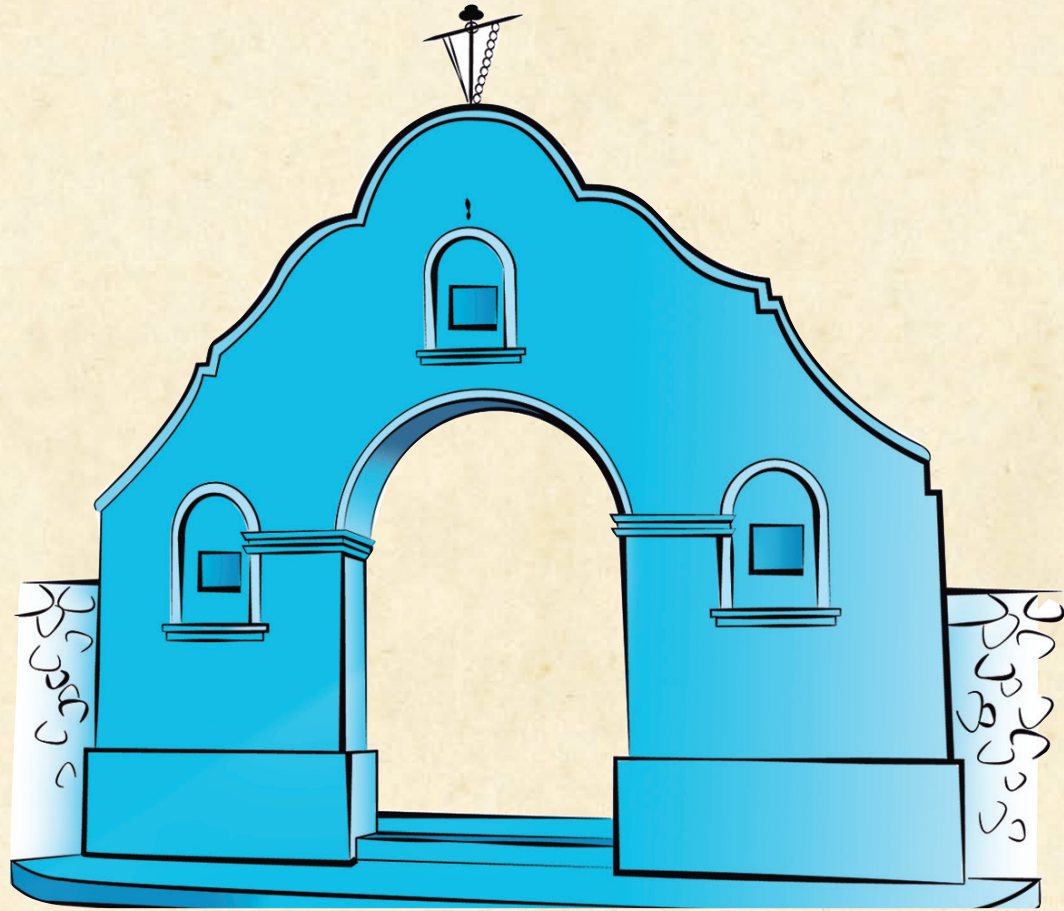
3. CONCLUSIONS

L'evolució dels senyorius de la comarca entre els segle XIII i XV es caracteritza per la seua inestabilitat. En un primer moment són diferents persones les que se succeïxen en el govern. Posteriorment es consolida alguna família, en molts casos per transacció. No hi ha grans diferències entre les subcomarques, tanmateix en les baronies la història senyorial està més diferenciada i són més diferents les famílies que governen. Mentrimentres a les Valls, en certs moments, es barreja el govern d'un senyoriu i de l'altre. En definitiva l'anàlisi d'este temps ajuda a comprovar la consolidació d'uns senyorius cristians que governen fonamentalment per a una població musulmana. El resultat dels senyorius, doncs, difícilment

- ⁱ IBORRA LERMA, J.M. "la implantación del sistema feudal en el bajo palncia " a **Realengo y Señorío en el camp de Morvedre**. Sueca: Caixa Saguntm,1981,pp. 217-273
- ⁱⁱ CORBALÁN DE CELIS DURAN, J. "amojonamientos y deslindes del término de Torre Torres" **Crònica de la XXIX Assemblea de Cronistes Oficials del Regne de València**. València, 2004. SAURA, C. **Crònica d'Alfara**. València: ajuntament d'Alfara de la Baronia, 1999. BORJA CORTIJO, H. **Història d'Algímia**. València: ajuntament d'Algímia, 2001.
- ⁱⁱⁱ MESA I REIG, L. - CORBALÁN DE CELIS DURÁN, J. "les relacions familiars entre els senyors de Torres i Estivella" a **Braçal**, núms 39-40, any 2009, pp.217-246.
- ^{iv} MONZÓ NOGUÉS, A. **Crònica Parroquial de Albalat dels Tarochers**. Sagunto Confederación Española de Cajas de Ahorro, 1987.
- ^v SORIANO GÓMEZ,E. **Lo lloch de Xilet**, 2011.
- ^{vi} GUINOT RODRÍGUEZ,E. – SELMA CASTELL, S. **El patrimoni històric de Petrés**. Canals: ajuntament de Petrés, 2001.
- ^{vii} MARTÍNEZ RONDÁN, J. **L'Església parroquial dels Sants Joans de Faura**. Sagunt: Caja de Ahorros y Socorros de Sagunto, 1990.
- ^{viii} CERVERA ARIAS, F. MESA I REIG,L. **La torre i el castell de Beselga**, Sagunt: Ajuntament d'Estivella, 2006.
- ^{ix} MESA I REIG, L. **La baronia d'Estivella** (segles XV-XIX). València: Alfons el Magnànim-Diputació de València, 2000.
- ^x FERRANDO, A. **Llibre del Repartiment**. València: Vicente Garcia editor, 1979, llibre I, 508. "Adam de Paterna, castrum de Segart iuxta Busecamn per aodium franchum pretio iii milium solidorum realium, IV idus Augusti"
- ^{xi} BURNS, R.I. **Jaume I i els valencians del segle XIII**., València: Eliseu Climent editor, 1981.
- ^{xii} ARV **Reial Cancilleria**, llibre 611, fol 135 V.
- ^{xiii} MESA I REIG, I. **Les capitulacions de les aljames d'Estivella**, Beselga i Arenes. Sagunt: ajuntament d'Estivella, 1999.
- ^{xiv} ARV **Reial**, llibre 496, folis 325-331.

falta
SANTA ANNA
2015

PERÍODE VALENCIÀ
MODERN
S. XIX-XXI

UNA LENGUA EN DECANDIMIENTO, PERO NO TANT...

ÓSCAR PÉREZ SILVESTRE

La perspectiva adoptada per un investigador –dins de la qual hem d'incloure allò que sap però també els seus buits, els seus prejudicis, la destrucció o dispersió dels arxius, la manca de consultes de detall, les comparances amb el seu temps actual o amb altres èpoques de més puixança i de falta de brillantor– determina com es conta la història. Consegüentment, bastir un discurs històric basat en una anàlisi de pinzellada grossa pot comportar, almenys psicològicament, un daltabaix o una injecció en l'autoestima dels pobles.

En el cas dels valencians –i de la llengua catalana en general– l'aparició de l'etiqueta «Decadència» per a anomenar la producció lletraferida dels segles XVI-XVIII ha tingut unes conseqüències que només s'han pogut apaivagar relativament amb un antídot: la investigació de detall d'aquells segles. Semblava evident: després d'un Segle d'Or per a la salut nacional (casa reial pròpia, economia favorable, creació artística de primera fila...) venia un període fosc, de dominació i de decandiment per als nostres territoris per culpa de l'ànsia d'extensió castellana. Una part és veritat, però no tot. Allò ben cert és que es tracta d'un extens període amb molta diversitat, per al qual la recerca recent mostra la supervivència de la literatura autòctona i uns usos lingüístics que aniran lentament difuminant-se a mesura que avança l'assimilació nacional i cultural.

Certament, la construcció de la monarquia hispànica que s'inicia amb la unió de Castella i Aragó amb el casament de Ferran II i Isabel I (1469-1516) posa les primeres bases per a la castellanització de la cort i dels usos cultes. Tenint present això, l'esdevindre de la llengua estarà marcat per diversos fenòmens que actuen amb intensitat diferent segons la conjuntura: els gustos i les modes, la imitació social (sobretot en l'aristocràcia del país en els primers moments) i la repressió legal a partir del segle XVIII. Això no significa que la llengua autòctona desaparega per complet en els usos cultes, i molt menys encara que deixi de ser el vehicle habitual de comunicació en la societat; simplement, es van associant els contextos cultes i oficials (literatura, cort, administració...) al castellà, però la gran majoria la desconeix encara. De fet, es considera que no és fins al segle XX –amb l'accés més general al sistema educatiu i amb la influència dels mitjans audiovisuals en castellà– quan la població és castellanitzada massivament i se sembla l'autodi –amb més o menys intensitat– entre els pobles de llengua no castellana.

Anem per parts, perquè, com hem dit, el període modern inclou etapes ben diverses. Encara que el 1412 hi haguera un canvi de dinastia –de la Casa d'Aragó a la de Trastàmara–, el ben cert és que aquell segle XV va ser un dels més brillants per a les nostres

lletres, amb autors com Jordi de Sant Jordi, la nissaga dels March, sor Isabel de Villena, Joanot Martorell, Jaume Roig, Joan Roís de Corella, etc. No obstant això, després de la Guerra de les Germanies (1519-1523), el Regne de València passarà de ser el centre i motor de la Corona d'Aragó i de l'expansió pel Mediterrani a ser un regne més dins de l'immens imperi dels Àustria espanyols, que s'orienta ara majoritàriament cap a l'Atlàntic i les Amèriques i que, després de la gran esplendor del segle XVI, coneixerà una lenta decadència que s'allargarà pels segles XVII i XVIII, amb la dinastia dels Borbó instal·lada ja en el tron d'Espanya (1707). El seu Decret de Nova Planta posarà el punt final a la Guerra de Successió entre Carles III d'Àustria i Felip d'Anjou al Regne de València, a més de derogar les lleis dels valencians i imposar-hi les de Castella, prohibir l'ús de la llengua pròpia en l'administració i en l'ensenyament, de manera que s'accentuarà el descens de la producció literària en valencià. Ara bé, la llengua pròpia del país va continuar estant present en certs ambients literaris i, finalment, iniciaria una recuperació en el segle XIX durant el moviment conegut com la Renaixença, la versió del Romanticisme a les nostres terres. Els usos corrents de la llengua queden lligats i tocats per estes circumstàncies, inevitablement.

De fet, durant els segles XVI, XVII, XVIII i principis del XIX, només una part dels escriptors valencians van continuar usant la seua llengua pròpia, perquè les condicions polítiques, socials, culturals i editorials no els eren precisament favorables. Però, gràcies a la seua labor, la nostra llengua tingué un espai més o menys ampli en publicacions de caràcter molt variat i, sobretot, va estar present en l'àmbit de la literatura manuscrita, on els seus testimonis són més nombrosos.

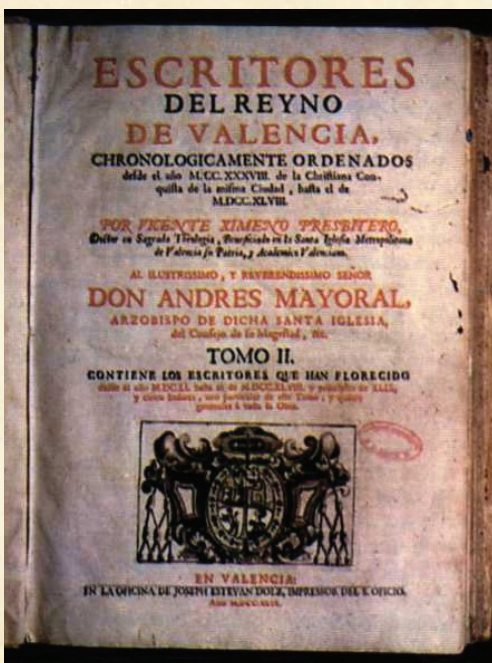
Narrar historia d'un país.
Beuter i la història de València (1538)
Vicent Josep Escartí (UV)

Com ha escrit el professor Vicent Josep Escartí —un dels màxims exponents en la investigació d'este període nostrat—, autors com Lluís del Milà (1506-1559) i Joan Ferrandis d'Herèdia (1480-1549) són una mostra del multilingüisme practicat en la cort del duc de Calàbria i de la reina Germana de Foix. Autors com Bartomeu Cucala o Jaume Montanyés són exemples de la presència del valencià en l'àmbit de la religiositat, i no pocs poetes de circumstàncies van continuar utilitzant-lo en els certàmens religiosos dels segles XVI i XVII. Les vides de sants i els sermons poden completar el panorama de la literatura devota.

Construcció de la muralla de la Ciutat de València de la Crònica de Beuter.

D'altra banda, les cròniques i els dietaris –amb autors com Pere Antoni Beuter, Pere Joan Porcar o Joaquim Aierdi– són una claríssima demostració de la pervivència de la llengua en el gènere historiogràfic i memorialístic. I açò, al costat d'escriptors tan polifacètics com Joan Timonedà o els poetes més popularistes del XVII, encapçalaments per Pere Jacint Morlà (1600-1656), el literat valencià barroc més important.

Portada de l'obra de la qual arreplega als escriptors valencians 1651-1748

A més, els col·loquis (diàlegs còmics en vers), molts d'ells anònims, però també d'autors com Carles Ros (1703-1773) o Joan Baptista Escorigüela (1753-1817), són el gènere més representatiu de la literatura valenciana del XVIII i perduraran fins al segle XIX, en el qual destaca la figura de Vicent Manuel Branxat, qui va atacar especialment Napoleó en la seua obra poètica. La prosa, amb la *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana (1740-1771) i altres escrits del segle de l'època de la Il·lustració, començava a mostrar els primers símptomes de recuperació, mentre que el teatre, desplaçat del circuit comercial, va resistir en manifestacions populars i d'arrel tradicional, segurament en àmbits més privats, com ara algunes peces atribuïdes fins ara al Pare Mulet.

Un conjunt, per tant, un panorama gens menyspreable que, no obstant això, durant una gran part del segle XX ha sigut considerat com el fruit d'un període de producció literària de baixa qualitat i amb poques figures a destacar, en especial perquè hi imperava un desconeixement latent i, també, per una visió esbiaixada que havia imposat la Renaixença, que va començar a aplicar a aquest període l'etiqueta de «Decadència», sense advertir que la literatura, a València –com a Catalunya o les Balears–, més enllà de les dificultats editorials o del prestigi lingüístic de la llengua autòctona –en clar retrocés– i de la pressió del castellà, va ser una literatura amb les característiques del Renaixement, del Barroc, de la Il·lustració, etc., com en la resta d'Europa, i va ser una literatura que, si en alguns casos va optar pel castellà, o per la imitació d'autors castellans, va ser perquè esta cultura veïna, a més de ser la dominant en l'Espanya d'aquella època, era percebuda com una forma de modernitat. Però, amb tot, mai va oblidar la seua llengua pròpia i la producció literària del període és prou destacable.

I mentrestant, què passava a Sagunt en els segles XVI-XVIII en matèria lingüística i de creació literària? No en són massa els autors naturals de la comarca que han transcendit. En general, i esperant alguna sorpresa que ens puguen donar els arxius i biblioteques, els escriptors que publicaren s'inclinaren per la matèria erudita (assaig històric) i els temes espirituals o religiosos. Per exemple, Enrique Palos y Navarro (*Disertaciones sobre el Teatro y Circo de Sagunto, ahora villa de Murviedro*, 1793) i Francisco Morató Ordaz (*Memorias para la historia de Murviedro, sacadas de su Archivo civil*, 1810). Tots dos són inclosos per Juan Antonio Millón en l'anomenada «segona generació de la Il·lustració valenciana» (*Braçal* 30, 2004; p. 32 i seg.).

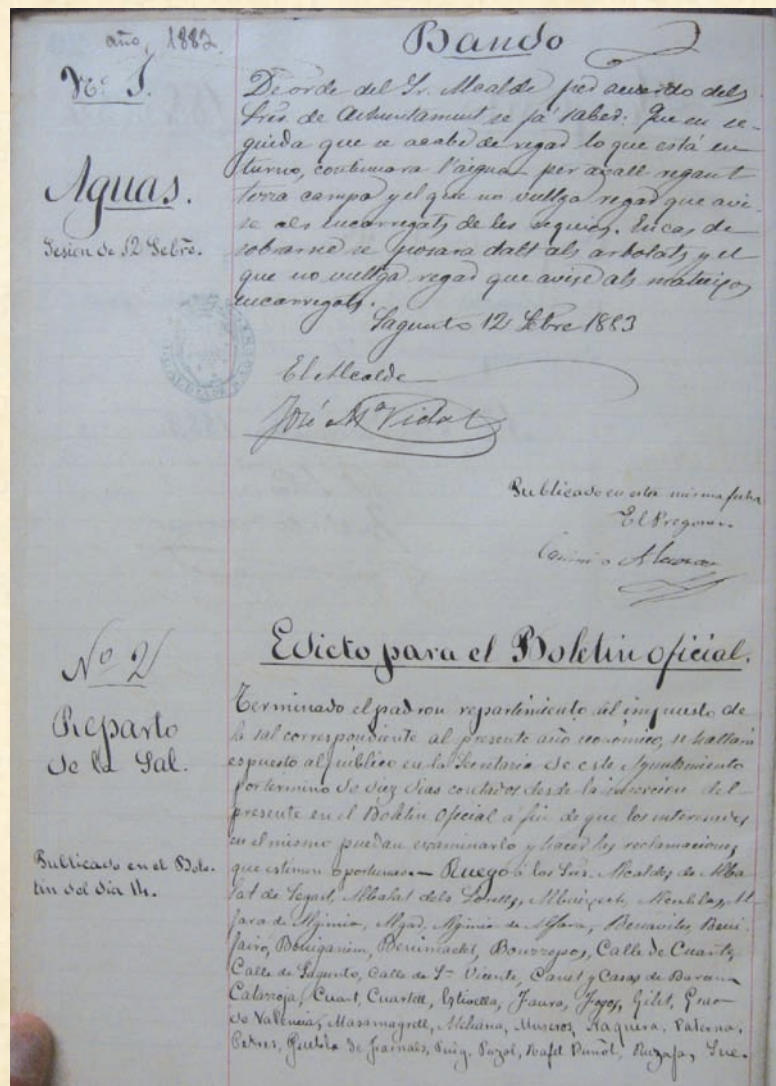
Molts altres autors de fora es van interessar pel patrimoni, sobretot pel nostre teatre romà, entre altres Anton van der Wyngaerde (1563), Lucio Marineo Sículo (1530), Pere Antoni Beuter (*Primera part de la història de València que tracta de les Antiquitats de Spanya*, 1538), els cronistes de València Francesc Diago (*Anales del Reyno de Valencia*, 1613) i Gaspar Escolano (*Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia*, 1611), Manuel Martí (1702), Joaquim de Montfaucon (*L'Antiquité expliquée et représentée en figures*, 1719-1724), Juan Martínez Salafranca (*Memorias eruditas para la crítica de artes y ciencias*, 1736), Antonio de Valcárcel (*Medallas de las colonias...*, 1773 i *Barros saguntinos*, 1778), Antonio Ponz (*Viaje a España*, 1774), Cavanilles (1795-1797), Vicente Pla Cabrera (1797), Josef Ortiz (*Viage arquitectonico-antiquario de España*, 1807), Alexandre de Laborde (*Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*, 1807-1818), Vicent Boix (*Memorias de Sagunto*, 1865), fins arribar a l'obra històrica de Chabret

(*Sagunto, su historia y sus monumentos*, 1888), ja plenament inscrita en la Renaixença.

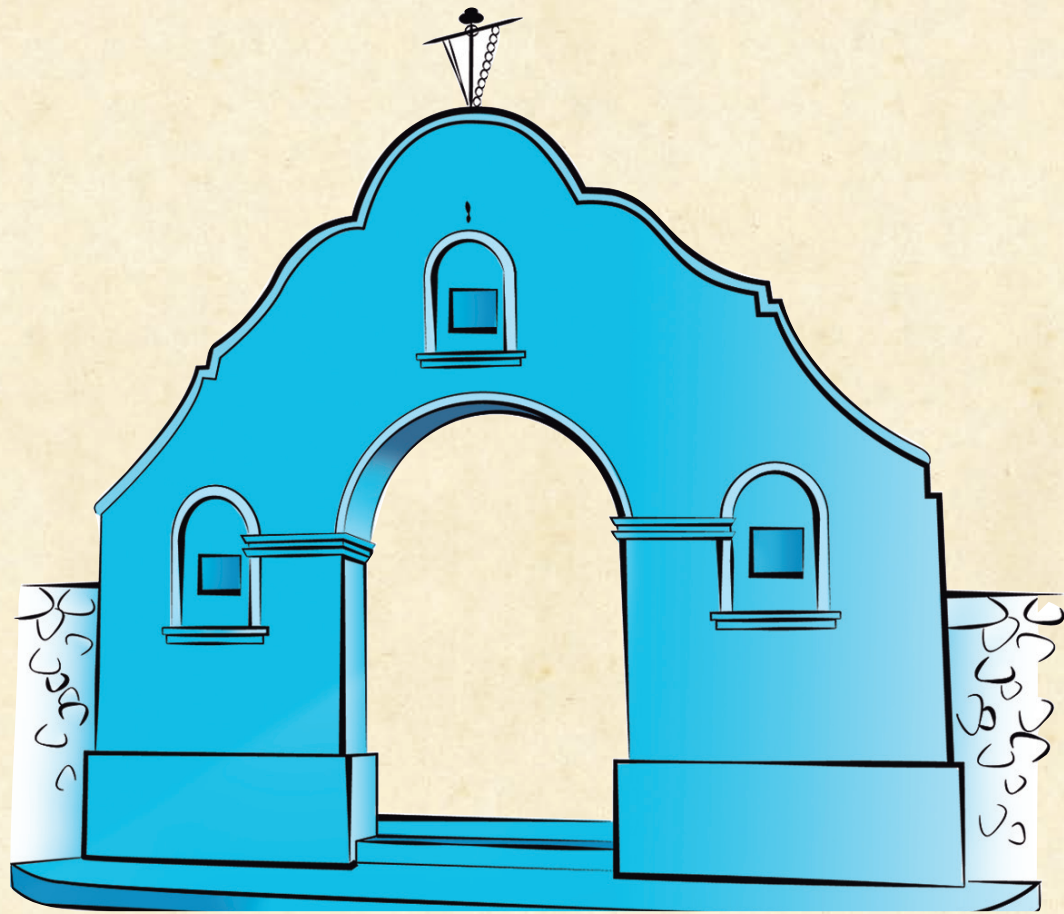
No cal allargar massa més esta relació d'obres de morvedrins i forasters. La part que ens ha perviscut o que es coneix fins ara segueix la tendència habitual d'aquells segles en la producció literària. Però, més important i motiu de reflexió pausada és que hi ha més vida enllà de la literatura i de les imprentes: el dia a dia d'una comunitat humana que viu, treballa, pensa i estima en valencià. Ben mirat tot això, potser no estariem ara i ací parlant en valencià, un signe de la fidelitat –malgrat totes les forces en contra del passat i del present, també– dels valencians a la seua llengua i cultura.

Només a tall demostra que il·lustra l'ús del valencià en l'administració saguntina -i encara que cau fora del nostre període d'estudi per a este treball-, el nostre Arxiu Municipal conserva un *Copiadore de bandos* y edictos dels anys 1883-1888 en què es reproduïxen els avisos públics que pronunciava l'agutzil (Casimiro Alcázar) als llocs indicats per als bans i la versió redactada per a ser apegada en algun tauler o paret. Sense ànim d'aprofundir-hi ara, trobem una curiositat: la versió oral està redactada sempre en valencià, com una mena de transcripció fidel; en canvi, la versió anomenada «Edicto para fijarlo» es fa en castellà, per allò de l'oficialitat dels usos escrits. Ja ho veïeu: una societat que vivia en una llengua i que llegia en una altra...

PERÍODE VALENCIÀ
CONTEMPORANI
S. XIX-XXI

DEL MORVEDRE FORAL AL SAGUNT ACTUAL

A la memòria de Josep Maria Francés

FRANCESC FERNÁNDEZ

Durant el període que anomenem contemporani, Sagunt ha experimentat unes transformacions tan profundes com la resta de pobles i ciutats valencians. A poc a poc va anar deixant enrere els vestigis de l'Antic Règim i va anar adaptant-se als canvis d'una nova societat basada en els principis del mercat i en una tendència a la uniformització política. Pel camí va abandonar l'antic nom foral de Morvedre i va recuperar el del seu gloriós passat romà. Al segle XX potser allò més singular per a la nostra ciutat ha sigut el seu desdoblament urbà, amb l'aparició d'un potent nucli industrial que s'ha desenvolupat fins a superar la població de l'antiga vila. De les vinyes, que plantaren els nostres avantpassats i que durant segles van produir vins i aiguardents, no en queda ni un cep per a la memòria; un paisatge de tarongers va anar monopolitzant durant la passada centúria els nostres camps al mateix temps que s'enlairaven al cel els fums d'una potent indústria siderúrgica durant cinquanta anys. També ha sigut profund el canvi sociològic, i no sols el que se'n deriva del pas d'una comunitat rural i tradicional a una industrial i moderna. Especialment a partir de la segona meitat del segle passat han arribat a Sagunt milers de persones procedents d'altres territoris de l'Estat, fet que no sols ha contribuït a un notable augment demogràfic sinó també a una diversitat cultural i lingüística que suposa un autèntic repte per a preservar les arrels i el caràcter de l'antiga ciutat valenciana.

Arribats ja al segle XXI, després de monarquies i repúbliques, de dictadures i de democràcies, de revolucions glorioses i de guerres incivils, de constitucions i d'estatuts, potser la incògnita és saber si el Sagunt del futur tindrà alguna cosa a veure amb el del passat, perquè com deia el poeta "qui perd els orígens, perd la identitat."

La dissolució del Regne de València

Hi ha pobles que tenen data de naixement, i també hi ha pobles que tenen data de desaparició, hi ha pobles que es deixen assimilar i d'altres que planten cara als imperis. La història del poble valencià s'inicià al segle XIII com a un estat dins de la Corona d'Aragó amb el nom de Regne de València per voluntat del rei conqueridor, Jaume I. Els primers valencians ni tan sols tenien consciència de ser-ho, venien del nord per colonitzar les terres que el seu monarca havia pres als musulmans, i sense ser-ne conscients sembraren la llavor d'un poble que huit segles després encara respira i aspira a sobreviure, a pesar de tots els obstacles que la història ha plantat al seu davant.

Al segle XV aquell poble es mostrava orgullós al món en tota la seua esplendor, bressol d'escriptors universals com Ausiàs March o Joan Martorell i de papes de Roma, el Borja, que portaren el nom de València al centre de l'univers cristià. La glòria, però,

no duraria massa i circumstàncies totalment imprevisibles, just quan s'iniciava l'època moderna, situaren el vell Regne valencià en l'òrbita del gran Imperi que Castella començava a construir. Durant els segles XVI i XVII els àustries respectaren mínimament les nostres institucions i lleis, però la seua política estava orientada a potenciar Castella en detriment dels altres regnes de la Corona. Nomenaren virreis castellans, prohibiren el comerç del nostres ports amb el Nou Món o prengueren decisions tan injustes i perjudicials per a la nostra societat com l'expulsió, el 1609, dels moriscos valencians, un terç de la població.

Se n'ha parlat molt de la convivència de cultures, però no deixa de ser un mite absolutament fals i hipòcrita, i terriblement ofensiu per a la memòria dels milers i milers de jueus i musulmans que van ser perseguits, torturats, executats o obligats a l'exili. I Castella va ser especialment rigorosa en la seua intolerància, importada a casa nostra de la mà d'una Inquisició implacable en la voluntat de sotmetre la població a una intransigent ortodòxia. A més, les conseqüències econòmiques per al Regne d'aquestes polítiques decidides a la meseta van ser nefastes.

El segle XVIII es va inaugurar amb una guerra, la de la Successió a la corona, que va perjudicar encara més els interessos dels valencians. La victòria dels borbons i els seu Decret de Nova Planta va significar la desaparició de la Generalitat i la derogació dels Furs de València, i fins i tot del nostre dret privat. Després de cinc segles el nostre Regne desapareixia per a sotmetre'ns “por justo derecho de conquista a los usos y costumbres de Castilla.” Si durant el període dels àustries s'havia iniciat un procés de castellanització i assimilació cultural que afectava la noblesa i

especialment els usos literaris, durant el dels borbons va començar una etapa de persecució i prohibició de la nostra llengua que es va prolongar durant segles amb la finalitat d'acabar amb la nostra identitat lingüística i nacional, tal i com havien fet amb els pobles de França, d'on eren originaris.

El segle XVIII, d'altra banda, és el període de la Il·lustració, el segle de les llums i la raó, i al mateix temps que va ajudar a un important creixement demogràfic i econòmic, va impulsar els estudis històrics i filològics. Carles Ros va escriure diversos tractats sobre la nostra llengua que serien a la llarga una referència en moments de recuperació, i del mateix mode l'interés pel passat va despertar les primeres consciències de la futura Renaixença quan encara havien de passar dècades de resignació. En certa manera podríem dir que la pura curiositat erudita dels il·lustrats, afegida a l'esperit romàntic posterior, serien com una mena de brou de cultiu en què arrelaria una nova consciència.

La passió pel passat ja havia interessat els numismàtics i antiquaris per Sagunt i també atragué els viatgers europeus fascinats pel mite de la ciutat assetjada i destruïda per Anníbal i restituïda pels Escipions, la ciutat heroica que se situa en el brancal de la porta de la Història. En aquesta època naix a Morvedre un personatge extraordinari, amb aquell esperit il·lustrat que el va portar a treballar per la recuperació de la vila i la preservació del patrimoni antic. Enric Palos i Navarro, advocat i alcalde en diverses ocasions, va aproximar-se al passat de la seua ciutat amb la rigorositat de la seua època i va guardar els materials arqueològics en “El cuarto de les pedres”, el primer museu de València. A més va ser l'amfitrió de la visita a Morvedre de Carles IV i la família reial el novembre

de 1802, tal i com ens relata Antonio Chabret en el seu “Sagunto. Su historia y sus monumentos.”

Al llarg del segle XVIII la població morvedrina es va triplicar gràcies especialment a l'augment de la producció agrícola i al comerç d'exportació en la segona meitat de la centúria, tal com assenyala el botànic Cavanilles en la seua magnífica obra. A més de la seda, la garrofa o l'oli, és especialment rellevant la producció de vins i aiguardents que des del Grau Vell s'embarcaven als mercats exteriors. L'exportació de vi és de fet quasi tan antiga com la mateixa ciutat i apareix documentada en el textos clàssics. Com a mostra de la voluntat d'aquesta certa puixança, el 1778 s'encarrega a Vicent Gascó el projecte d'una nova casa de la vila, la Llotgeta, en la ubicació actual. La primera pedra serà col·locada l'any següent, però l'edifici no serà finalitzat completament fins l'any 1935.

Vista general de Morvedre.
Alexandre Laborde. 1806

El pas a l'època contemporània. Entre l'absolutisme i el liberalisme.

La crisi de l'Antic Règim 1788-1833.

La Revolució Francesa de 1789 va suposar a França el final de l'Antic Règim i el triomf de moltes de les idees que s'havien anat forjant al llarg dels segles anteriors, com ara la divisió de poders plantejada per Montesquieu, o els ideals d'igualtat de Rousseau. Després de segles havia arribat l'hora de la burgesia i no sense resistència i fins i tot violència començaren a estendre's per Europa els ideals de llibertat, igualtat i fraternitat.

El regnat de Carles IV (1788-1808) es va veure greument afectat pels esdeveniments i les Corts de Cadis van aprovar la Constitució de 1812, la Pepa, que consagrava els principis liberals, però òbviament les forces absolutistes encarnades en el primogènit del Borbó, el futur Ferran VII, s'hi van oposar amb totes les seues forces.

Des dels principis democràtics actuals és evident que les idees liberals que representava la França revolucionària suposaven un gran avanç en comparació amb l'absolutisme borbònic. D'una banda hi havia els que defensaven el progrés i la llibertat i de l'altre els que no volien renunciar als privilegis de sempre, especialment l'aristocràcia, ben custodiada per l'Església.

Potser no s'entén massa la gran adhesió del poble a la causa de l'Antic Règim si no és per la manera com es pretenia importar les aspiracions revolucionàries. I és que amb l'excusa d'anar contra Portugal els exèrcits napoleònics ocuparen el territori espanyol el 1808. La Guerra del Francès o de la Independència

(1808-1814) no sols va suposar un enfrontament amb la gran potència de l'altra banda dels Pirineus, sinó que també va esdevenir un conflicte intern entre aquells que es consideraven patriotes i els que despectivament eren denominats afrancesats. És durant el segle XIX, en el sarau d'aquest conflicte, que es crea el concepte de l'Espanya actual.

Evidentment Morvedre havia de jugar-hi un paper rellevant, com l'ha jugat sempre al llarg de la història. La seua posició privilegiada sempre ha situat la ciutat en l'ull de mira dels pobles invasors, i la Guerra del Francès no anava a ser-ne una excepció. La primera ocupació francesa es va produir entre 1808 i 1810 i la segona, més prolongada, entre setembre de 1811 i maig de 1814, dos períodes que suposaren, en paraules del cronista Bru i Vidal “un tristíssim episodi de patiments en les vides humanes i en l'agricultura, així com un endarreriment en les indústries vinícoles comarcanes.” Fins i tot Chabret afirma que calgué nous pobladors per a tornar la vida al poble.

Quan el mariscal Suchet va posar setge a Sagunt el 1811, la defensa del Castell, una “desmantelada fortaleza”, amb dos mil nou-cents hòmens mal preparats sota el comandament del coronel Luis Maria Andriani, no semblava que la resistència anara a durar massa front al terrible exèrcit imperial. Però la realitat és que els defensors van aguantar contra tot pronòstic i van causar moltes baixes entre els atacants, potser com destaca el cronista perquè “la memòria de la heroica Sagunto les da nuevos alientos para sostener la lucha.” La defensa del Castell comportà la destrucció del pòrtic superior del Teatre Romà, la necròpolis jueva, les torres de Santa Maria, la Trinitat i Sant Francesc per ordre del

comandant d'enginyers Jaramillo. La resistència dels defensors del Castell acabà amb una capitulació honrosa que va reconèixer el valor dels soldats i del seu comandant uns dies després que els exèrcits imperials desferen els espanyols en la batalla de Sagunt, que es desenvolupà a Gausa.

Batalla de Sagunt

Els francesos realitzaren obres de fortificació i millora de l'aquarterament al Castell i el 1812, el mateix any que José Bonaparte va visitar la ciutat, afusellaren cinc frares com a represàlia per cridar a la mobilització de València. El 1813 Suchet abandonà el Regne de València, però va deixar a Morvedre una guarnició de 1200 hòmens. En la seua contraofensiva l'exèrcit espanyol va bloquejar la vila i la població hagué d'abandonar les seues possessions. Poques ciutats sofriren la devastació de la guerra com Sagunt. Els cronistes la qualifiquen de ciutat en ruïnes i comparen la seua destrucció amb la d'Aníbal.

Entre els herois d'aquesta guerra excel·leix un saguntí, Josep Romeu i Parras, nascut el 1778 i membre d'una acabalada família de vinaters, que va ser nomenat comandant de les milícies de

Morvedre i que va destacar en moltes accions de guerrilla contra les forces ocupants amb la seua cèlebre divisa: “ Vencer o morir sea el juramento irrevocable de la división saguntina”. Si ens atenim a les seues paraules, Romeu es va declarar fidel a Ferran VII fins a la mort i efectivament va ser executat de manera humiliant en la forca situada en la Llotja de València el dotze de juny de 1812.

Josep Romeu i Parras

Finalment l'exèrcit francès es va retirar al nord dels Pirineus i es va restaurar l'absolutisme en la persona de Ferran VII (1814-1833), amb el parèntesi del trienni liberal (1820-1823) i la posterior dècada ominosa, que va acabar amb la desaparició del monarca. A les masmorres del Castell encara ressonen els crits dels liberals torturats en l'època del general absolutista Elio i que alarmar en el poble.

A la mort del rei es va obrir un conflicte per la successió entre els partidaris de la seua filla, Isabel, i els del seu germà, Carles. Les anomenades guerres carlines suposaren també un dur enfrontament entre els defensors de l'Antic Règim i de l'absolutisme ultraconservador, i els liberals, que recolzaven la

legitimitat d'Isabel i la regència de Maria Cristina. El 1833 ja hi hagué un primer conflicte armat i de nou la fortalesa saguntina va ser escenari d'enfrontaments i seixanta-sis presoners carlins hi van ser passats per les armes.

La construcció de l'estat liberal 1833-1874.

En una primera etapa, de 1833 a 1836, es va aprovar la primera divisió provincial, seguint el model francès, i un sèrie de reformes massa moderades per als liberals progressistes, els quals, liderats per Mendizábal, arribaran al govern i adoptaran mesures més dràstiques com la dissolució dels ordes religiosos i la desamortització dels seus béns. El 1836, Maria Cristina restablix la Constitució de Cadis. A poc a poc es va desmantellant l'Antic Règim amb mesures com la reforma agrària, la supressió dels delmes o la liberalització dels arrendaments i preus, amb la idea de construir una economia de mercat.

El 1837 s'aprova una nova constitució que consagra el poder liberal, articulat en dos partits, moderats i progressistes, que s'alternen en el poder, incloent el període autoritari d'Espartero. El 1845 s'aprova una altra constitució que dóna pas a una dècada moderada en què van consolidant-se els principis que estructuraren l'Estat: centralisme, uniformitat i jerarquització. La divisió provincial i les diputacions intenten fer oblidar definitivament el passat foral. També hi ajudà la creació el 1844 de la Guàrdia Civil i la primera gran iniciativa educativa, la Llei Moyano de 1857.

El sistema isabelí, després de la Revolució i el bienni progressista de 1854-1856 va descomponent-se amb l'alternança de governs unionistes i moderats, al mateix temps que la societat va evolucionant

i reclama més democràcia. Cal tenir en compte que el sufragi censatari només permetia votar un 1% de la població. Potser cal recordar allò que es deia a “Il Gattopardo” de Lampedusa respecte de les revolucions burgeses: es necessari que tot canvie perquè tot continue igual. La immensa majoria de la població no tenia pràcticament cap dret.

I el 1868 arribà la Revolució, la Gloriosa, de la mà d'un altre militar, el general Prim, per acabar amb la monarquia i aprovar una nova constitució, la del 69, que establí un nou ordre. Entre el 71 i el 72 regnarà Amadeu de Savoia. Altres forces polítiques entren en joc, com els federalistes, i el 1873 es proclama la Primera República amb un nou concepte no tan centralista que estableix dèssset províncies, incloent Cuba. L'economia es caracteritzarà per un augment de la industrialització en detriment de l'agricultura, especialment amb el tèxtil a Catalunya i la siderúrgia a Euskadi. Al País Valencià les indústries del calçat i la fusta avancen, però encara predomina el sector agrari.

A Sagunt s'havia fundat el 1841 la Caja de Ahorros y Socorros a partir del departament de Beneficència, la segona entitat d'aquest tipus després de la de Madrid, i que en paraules del seu principal impulsor, Joaquin Pallarés, tenia l'objectiu de treballar “en beneficio de la classe menesterosa.” La Caixa, com l'anomenàvem familiarment, va ser fins els anys 90 del segle passat una institució molt identificada amb la ciutat, on els saguntins i saguntines dipositaven els seus estalvis i on anaven a demanar préstecs per les seues necessitats. La seua desaparició, potser més per voluntat política que per problemes financers, va suposar una gran pèrdua per a la nostra ciutat, especialment pel que respecta a la seua obra social.

Durant la segona meitat del segle el conreu del raïm es va estendre de manera importantíssima fins a arribar quasi al monocultiu i la producció de vins es va multiplicar en quantitat i qualitat. Els èxits aconseguits a París, Burdeus o Filadèlfia animaren a continuar treballant en el perfeccionament dels productes i el 1875 es va crear una societat de trajectòria més que centenària, a pesar d'haver perdut ja el seu sentit, la Vitivinícola Saguntina.

La població necessita créixer i Chabret en dóna testimoni: “De este modo los saguntinos que aún viven en el Murviedro de ayer, abandonarían sus antiguas casas, situadas en empinadas y tortuosas calles, que son al presente un gran obstáculo para el transporte de sus productos y el incesante movimiento de nuestra agricultura, y aumentaría y se embellecería la población moderna, que vuelve, después de muchos siglos, á verse adornada con el nombre glorioso de la inmortal Sagunto.”

Les infraestructures de la península van anar desenvolupant-se, destacant-ne la posada en marxa del ferrocarril a partir de 1855, encara que la línia València-Tarragona entra en funcionament després de 1862 i la de València-Terol després de 1897. Els prejudicis polítics ja s'imposen per damunt dels interessos econòmics, tal i com està passant ara mateix amb el retard inexplicable del Corredor Mediterrani.

El creixement demogràfic és evident, així com el procés de concentració urbana. Naix una nova societat de classes que dóna lloc a l'aparició de noves forces polítiques i sindicals.

El pronunciament a Sagunt de la restauració borbònica 1874-1898.

El fracàs del sexenni democràtic se saldarà amb el pronunciament del general Martínez Campos, qui restaura la monarquia en la persona d'Alfons XII, precisament en les Alqueries (Partidors) de Sagunt, i amb l'entrada de Pavía i la guàrdia civil al Congrés. S'inicia amb Cánovas del Castillo una nova etapa d'altenança en el poder de conservadors i liberals que de facto es prolongarà fins a 1931. Una etapa en què es consolida un règim constitucional parlamentari que no va arribar a ser mai plenament democràtic.

Pronunciamento de Martínez Campos en Sagunto, en favor de Alfonso XII, 29 de diciembre de 1874

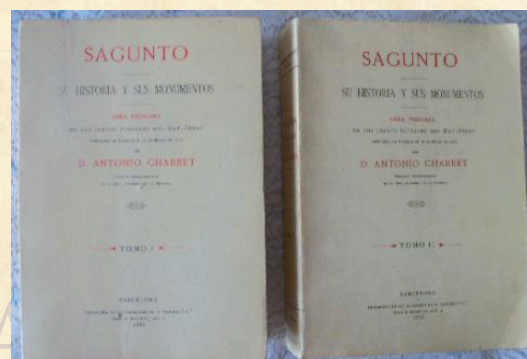
Pronunciament Martínez Campos a Sagunt

El 1875 Alfons XII, en agraïment a la suposada adhesió de Sagunt a la seua causa i com a reconeixement per la seua proclamació, li atorga a Sagunt el títol de ciutat; el nom de Morvedre havia sigut substituït uns anys abans, el 1868 pel Govern Provisional.

La crisi de 1898, amb la pèrdua de Cuba i Filipines, va suposar un punt d'inflexió que va provocar una greu crisi política i moral, un autèntic desastre, que necessàriament va generar un procés de reformes modernitzadores.

En el terrenys cultural cap destacar la consolidació de la Renaixença, nascuda a mitjan de segle, com un intent de recuperar, per part de catalans, valencians i balears, les glòries del passat. Proliferen els premis literaris i les edicions de llibres en allò que els poetes i erudits anomenaven llemosí.

En aquests anys cal destacar la figura d'un gran i il·lustre saguntí, Antonio Chabret i Fraga, nascut el 1846 i desaparegut el 1907, metge de professió, però historiador de vocació. A ell li devem la conservació d'importants dades del passat i de manera molt especial el primer gran estudi modern sobre la nostra ciutat: "Sagunto. Su historia y sus monumentos." L'obra, prologada pel pare de la Renaixença valenciana, Teodor Llorente, va ser guardonada en els jocs florals organitzats el 1875 per Lo Rat-Penat i publicada el 1888 a Barcelona. Tot i que les seues obres històriques les va redactar en castellà, va escriure alguns versos en valencià i les seues reflexions sobre la llengua són clares: "y ya està dicho que un pueblo que olvida su llengua, cuando menos, es un pueblo sin virilidad ni carácter, un pueblo muerto, pues como hemos dicho con Virchow, una lengua vive en tanto que vive el pueblo que la habla."

Obra Antonio Chabret,
Sagunto su historia y sus monumentos

La Renaixença valenciana, sota l'hegemonia conservadora de Llorente, no va passar de ser un moviment poètic d'evocació de les glòries del passat que es consumia en Jocs Florals i altres entreteniments, i això a pesar que Constantí Llombart i el seu Rat Penat aspiraren a objectius més polítics, com va ocórrer al Principat, on la Renaixença va quallar en un projecte polític nacionalista que va plantejar a Madrid reivindicacions polítiques, econòmiques i culturals, en la mateixa línia del que s'està produint en l'actualitat. De fet el projecte de construir un estat-nació seguint el model francès de tall borbònic o jacobí ha fracassat parcialment, i la prova més evident és que el debat sobre l'estructura de l'estat encara està obert. I això que al llarg dels segles XVIII i XIX, i d'un segle XX marcat per cruels i llargues dictadures, s'han pres mesures duríssimes de centralització i de persecució de la pluralitat nacional, incloent la prohibició expressa d'usar la nostra llengua fora de l'àmbit col·loquial.

Durant aquesta època i també en la centúria següent desapareixerà dramàticament part del nostre ric patrimoni o canviarà d'ús. El gran monestir de Sant Francesc, que estava situa en l'actual Glorieta, durant el XIX deixarà d'albergar religiosos per a ser la seu de les oficines municipals i la seu de la Guàrdia Civil, a més de presó, i la seua església va ser reconvertida en teatre. El monestir de la Trinitat, fundat el 1275 davant de la Porta Nova de les muralles, per cert també desaparegudes amb el creixement de la ciutat, complirà les funcions d'escola, parc de bombers i oficines del batalló de la Reserva de Sagunt. Hui ni tan sols conservem els seus antics murs, com tampoc el Palau del Bisbe, els Banys Àrabs o l'imponent Circ Romà.

Del segle XX al XXI. De la societat agrària a la industrial i digital.

La crisi del sistema de la Restauració 1898-1931

El desastre del 98 va donar lloc a una segona fase de la Restauració que pràcticament coincideix amb la majoria d'edat d'Alfons XIII el 1902 i que estarà marcada per una nova fornada de polítics i nous moviments socials. Els problemes colonials al Marroc se sumen a un context internacional marcat per la Gran Guerra del 14 i a la Revolució Soviètica del 17. La conflictivitat social va augmentant, especialment en aquells territoris amb forces obreres organitzades. Potser la Setmana Tràgica de Barcelona de 1909 és un dels principals exponentes.

I de nou, el 1923, els militars imposen el seu ordre amb un colp d'estat protagonitzat per Primo de Rivera, amb la complicitat de la monarquia i de l'oligarquia de sempre. Els militars espanyols són molt aficionats a la insurrecció quan estan en perill els seus privilegis i els de les castes de sempre. Durant tot el segle XIX i durant el XX hi ha massa exemples, inclòs l'esperpèntic intent de colp d'estat del 23-F de 1981.

Les transformacions econòmiques i socials durant el primer terç del segle.

El creixement econòmic va ser la tendència general a l'Estat espanyol i al País Valencià, en part per la no participació en la Primera Guerra Mundial. Una tendència frenada evidentment per la crisi del 29 i per la Guerra Civil, que va donar lloc a un estancament gravíssim, especialment durant la postguerra.

A Sagunt es va produir durant aquest període un fet transcendent: la creació d'un nou nucli de població. En un primer moment es va

instal·lar un moll d'embarcament per al mineral que s'extreia dels jaciments d'Ojos Negros i Setiles. El 1901 la companyia Sierra Menera començà a construir el ferrocarril i projectà un nou port en substitució del Grau Vell. En la dècada dels anys vint Alts Forns del Mediterrani va construir una fàbrica siderúrgica seguint el model de les factories del Cantàbric ja que bascos i nacionalistes eren els seus propietaris. La influència de la seua arquitectura és molt visible tant en edificis civils com religiosos.

Companyia siderúrgica al Port de Sagunt

El Port de Sagunt va créixer ràpidament amb l'arribada de milers de treballadors procedents de Sagunt, d'altres comarques valencianes i d'immigrants d'altres territoris de l'Estat. Allò que es diu una factory town va desenvolupar-se al ritme de la sirena de la Fàbrica: església de Begonya, hospital, barri obrer, Gerència per als enginyers i tot allò que els nous veïns necessitaven. No va tardar a evidenciar-se un cert conflicte entre els dos nuclis, un fet inevitable si tenim en compte la diferent estructura social que presentava una ciutat com Sagunt, amb una llarga història i tradicions molt arrelades i un nucli de nova planta on predominava la llengua castellana. Fins els anys huitanta, el caràcter eminentment rural i agrícola de Sagunt no s'ajustava amb el del Port de Sagunt, de caràcter industrial i obrer. Amb la desaparició de la siderúrgia, el caràcter terciari i de serveis predomina en els dos nuclis de població i les diferències es van esvaïnt.

Al camp, després de la crisi provocada per la plaga de la fil·loxera en 1912, l'extensió del regadiu i de la citricultura era imparable, i allà on abans hi havia vinyes i secans ara creixien horts de tarongers i la nostra fruita daurada seria molt prompte un autèntic tresor per a l'economia saguntina i de la comarca del Camp de Morvedre. Més de dos mil anys fent vi i pocs més de cent produint taronja i exportant-la a Europa.

La Segona República i la Guerra Civil 1931-1936.

Després de les eleccions del 12 d'abril, Alfons XIII hagué d'exiliar-se i el 14 es va proclamar la República. Es va inaugurar per primera vegada una etapa vertaderament democràtica amb el sufragi universal, incloent les dones des de la Constitució del 31, i amb un nou model d'estat descentralitzat a mesura que s'anaven aprovant els diferents estatuts d'autonomia. En el cas valencià la guerra va impedir la seua ratificació.

Després del bienni d'esquerres presidit per Azaña entre 1931 i 1933 van governar els conservadors fins que el 1936 el Front Popular va guanyar les eleccions. La manca d'una autèntica tradició democràtica, la conflictivitat social i la tendència a l'intervencionisme militar desencadenaren un alçament el 18 de juliol i l'inici d'una guerra que s'allargaria durant tres anys.

Les forces del general Franco, ajudat pels líders feixistes europeus, Hitler i Mussolini, que veieren en la Guerra Civil l'oportunitat de lliurar la primera batalla de la Segona Guerra Mundial, finalment vanceren i es va imposar una etapa llarguíssima de repressió i de misèria que va comportar la mort, la presó o l'exili de centenars de milers de persones. A Sagunt les forces feixistes entraren el 29 de març de 1939.

Sagunt va ser una ciutat especialment castigada per la guerra. Situada fins al final en el sector republicà, amb un important port i amb una fàbrica reconvertida en productora de material militar, va ser objecte d'intensos bombardejos per part de l'aviació italiana, la Pava.

Bombardejos a Sagunt

La dictadura franquista 1939-1975

La victòria dels feixistes va acabar amb el somni democràtic de la República i va donar lloc a una de les etapes més sinistres de la història recent d'Europa. Les forces del passat es tornaven a imposar per tancar-nos en la més absoluta de les misèries polítiques i morals que es concretaven en la destrucció de l'adversari. És possible que moltes de les debilitats democràtiques de la societat actual s'expliquen en el fet que les dictadures han ocupat més de la meitat del segle XX sense que mai s'haja depurat cap responsabilitat.

Fins l'any 51 Espanya va estar pràcticament aïllada internacionalment, amb una política d'autarquia econòmica que condemnava la població a severes restriccions concretades en el racionament de productes bàsics. A partir del 59 l'economia es va liberalitzar i es va iniciar una etapa de creixement econòmic durant els 60 i part dels 70.

El País Valencià, amb el sector de la taronja i de les indústries del moble, el joguet o la sabata, a més de la potent siderúrgia saguntina, es converteix en un dels principals motors de l'economia, especialment per la seua capacitat exportadora. La renda valenciana se situa molt per damunt de la mitjana espanyola, fet que contrasta amb l'actualitat, amb una renda per càpita sorprenentment inferior.

A pesar de la millora econòmica el règim va continuar fins al final en la seua línia d'intolerància. Les forces d'oposició no pogueren provocar el canvi i el dictador va morir de vell i al llit, amb la mà encara calenta de firmar les últimes sentències de mort.

Durant el franquisme s'agreuaren les diferències socials i els desequilibris territorials. Milions de ciutadans emigraren dels pobles del sud i la meseta a Madrid i a les grans ciutats industrials de Catalunya i el País Basc. Els País Valencià, i evidentment Sagunt, també reberen onades ingents d'immigrants.

L'antiga vila saguntina va créixer, però encara ho va fer més el nucli porteny, més pròxim a les indústries, de manera que va superar-la en nombre d'habitants i, com ja havia passat en els anys de 1930 i 1950, es va plantejar una proposta de

segregació que no va prosperar per l'oposició de la mateixa administració franquista.

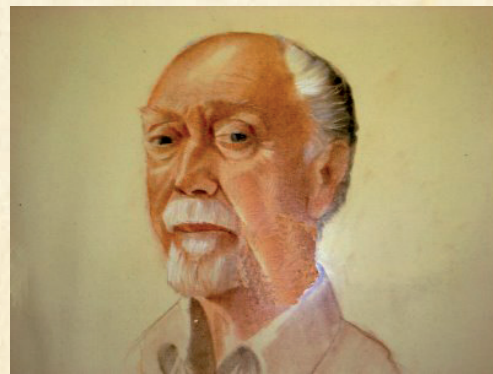
Un dels principals objectius de la dictadura va ser imposar una ideologia, el nacionalcatolicisme, que tenia per lema: “Una, grande y libre”. De grandesa i llibertat gens, però de centralisme i uniformització tant que si dura més, potser ara ja no quedaria res per salvar, ni tan sols la llengua. El franquisme va prohibir qualsevol mostra de pluralitat cultural i lingüística, justament en el moment en què es va generalitzar l'ensenyament i quan començaren a funcionar els mitjans de comunicació de masses. El castellà no sols ocupava l'espai del poder y el prestigi social, sinó que a més va entrar dins de casa de la mà de la televisió.

A Sagunt, com en altres ciutats, o potser més, el procés de castellanització es dispara perquè trenca les barreres socials. Ja no són els poderosos i les classes benestants els que abandonen la llengua, sinó que fins i tot en les famílies més humils es troben pares que decideixen parlar als fills en castellà. Els resultat és devastador perquè es trenca una continuïtat lingüística que s'inicià amb els repobladors del segle XIII. Si sumem els grans contingents d'immigrants que no s'integren, al final del franquisme la nostra identitat nacional, cultural i lingüística està molt seriosament amenaçada.

De fet les falles van ser un dels pocs àmbits on es va preservar la nostra llengua, ja que sempre han sigut coherents pel que fa al binomi tradició-idioma: no es pot parlar de tradicions populars sense respectar la llengua d'aqueixes mateixes tradicions. A més de les falles, alguns intel·lectuals i escriptors intentaren durant la

llarga nit del franquisme mantindre la flama de la nostra cultura, entre els quals destaca Jaume Bru i Vidal, el pare de les lletres saguntines modernes, cronista de la nostra ciutat i de València, i poeta de versos que evoquen sempre el nostre poble:

Les teues vies
fan teories
dels desnivells.
Pedres antigues
dormen ferides
d'antics cisells.

Santiago Bru i Vidal

També en la nostra ciutat, l'associació Penya Esvaradora va fer un esforç de fidelitat a la llengua pròpia que hui en dia podem observar en les diferents plaques que al llarg de Sagunt evoquen fets històrics i personatges il·lustres, a més de les gravacions radiofòniques d'aquella època.

SANTA ANNA
2015

Transició i democràcia.

La mort del dictador el novembre del 75 va donar lloc a una transició a la democràcia que alguns han qualificat d'exemplar, però que des de la perspectiva actual es podria, si més no, posar en dubte. No hi va haver justícia per als perdedors de la guerra i a més els responsables de l'alçament militar i de la repressió franquista no passaren pels tribunals, com havia esdevingut en altres països a Europa. Es va imposar la llei del silenci i de l'amnèsia, com si tot estiguera lligat i ben lligat, inclosa la figura del Cap de l'Estat, nét d'Alfons XIII, i successor del mateix dictador per llei orgànica.

Les primeres eleccions generals de 1977 donaren pas a un procés constituent que va culminar en el referèndum del 78. La nova Constitució restablia les llibertats bàsiques sota un model de monarquia parlamentària i un règim autonòmic de dues velocitats. Als valencians ens reservaren la velocitat lenta i el nostre Estatut es va aprovar el 1982 amb menys competències que catalans, bascos o gallecs.

La integració en la Unió Europea i les ajudes rebudes per a la construcció d'infraestructures a més de la modernització de la societat va impulsar un important creixement econòmic que des de fa alguns anys s'ha vist frenat per una gravíssima crisi. Una crisi acompanyada d'una corrupció sense precedents que fins i tot pot acabar amb l'alternança de socialistes i populars al govern, tal i com hem conegut des de la transició.

Els valencians no han jugat un paper massa rellevant en tots aquests processos i potser per això, el nostre pes com societat ha anat devaluant-se. La nostra identitat com a poble ha perdut

consistència en la mateixa mesura que el nostre pes econòmic en el conjunt de l'estat ha disminuït fins a límits impensables fa dues dècades. Es podria dir que som més pobres i menys valencians com a conseqüència, potser, d'oblidar allò que va sentenciar Joan Fuster: “ tota política que no fem nosaltres, serà feta contra nosaltres.”

No obstant, des de la transició, i en l'actualitat, sempre hi ha hagut grups que han lluitat per resistir a l'assimilació lingüística, tant en l'àmbit polític estricte, com ho fa el valencianisme, com en el social i cultural. Escola Valenciana ha aconseguit conscienciar la societat de la necessitat d'activar el nostre patrimoni lingüístic i ha esdevingut la plataforma cívica valenciana més potent. En la nostra ciutat són molts també els escriptors que han seguit l'exemple de Bru i Vidal i que han publicat centenars d'obres en la nostra llengua, com també ha sigut exemplar el treball del Centre d'Estudis del Camp de Morvedre i la seua publicació Braçal, una mostra de la vitalitat intel·lectual de la nostra comarca.

Fa cinc-cents anys la política dels àustries ens va subordinar a l'Imperi de Castella, després els borbons destruïren el nostre Regne i durant l'època contemporània han intentat que deixàrem d'existir com a poble. Amb la força de les armes i de lleis injustes han exigit que renunciàrem a la nostra llengua i a la nostra ànima, hem patit dictadures implacables i transicions injustes, constitucions poc ambicioses i estatuts de la vergonya. Ens han tancat Canal-9 i continuen manipulant els símbols per distorsionar la nostra identitat i deixar-nos sense aire. Però encara respirem, no som tan molls com va afirmar el Comte-Duc d'Olivares en el passat.

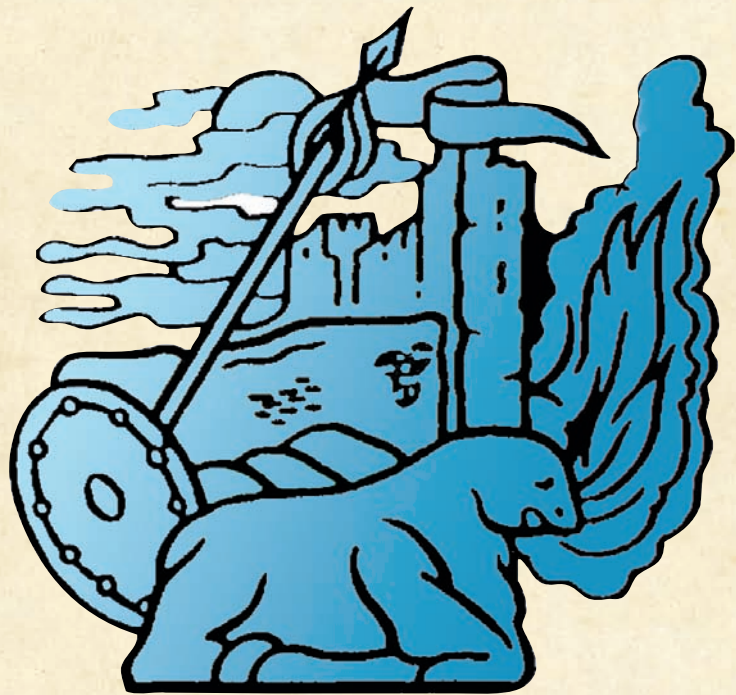
Arribats ja al 2014, superada la primera dècada del segle XXI, quan segurament estem en una època històrica diferent, que els historiadors encara no han batejat ni fixat en el seu límit temporal, els saguntins i les saguntines, com els ciutadans del Camp de Morvedre i el valencians en general, estem ací, parlant i escrivint la nostra llengua i disposats a continuar fent-ho, com a demostració que som un poble digne i que no sempre la història segueix la direcció anunciada ni el auguris desfavorables.

Manifestacions populars en contra del tancament de Canal 9 RTVV

falta
SANTA ANNA
2015

BRESSOL DE FALLES

EL LLIBRET DE L'AC FALLA SANTA ANNA: HISTÒRIA, TRADICIÓ I EVOLUCIÓ

ANA JOSÉ SEGURA RUBIO

Les comissions falleres són un nucli de comunicació intergeneracional i un mecanisme de participació ciutadana. Any rere any, les falles generen un corpus de literatura popular i festiva que cal preservar.

El llibret de falla és el primer testimoni de la festa. És la circumstància escrita de com ha sigut la festa, una memòria anual, una reflexió sobre la falla i de divulgació popular. Aquest és el vertader origen del concepte de llibret de falla.

A mitjan s. XIX, la gent no tenia els mitjans que hi ha ara per a poder expressar-se, només hi havia la premsa satírica i les falles com a vehicle de comunicació, per mitjà de les quals podien expressar el pensament, fer crítica contra tot allò que veien condemnable de la cultura, la moral, la política, etc. Però es necessitava un complement escrit que explicara l'argument de la falla, el tema, explicant la crítica, amb versos satírics que s'exposaven als voltants de la falla i es distribuïen

utilitzant els canals de la literatura popular: parades especialitzades, llibreries i còpies manuscrites. Amb el temps, els fulls amb l'explicació de la falla començaren a imprimir-se com un quadern. Naixia així el primer llibret de falla, encara que aquest nom no apareix fins 1890. Les falles, amb origen als segles XVIII i XIX, es relacionen amb la literatura popular (romanços de cec, col•loquis, revistes satíriques, sainets) i comparteixen un mateix públic.

És entre 1903 i 1936 quan es consolida el llibret de falla. Al s. XX, la burgesia, classe social dominant, vol transformar les falles eliminant els aspectes crítics i transgressors i equiparen la falla a una obra d'art, atorguen premis i deixen de banda el component satíric.

En 1903 naixen els premis als llibrets de Lo Rat-Penat, i com a conseqüència es consoliden aquestes publicacions. En els anys vint hi ha un gran apogeu dels llibrets de falla i de les revistes

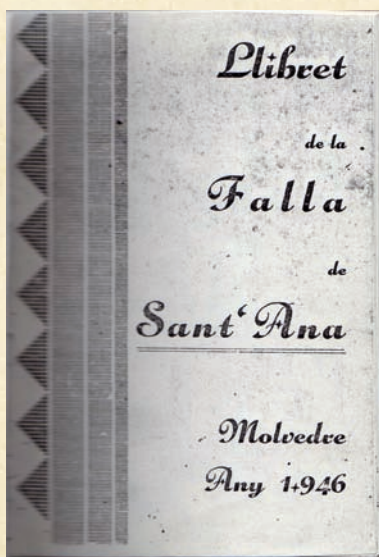
falleres, fet que assegura la pervivència dels continguts populars amb un seguiment massiu. La festa de les falles s'estén com una mostra popular de valenciania i el llibret com una expressió més de la festa.

En aquest context naix la Falla Santa Anna, en 1936, uns mesos abans de l'esclat de la Guerra Civil espanyola. En el nostre llibret de 2010, Òscar Pérez Silvestre va publicar l'esbós d'aquella falla. Sobre el llibret sabem, segons els informants (veg. els nostres llibrets de 1992 i 2005), que fou escrit per Josep Pastor i Martí i per Josep Lluésma el Blanco, i que fou un fullet en forma de tríptic.

La Guerra Civil implica un parèntesi en la celebració de les falles, encara que simbòlicament serveixen com a mitjà propagandístic i el llibret com a portador de reivindicacions. Per a la Falla Santa Anna la guerra i la postguerra suposaren un tall, i no es va reprendre la falla fins 1946.

PERÍODE CLÀSSIC (1946-1950)

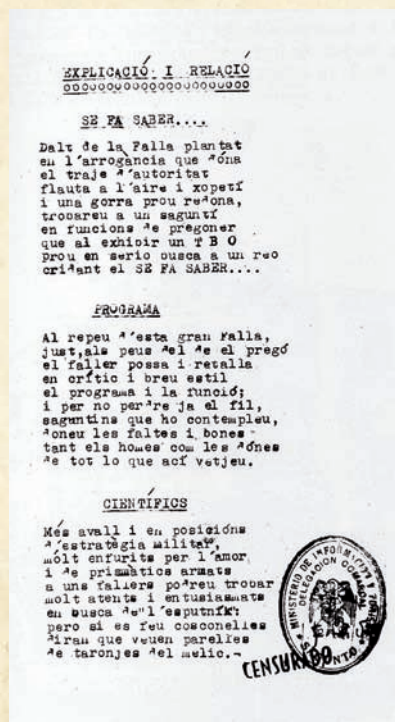
És un període marcat per uns llibrets clàssics en la comissió de Santa Anna. No portaven la relació de la junta de la falla, només apareix l'explicació de la falla i uns versos descriptius de la comissió.

ESTA ES LA COMISIO
El President de la falla
de caracter molt jovial
es familia del sombrero
y profesor del pedal.
Treballaor incansable
buscaor de la peseta
que la bufa molt agust
cuant mos toca...la trompeta.
Fraga el Vise-President
no ha ixit ni un dia a cobrar
perque anaba al almasent
de Burriana a treballar.
El Secretari d'esta falla
es un chic molt «Virtuos»
y con per'a tot te maña
vol ser ara ferrer gros.
Mes bon chic ya no pot ser
Ramonet l'Abaechero
no mes te un defecte qu'es
en les chiques carasero.
Diu, Chust, que ser torero
li agrá mes que una coqueta
!No devaes, pinturero
r'has posat ya la coleta.
Oliveta, Oliveteta
te vech molt enamorat
«Paca» ahón farás la sendeta
«Paca» amunt o «Paca» aball.

PERÍODE DE CENSURA: 1958

Després d'un període de huit anys sense falla al barri de Santa Anna, un grup de veïns presidit per Enric Arnandis i Núñez formaren comissió fallera i la plantaren a la Plaça del Districte, on hui es planta la Falla Sant Francesc. El llibret va ser escrit per Innocenci Signes Ruiz i va ser censurat, encara que amb posterioritat es va permetre la seua publicació.

EXPLICACIÓ I RELACIÓ

SE FA SABER....

Dalt de la Falla plantat en l'arrogancia que dona el traje d'autoritat flauta a l'aire i xopeti i una gorra prou redona, trobareu a un saguntí en funcions de pregoner que al exhibir un T B O prou en serio busca a un reo cridant el SE FA SABER....

PROGRAMA

Al repen d'esta gran falla, just, als peus del de el pregó el faller possa i retalla en critic i breu estil el programa i la funció; i per no perdre ja el fil, saguntins que ho contempleu, doneu les faltes i bones tant els homes com les dones de tot lo que ací vetjeu.

CIENTÍFICOS

Més avall i en posicions d'estrategia militar, molt enturits per l'amor i de prismáticos armats a uns fallers podreu trobar molt atents i entusiasmats en busca de l'esputnik; però si es feu consoneles diran que veuen parelles de taronjers del melic.

EXPLICACIÓ I RELACIÓ

Se fa saber....

Dalt de la Falla plantat en l'arrogancia que dona el traje d'autoritat flauta a l'aire i xopeti i una gorra prou redona, trobareu a un saguntí en funcions de pregoner que al exhibir un T B O prou en serio busca a un reo cridant el SE FA SABER....

Programa

Al repen d'esta gran Falla, just, als peus del de el pregó el faller possa i retalla en critic i breu estil el programa i la funció; i per no perdre ja el fil, saguntins que ho contempleu, doneu les faltes i bones tant els homes com les dones de tot lo que ací vetjeu.

Científicos

Més avall i en posicions d'estrategia militar, molt enturits per l'amor i de prismáticos armats a uns fallers podreu trobar molt atents i entusiasmats en busca de "l'esputnik"; però si es feu consoneles diran que veuen parelles de taronjers del melic.

A partir dels quaranta, els llibrets de falla experimenten canvis. Per la seua evolució artística i formal, els monuments necessiten més explicació escrita i esdevenen una mena d'anuari que incorpora nous continguts, com les fotografies i els poemes de les falleres majors, els components de la falla o els signes i escrits de les comissions. Són símbols d'una festa cada vegada més institucionalitzada.

Encara que la censura de l'època franquista incloïa restriccions a la publicació d'obres en "llengües regionals", es va permetre l'ús del valencià, però només als apartats en vers.

Ha d'estar en valencià
perquè escrit en castellà
perd sabor i perd tipisme.
I no és cosa, clar està,
de fer més confusionisme.

A la dècada dels seixanta el gènere entra en decadència. La cultura popular en valencià va quedant arraconada per la nova cultura de masses escrita en castellà.

PERÍODE D'EVOLUCIÓ (1964-1972)

En l'AC Falla Santa Anna, després de sis anys sense falla, es reprén la festa l'any 1964-1965 amb el president Francesc Gómez Iniesta, que encarrega el llibret a la Impremta Bono i la part literària a Rafael Presència i Pla. D'aquest exemplar cal destacar —a banda de l'explicació de la falla en vers i la comissió— les fotografies de les falleres majors i les seues poesies, juntament

amb una síntesi de l'explicació de la falla escrita en castellà, per complir la normativa governamental.

L'any 1970 torna a haver-hi un període sense falla, amb la presidència d'Andrés Cerveró. L'autor del llibret fou Josep M. Alandí i Chabret. Cal destacar que apareix per primera vegada una guia del "llibret", una síntesi de l'explicació de la falla en valencià i en castellà i un treball literari dedicat a la primera falla plantada a Sagunt, anomenat "En 1932 se plantó la primera falla en nuestra ciudad", escrit en castellà per complir amb la normativa del govern.

SANTA ANNA
2015

En **1971** es torna a la idea de llibret tradicional, amb fotografies de les falleres majors, poesies i explicació de la falla. Aquest any el llibret fou escrit per una dona, Aurèlia Graullera i Palanca.

L'any següent, **1972**, es confia la part literària a Rafel Presència Pla, i destaca la síntesi de la falla en castellà.

PERÍODE EXITÓS, JOSEP DE MORVEDRE: 1975/1984

Comença un nou període d'èxits per al llibret de la Falla Santa Anna. En 1975, des de la localitat terolenca de Nogueroles, Mossèn Josep Martínez Rondán comença a enviar-nos les seues col·laboracions literàries. Josep M. Francés anà a visitar-lo per tal que col·laborara al nostre llibret i des d'aqueix moment fins al 1984 va col·laborar en el llibret. El 1992, després d'uns anys de parèntesi, tornà a col·laborar fins als nostres dies, que continua col·laborant amb les seues vivències i experiències, tant religioses com de la història saguntina.

En **1976** continuem amb la síntesi en castellà, encara que introduïm a poc a poc la nostra llengua. Així, ens presentem als premis de llibrets de l'Ajuntament de València i aconseguim el 1r premi al millor llibret.

Poques llengües,
fora de la portuguesa,
avantatgen a la valenciana
en ser dolça i agradable.
Cervantes

L'any **1977**, el nostre poeta Josep de Morvedre aconseguí el primer premi com a Autor Novell en el Concurs Regional de Llibrets, organitzat per Lo Rat-Penat de València.

En **1978** obtinguérem el 1r premi al millor llibret de les Falles de Sagunt, amb tota la descripció de la falla en vers i en valencià. Cal destacar els versos dedicats a l'artista.

A L'ARTISTA

Ser artista d'una falla...,
Que alegria, quin plaer;
Donar goig a una festa,
Deixar cendra en el carrer,
Cendra pura que unes hores
Ser es creia monument;
Deixar traca, fum i festa,
Deixar, si, tant de voler,
De les notes deixar l'aire
Que commou el sentiment;
Deixar, ai, en el record,
El soroll d'un colomer
Que hui al cel s'acomiada
Per un any del món faller...
Ser artista d'una falla,
Què alegria, quin plaer,
Ser amic de les famílies,
Elles fer-te santanner,
Ser del poble i a Morvedre
Dedicar un moment.

En **1979** fórem guardonats amb el 1r premi al millor llibret, que incloïa una poesia dedicada “A un poble que s’alça”, escrita per Josep de Morvedre. Reproduïm un fragment:

El cant d’un poble, la llengua.

Qui l’ha trobada?

A alguns els pesa no vore-la muda.

Però el poble no mor,

Perquè encara parla.

Els qui manen,

L’església,

L’escola,

El diari,

La ràdio,

Cinemes,

La tele,

I altres etcèteres,

Aunys fa que oblidaren el cant del poble.

Però el poble no mor

Ha sabut sobreviure

I ja no mor.

En **1980**, Josep de Morvedre continua escrivint i és reconegut com a millor poeta, amb el 1r premi al millor llibret. L’explicació de la falla es fa en castellà.

El **1981**, el llibret es presenta al concurs organitzat i patrocinat per l’Ajuntament de València i el nostre poeta

aconsegueix el 3r premi. Per primera vegada es publica l’himne a Sagunt.

En **1982**, mossén Josep realitza una introducció d’allò que serà la falla d’aquell any i d’aquell llibret. L’Ajuntament de València ens fa una menció honorífica al nostre llibret.

L’any següent, **1983**, obtenim el 2n premi de l’Ajuntament de València. Com tota l’explicació està en vers i en valencià, publiquem un vocabulari per tal d’entendre-la. Cal destacar que aquest any es publica la Llei d’Ús i Ensenyament del Valencià, que iniciarà la tasca de normalització del valencià.

Del **1984**, destaquem l’agraïment a Paco Marco pels deu anys de plantà a la primera pàgina del llibret. Josep de Morvedre compon la lletra del nostre himne, fent un parèntesi en la seua col·laboració literària, que reprendrà més avant. Fem Accèssit 11 al IV Concurs de Llibrets de l’Ajuntament de València.

PERÍODE DE CANVI DE POETES 1985/1991

Comença un altre període marcat pel canvi de poetes. Primerament fou Francesc Nicasio i Gil, fins l’any 1990, i després Miguel Ángel Alegría. Continuem participant en el Concurs de Llibrets de l’Ajuntament de València amb accèssits i es té més cura de la impressió.

falla
SANTA ANNA
2015

1992: LLIBRET ESPECIAL 25 ANYS

El nostre llibret de falla evoluciona a causa de la celebració del XXV Aniversari. Es decideix fer un llibret amb dates històriques, articles literaris i una acurada maquetació.

PERÍODE DE NOUS PROJECTES: 1993/2014

El poble comença a prendre consciència de defensa de la seua identitat i el llibret inicia una nova etapa en coexistència amb el llibret tradicional. D'aquesta manera, s'afigen articles, assajos breus i il·lustracions. Creix l'interés dels fallers pel seu patrimoni i la seua història, i alguns continguts literaris esdevenen referència per a intel·lectuals.

És en aquest context quan en 1993 naix a la Falla Santa Anna un nou projecte de disseny i publicació d'un nou concepte de llibret de falla. Amb el nou llibret participarem en el I Concurs de Llibrets de la Generalitat Valenciana i obtinguérem el 10é premi amb una dotació de 50.000 pessetes. Des de llavors, no hem deixat de participar cap any fins ara. Podem dir que som junt a la Falla La Malva dels pioners en els premis organitzats per la Generalitat Valenciana.

Recollida Premi Conselleria de cultura i educació i ciència 1993

DOGV 29/04/1993 Núm. 2013 4477

Primer

Concedir els premis de la Generalitat Valenciana de 1993 per a activitats de promoció de l'ús del valencià realitzades per les comissions de falles, dotats amb la quantitat que s'assenyala, a les comissions de les falles que tot seguit s'hi indiquen:

Premis Quantitat Falla Població

20é 50.000PTA Carrera Sant Lluís - Av. Dr. Waksman València

19é 50.000PTA Sant Antoni Xirivella

18é 50.000PTA El Mercat Picassent

17é 50.000PTA Calamitat 11 - Falla del Mercat L'Alcúdia

16é 50.000PTA Pla de la Font Pego

15é 50.000PTA Poeta Alberola - Totana València

14é 50.000PTA Progrés Teatre València

13é 50.000PTA Comissió Local Fallera Alberic

2é 50.000PTA Parc de Sant Roc Silla

11é 5 0.000PTA País Valencià Carlet

10é 50.000PTA SANTA ANNA SAGUNT

9é 50.000PTA Centre Espanya Borriana

8é 50.000PTA Beniopa Gandia

7é 50.000PTA L'Estació Oliva

6é 50.000PTA Pl. Malva Alzira

5é 75.000PTA Àngel Guimerà - Pl. Vil a Prades - Arrancapins València

4rt 100.000PTA Francisco Climent - Uruguai València

3é 150.000PTA República Argentina Xàtiva

2n 250.000 PTA Universitat Vella - Pl. del Patriarca València

1r 500.000PTA Ferroviària Xàtiva

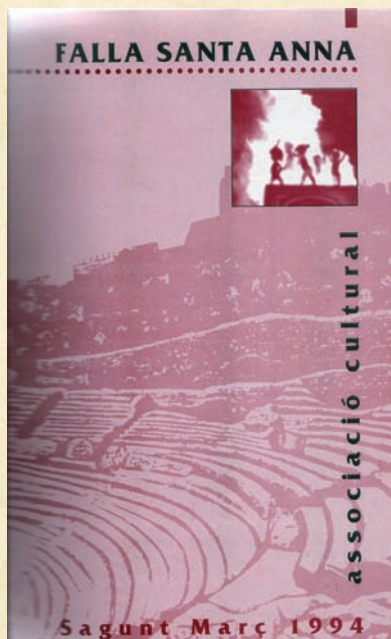
Segon

L'import de cadascun dels premis per una quantitat total d'un milió vuit-centes vint-i-cinc (1.825.000) pessetes anirà càrrec de la línia pressupostària 401/000/93, del programa 422.50 del pressupost per a 1993 de la Generalitat Valenciana. Contra aquesta resolució podrà presentar-se recurs de reposició anterior al contenciós administratiu, davant el Conseller de Cultura, Educació i Ciència, d'acord amb allò que estableix l'article 126 de la Llei de Procediment Administratiu, en el termini d'un mes comptador des de l'endemà de la seua publicació en el Diari Oficial de la Generalitat Valenciana.

València, 11 de març; de 1993.- El Conseller de Cultura, Educació i Ciència: Andreu López i Blasco.

falla
SANTA ANNA
2015

L'any 1994, amb il·lusió pels èxits aconseguits en l'any anterior, comencem a treballar en un nou disseny. Així, es canvia la portada tradicional del nostre escut per una nova portada que inclou l'escut de la nostra associació, el teatre romà de Sagunt i una fotografia de la cremà d'una de les nostres falles. Aquesta portada ens acompanyarà uns anys més, encara que la temàtica siga distinta.

Quant al contingut cultural que tractem, hi trobem tres articles. En primer lloc “Una falla, uns fallers”, escrit pel benvolgut Santiago Bru i Vidal, que fa una bona descripció d'allò associat a la Falla Santa Anna: els fallers i la cultura. Cal destacar aquestes línies de l'article:

“Una falla, la comissió de la qual té motius per a estar orgullosa de la seua existència i del seu quefer; perquè no només és una de les de més densa història entre les saguntines (de fet és la més “històrica” de totes les existents a hores d'ara), si no perquè ha estat la pionera en moltes coses i en molts aspectes socioculturals que han servit i continuen servant de models per a molt i per a molts. En resum, podríem dir que la Falla Santa Anna no sols té història si no que va fent-ne dia a dia, d'any en any, i encara té corda per a deixar fites històriques en el futur, tant el més pròxim com el més llunyà”

En segon lloc, “El goig dels valencians”, escrit per Josep Martínez Rondán, on defensa la llengua dels valencians i l'orgull de parlar-la.

En tercer lloc, fou el nostre col·laborador i amic Manuel Civera qui escrigué “Les narracions populars”, a partir de la creació del I Concert Literari escolar en valencià dut a terme durant uns quants anys a les escoles amb la col·laboració de l'Ajuntament de Sagunt i la Fundació Municipal de cultura, anomenat “Qui sap una narració popular?”. Aquest concert tenia la intenció de salvar qualsevol tipus de narració popular que ens haja arribat per transmissió oral: contes meravellosos, rondalles costumistes, faules, anècdotes, acudits, llegendes... L'escrit guanyador va ser publicat al nostre llibret, elaborat per Adela Melià.

Concert Literari 1993

ASSOCIACIÓ CULTURAL
FALLA SANTA ANNA
NA-MARCENA, 3 SAGUNT

QUI SAP UNA NARRACIÓ POPULAR?

L'Associació Cultural Falla Santa Anna, amb la col·laboració de la Fundació Municipal de Cultura de l'Ajuntament de Sagunt, convoca el Primer Concert Literari Escollit. **Qui sap una narració popular?** amb la intenció de salvar qualsevol tipus de narració popular que ens haja arribat per transmissió oral: contes, maravelles, rondalles costumistes, faules, anècdotes, acudits, llegendes... Les bases són les següents:

1. Les narracions que es presenten hauran d'haver estat apreses oralment, és a dir, que els concursants les hauran de saber per haver-les escoltades dels seus pares, avis, familiars o veïns.
2. Les narracions han d'haver estat escoltades i ara escrites en valencià per qualsevol persona o grup, sense límit d'edat.
3. Es valorarà l'ambientació, la descripció dels personatges i en definitiva la recreació literària segons l'estat dels redactors. En principi, no es téria en compte l'extensió.
4. Si el redactor és un escoltar de primària, haurà de fer i presentar un dibuix, realitzat en qualsevol tècnica, en el qual s'il·lustre, al seu parer, l'escena més representativa de la narració.
5. Es poden presentar les narracions populars i dibuixos que es dissenyen, sempre que es facen conèixer les dades personals del redactor i del transmissor, i es facen arribar a l'Associació Cultural Falla Santa Anna (Carrer Na Marceña, 3) abans del dia 15 de novembre.
6. Les narracions presentades seran seleccionades i exposades al públic en un acte que s'organitzarà oportunament.
7. De les narracions presentades, en seran elegides i premiades un màxim de cinc. Les premiades seran publicades en el llibre de la Falla Santa Anna de 1994.
8. Les entitats organitzadores podran gestionar la publicació de les narracions seleccionades, fent conèixer els noms de la persona transmissora i de la redactora.
9. El jurat qualificador estarà format per professionals de l'ensenyament, escriptors/es i representants de les entitats organitzadores.
10. Els concursants, pel fet de concursar, accepten les bases del present concert literari i la resolució final del jurat, la qual serà inapel·lable.

Llibret Falla Santa Anna

EXCMO. AJUNTAMENT DE SAGUNT (VALENCIA)

EXCMO. AYUNTAMIENTO DE SAGUNTO (VALENCIA)

SAGUNT, 22 d'octubre de 1993

Distingit amic:

L'Associació Cultural Falla Santa Anna li tingui la iniciativa de convocar un concurs literari escolar que la Fundació Municipal de Cultura de l'Ajuntament de Sagunt considera d'interès didàctic, així que pot estimar les dades de valencià.

Com resposta a les bases, es tracta d'emplugar el faldre legítim de la comarca, convenientment el narratiu, i el literari.

En per així que li demanem que faça la difusió que considere oportuna i, si és el cas, faça arribar el present escrit i les bases al professorat de valencià per tal que el porte a classe com una activitat més de família. Per la nostra banda, els suggerim seguir els següents moments:

- Explicació de les bases als nens i joves.
- Demanar als alumnes que escriguen les narracions que s'ajuen als seus pares, familiars o veïns.
- Constar-los als compresos.
- Conregir-los a classe (si no és possible, ja es farà a l'Associació Cultural de la Falla).
- El lliurament.
- Presentar-los a l'Associació.

Sense altre particular i operant la seua col·laboració i la dels professors del Departament de Valencià, els saludem atentament.

LA PRESIDENTA DE LA FALC
Margarita Pini Arbolado

Llibret Falla Santa Anna

Aquest any vam aconseguir l'11é premi del II Concurs de Llibrets de la Generalitat Valenciana i el 1er Premi de l'Ajuntament de Sagunt.

En 1995, continuem en la nostra portada amb el teatre romà de fons, però amb un contingut diferent. Els col·laboradors escriuen sobre 1954, l'any de La destrucció de Sagunto, escrit per Santiago Bru i Vidal. També el nostre poeta escriu un article titulat "L'Aurora crida a la porta". Manuel Civera tracta el tema de "La quarta destrucció de Sagunt" i un col·laborador i amic, Daniel Sanz Bendicho, ens conta les seues vivències al barri de Santa Anna amb l'article "Fa quaranta anys que teníem 20 anys".

Concert Literari 1993

EL VELLEI

Fa molts anys a Sagunt hi havia un matrimoni. Amb ells vivia el pare del marit, el qual ja era molt vell i per a ells era una mena de destorb, perquè no es netejava el calçat a l'estora, perquè bevia en el pitxer al moment, perquè escopia pel terra de casa...

El seu fill i la dona ja estaven farts d'ell i, com feia poc que havien construït l'asil, decidiren portar-lo-hi. Aleshores, com encara no hi havien cotxes, el fill es carrega el pare al llom i se n'anà cap a l'asil. Baixà la pujada del Castell per on vivien, agafà el Camí de Terol i en arribar la séquia de la Vila, quan ja tenien l'asil davant, digué el fill al pare:

- Pare, anem a descansar ací al pilonet del pont que estic molt cansat.
- D'acord, fill -digué el pare amb veu tremolosa-.
- Fill meu, en aqueix mateix pont valg descansar jo quan dula el meu pare a l'asil.
- Però, vostè portà el seu pare a l'asil? -preguntà el pare al fill.
- Sí, fill meu, igual que estàs tu fent ara mateix -afirmà el pare.
- Aleshores, quan jo siga vell, possiblement el meu fill també em porte a l'asil -pensà en veu alta el fill.
- Així m'està passant a mi.
- Doncs, pare, puge al llom que ens en tornem a casa.
- I així, perquè no vols per a ell el que faria amb el vell, el pare visqué amb els fills i quan ells es feren vells viviren amb els seus fills.

Transmissora:
Aisela Melià
Transcriptor i Il·lustrador:
Ivan Gutiérrez i Moragrega

Visquem en Valencià
GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I TURISME

93

Llibret Falla Santa Anna

Aquest any incloem les activitats realitzades a la II Setmana Cultural com a un nou apartat al llibret, explicant l'exposició, els jocs de taula i curiositats com "artesanía i usos saguntins", objectes usats pels nostres avantpassats.

També publiquem el II Certamen Literari Escolar, titulat "Els paratges naturals del Camp de Morvedre", guanyat per Ana Isabel Montalbán García, alumna de 12 anys del CP Baladre, amb la composició "Sant Esperit del Mont".

Vam aconseguir un 23é lloc al III Concurs de Llibrets de la Generalitat Valenciana i un 1er premi a l'Ajuntament de Sagunt.

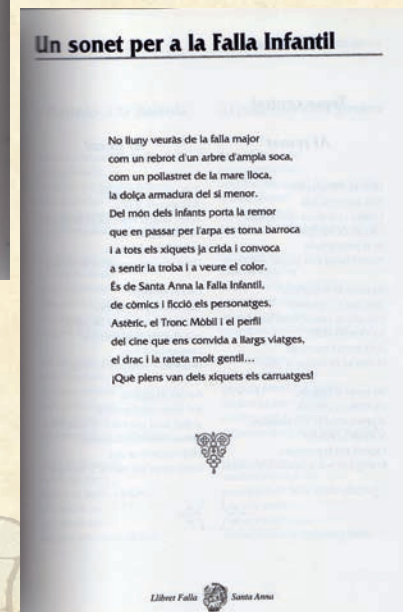
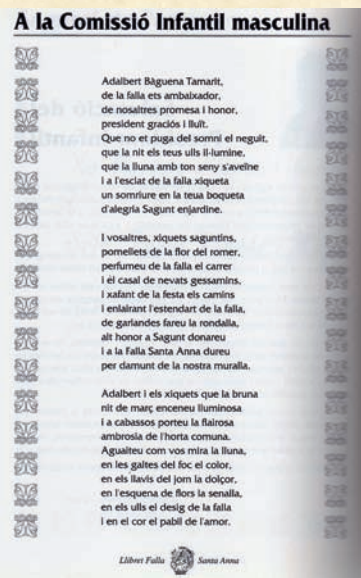
El 1996, continuem amb la portada característica del teatre romà, l'escut i un 60 aniversari. Respecte al contingut, hi trobem set articles de temàtica diversa:

- 1- “1936-1946. O deu anys de diferència per a Sagunt” escrit per Santiago Bru i Vidal.
- 2- “Els noms de Morvedre” Josep Martínez Rondán.
- 3- “Llegir el terme de Sagunt” Manuel Civera i Gómez
- 4- “La pilota valenciana” Faust Llopis Caruana
- 5- “Instal·lació de la siderúrgica a Sagunt” Josep Vila Vicente.
- 6- “Notes sobre el regadiu a Sagunt” Antoni Pérez.
- 7- “L'oficina municipal de turisme” Francisco Torrijos

També exposem la III Setmana Cultural, aquest any dedicada a l'artesanía en vímet i espart, al LX Aniversari i a Sagunt i el seu terme. A més a més, exposem fotografies de fets de la nostra història al llarg dels seixanta anys, com l'escriptura del casal faller, presentacions amb decorats, cavalcades amb disfresses originals, l'acte d'entrega de la bandera, la institució del “Saguntí de l'any” al 1978, la visita de Sigfrid Blasco-Ibáñez i la de Joaquim Rodrigo i Vidre, diferents falles com la del teatre romà al 1982, ofrenes, premis de llibrets a la Generalitat, etc.

El III Concurs Literari Escolar estava dedicat a “aspectes de la història del teu poble” i la guanyadora fou Ariadna Fernández Planells, del CP Cronista Chabret, amb el treball “El penyal de Sant Esperit”.

Per primera vegada hi ha una salutació del president infantil, una poesia a la comissió infantil masculina i un sonet a la falla infantil.

Aquest any obtinguérem l'11é premi del Concurs de Llibrets de la Generalitat Valenciana i un primer premi a l'Ajuntament de Sagunt.

L'any següent, 1997, innovem en la presentació del llibret, tractem el tema de la taronja i el presentem dins d'una caixeta de taronges. A la portada apareixia una fotografia d'un caixó de taronges i de fons el teatre romà.

Pel que fa al contingut, tots els articles estan relacionats amb la taronja:

- 1- “Sobre antigues plantacions cítriques en el Camp de Morvedre”, Santiago Bru i Vidal.
- 2- “La taronja o l’adéu dels deus”, Manuel Civera i Gómez.
- 3- “Retalls de la història de la taronja i d’altres històries viscudes per un saguntí d’abans de la guerra”, Vicent Ribes Jáñez.
- 4- “El pla d’utilització d’aigües a Sagunt: una visió progressista de l’aplicació del goteig”, Manuel Martínez Gimeno.
- 5- “La taronja: aliment i manantial de salut”, M. Dolores Calvo Martínez.

La IV Setmana Cultural i el IV Concert Literari estaven dedicades a la taronja, i la guanyadora fou Laura Romero Morte, del CP Baladre, amb “La llima i la taronja”.

Quant als premis atorgats, aconseguírem el 14é lloc al Concurs de Llibrets de la Generalitat Valenciana i un primer premi a l’Ajuntament de Sagunt.

El 1998 és un any és molt especial, potser perquè és el meu primer any com a fallera de Santa Anna o potser perquè va ser la primera vegada que no obtinguérem cap premi en el Concurs de Llibrets de la Generalitat Valenciana. Aquest any es van guiar per altres normes ortogràfiques, més de l’estil de Lo Rat-Penat, per la qual cosa no vam ser premiats. El nostre llibret continua amb la mateixa portada però aquesta vegada amb una fotografia de la Marjal dels Moros.

Aquest any és especial també perquè comencem un nou projecte en què tractarem en el nostre llibret i en la Setmana Cultural un poble de la nostra comarca, en aquesta ocasió Albalat dels Tarongers.

Al V Certamen Literari es descriu la localitat corresponent i la guanyadora fou Esther Lluch Guerrero, del CP Baladre. Cal destacar també l’article de Manuel Civera “L’evolució toponímica: Arse, Sagunt, Morvedre”.

En 1999 trobem a la portada una fotografia del port marítim i del teatre romà. La localitat protagonista d’aquest any és Alfara d’Algímia, que encara no havia canviat el topònim a Alfara de la Baronia.

Per primera vegada dediquem un apartat dedicat a “les nostres coses”, on fem un repàs anual als esdeveniments més destacats de l’any faller. També realitzem un homenatge al nostre artista faller amb un escrit titulat “25 anys amb Paco Marco”.

El VI Certamen Literari tracta sobre la localitat d'Alfara. La guanyadora és Àlicia Madrid Escriche del CP Cronista Chabret, amb la narració "Un somni increïble".

A més, obtinguérem el 28é premi en el concurs de llibrets de la Generalitat Valenciana i el 1r premi a l'Ajuntament de Sagunt.

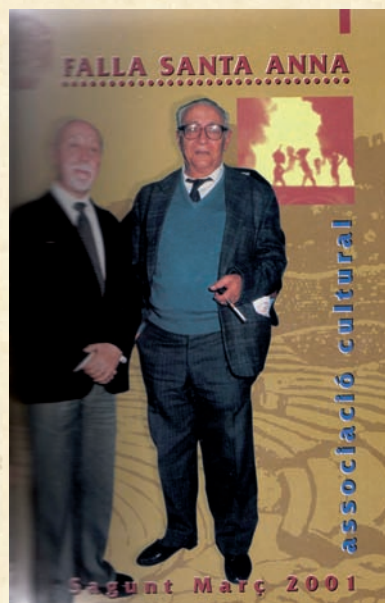
L'any 2000, aprofitant que al projecte dels pobles de la comarca ens tocava parlar i descobrir Algar del Palància, férem un monogràfic dedicat a la presa d'Algar i a les séquies. Com que l'any 1999 va morir Joaquim Rodrigo, també dedicàrem unes pàgines al mestre i el seu pas per la nostra comissió.

Aconseguírem el 12é premi en el concurs de llibrets de la Generalitat Valenciana i a l'Ajuntament de Sagunt el 1r Premi.

L'any 2001 fou inoblidable, ja que aconseguírem el 2n premi en el concurs de llibrets de la Generalitat Valenciana, amb una part dedicada al benvolgut Santiago Bru i Vidal i a Faust Llopis i Caruana.

Màxim guardó aconseguit en els Premis de Conselleria: Promoció de l'ús del valencià

Vam obtindre el 12é premi al Concurs de Llibrets de Generalitat Valenciana i un 1r premi a l'Ajuntament de Sagunt.

El 2003 fou un any especial perquè vam presentar el primer llibre editat per l'Associació Cultural Falla Santa Anna amb la col·laboració de la Diputació de València i la Fundació Bancaixa:

De 2002 cal destacar l'estudi fet per Josep Palomar Abascal, professor de secundària de l'IES Camp de Morvedre, "Dades per a l'estudi de la Guerra Civil a Sagunt". En aquest estudi destaquen els bombardejos de 1937-1938 i la documentació i premsa de l'època, a més dels testimonis orals de persones.

JOSEP MANUEL PALOMAR ABASCAL

MINISTERIO DE LA GOBERNACIÓN
DIRECCION GENERAL DE REGIONES DEVASTADAS

PUEBLO SAGUNTO - PUERTO PROVINCIA VALENCIA

CUESTIONARIO

POBLACION : (CENSO)

Número de habitantes en 1926 8.000 En la actualidad 8.500
- de edificios de familia en 1936 1.600 En la actualidad 8.473
- de habitantes en viviendas en la actualidad 800

EDIFICACION

EDIFICIOS DEL PUEBLO	Número de edificios	Valor aproximado de los edificios en pesetas	Valor aproximado de los edificios en pesetas
Edificios completamente destruidos.	210	1.600.000	1.600.000
Edificios muy dañados (destruidos en parte de la estructura).	120	1.600.000	2.200.000
Edificios para viviendas (destruidos en mayor o menor grado).	46	662.609	1.667.000
Edificios destinados para otros usos (en su totalidad).	25	400.000	1.200.000
Edificios en buenas condiciones.	1.840	20.440.000	
Suma: TOTALES DE EDIFICIOS Y PUEBLO			
	2.241	24.302.609	2.227.000

NUMERO DE EDIFICIOS QUE SE CONSIDERA PRECISO RECONSTRUIR PARA LA VIDA DEL PUEBLO:
En años de guerra
En años normales

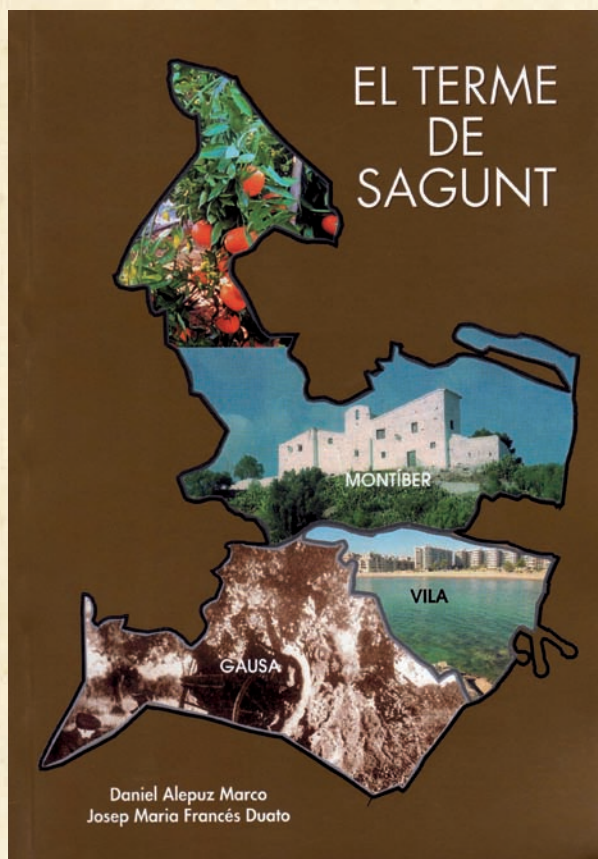
DETALLE DE LOS EDIFICIOS ESPECIALES

Tipos de edificios	Valor aproximado de los edificios en pesetas	Valor aproximado de los edificios en pesetas	Valor aproximado de los edificios en pesetas
Iglesias		parejas	1.200.000
Conventos			200.000
Aulas			
Aparatos			
Casas de familia			
Hospitales			
Escuelas		parejas	75000
Cuartel Guardia Civil		parejas	25000
Casas de familia de otros tipos		parejas	120000
Almacenes		parejas	35000
Moradas			
TOTAL			
1.200.000 200.000			

CLEMENTERIO
¿Cuántos edificios hay por acciones de guerra?

110 / Llibres Falla Santa Anna

El Terme de Sagunt, escrit per Daniel Alepuz Marco i Josep M. Francés, resultat d'un treball iniciat amb la Setmana Cultural de 1996.

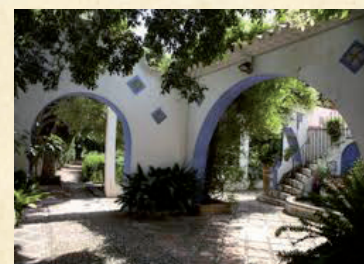
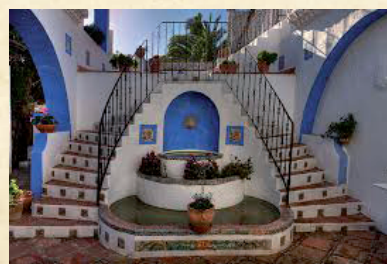

A més, començà l'enderrocament del nostre casal i la construcció del nou per tal de deixar-lo en les millors condicions possibles.

Per primera vegada algú reconegué el treball del nostre llibret i vam rebre el Premi Arrels que tal i com consta al nomenament va ser per: *“la seua tasca d'arrelament al medi local i comarcal, tenint especial ressò els seus llibrets que interrelacionen Sagunt i Comarca i els seus monuments amb temes sempre nostres”*.

Respecte al monogràfic, va ser dedicat a Benifairó de les Valls amb articles com “Benifairó i la Casa Guarner”, escrit per un dels nostres fidels col·laboradors i amic, Federic Aznar i Escrig.

falla
SANTA ANNA
2015

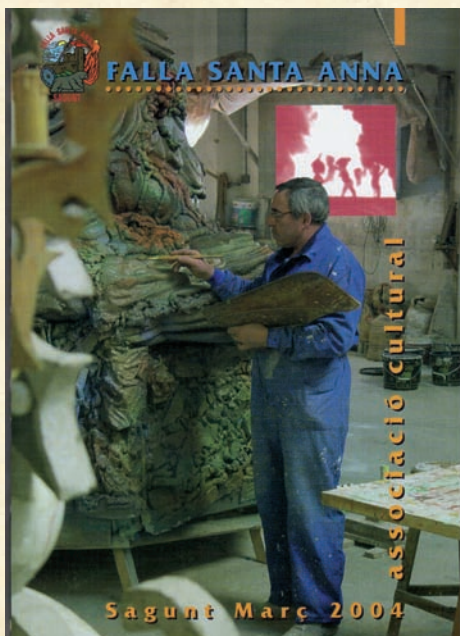
També recuperant l'essència del llibret de falla clàssic, trobem un article de Marc Ferri Ramírez, “Gestionar el patrimoni des de casa”, on critica la situació del patrimoni saguntí, prenent com a referent d'aquesta reflexió el I Congrés sobre Patrimoni Cultural Valencià a Sagunt. Destaquem d'aquest article les següents paraules invitant-los a reflexionar:

Mateix problema: El contrast entre el seu valor reconegut i l'absència d'iniciatives i inversions

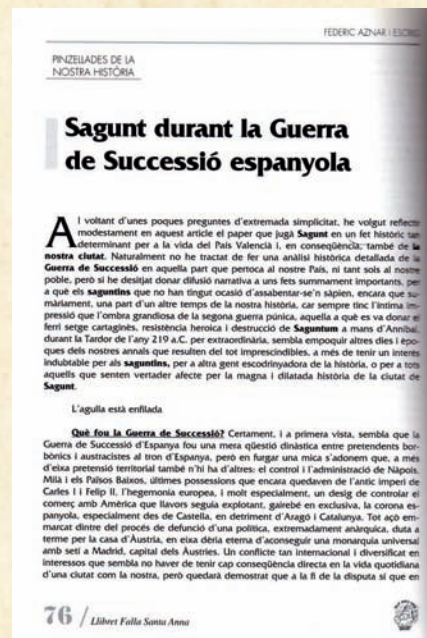

Obtinguérem el 16é premi de la Generalitat Valenciana en promoció i ús del valencià i el 1r Premi a l'Ajuntament de Sagunt.

En 2004 canviem de portada, encara que continuem amb els típics símbols. Decidírem posar una fotografia de Paco Marco, el nostre artista faller, que aqueix any feia 30 anys amb nosaltres com a amic, faller i artista faller, i per aquesta raó també vam dedicar-li unes pàgines.

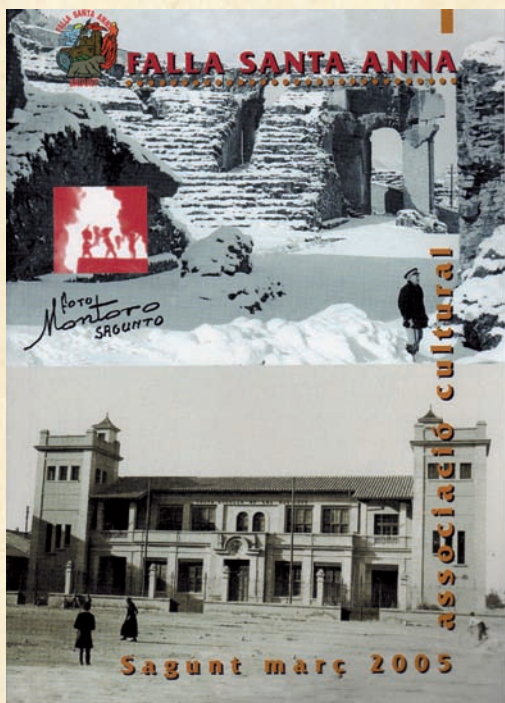

És interessant un article de Federic Aznar i Escrig dins de *Pinzellades de la nostra història*, “Sagunt durant la Guerra de Successió Espanyola”.

Vam aconseguir el 15é premi al Concurs de Llibrets de la Generalitat Valenciana per la promoció i ús del valencià, el 1r Premi Fundació Bancaixa i el 1er premi a l'Ajuntament de Sagunt.

L'any 2005 trobem una portada espectacular amb unes imatges de Sagunt nevada i el col·legi Cronista Chabret, de la col·lecció de Foto Montoro. Fou un prefaci de tot allò que incloïa dins. També tractàrem un monogràfic: “Exposició dels fons fotogràfics de la família Montoro”, que encara es va quedar curt per tota l'exposició que muntàrem a la nostra setmana cultural, una mostra de fotografies que eren un tresor.

En 2006, vam contar amb la col·laboració de Sento Llobell, que va dibuixar també les portades de 2007 i 2008 i vam innovar en el canvi de format, fins i tot fent crítica a la portada. Tanmateix, no agradà massa aquesta proposta a València, perquè vam aconseguir un 19é premi en 2006, un 37é en 2007 i un 31é en 2008.

Quant al contingut, trobem articles de tota mena, des d'una descripció del tipus de naips, passant per les pinzellades històriques del vi de Morvedre, descobrint la jueria de la mà de Marc Ferri i fent teatre també, per conèixer qui era Pepe Alba, article escrit per Òscar Pérez.

El 2007 fem articles dedicats a Josep Romeu i a la història de mossén Alcover “Un mallorquí per Morvedre, les cròniques artístiques i filològiques” i en 2008 diferents articles dedicats al Cronista Chabret i a d'altres relacionats amb la història saguntina.

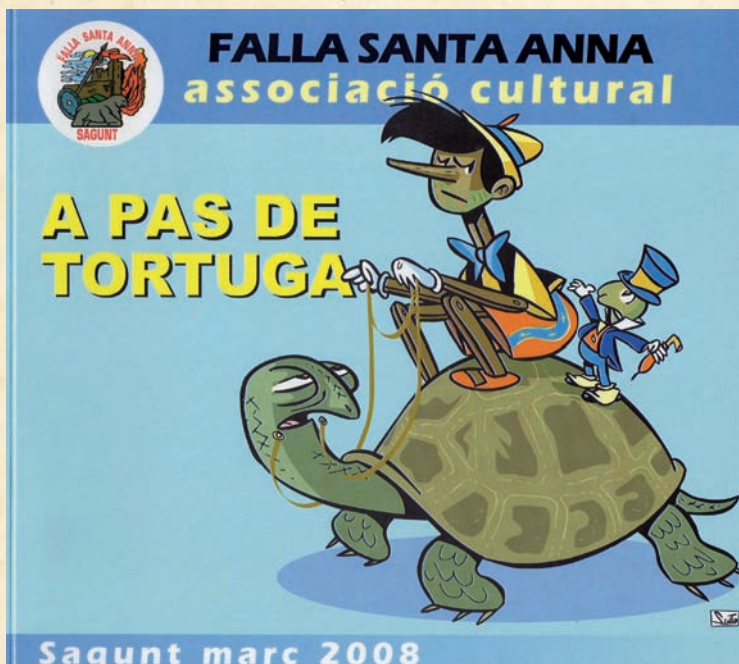
falla
SANTA ANNA
2015

L'any 2009 comença una altra etapa, en què arisquem i canviem d'impremta, de format, la portada, l'índex i la maquetació, i també innovem en contingut, fent coincidir el lema de la falla amb tota la temàtica del llibre: "Un cant a l'aigua", amb articles de Josep Xavier Marco i Raro, "Les fonts del Camp de Morvedre", o "Les estructures hidràuliques del Sagunt antic" de Manuel Civera i Gómez.

Índex	
La falla per dins	
Notícies del President i Fallera Major	6 54
Bonets a Sant Josep	8
A. Sureda Cargues i Gascó	10
Comissió executoria	12 55
A. Roberto García i Mochi	14 56
La falla gran: Un cant a l'aigua	16 57
Versos a la falla	18 58
Elleigiments execucius a l'aire	22
A. Albaladejo i Marqués	24
Comissió infantil	26
La falla infantil: el conte de... "Pascual"	28 38
La proclamació	40 61
XVI Setmana Cultural	42 62
XVI Certamen Plàstic 2008	48 64
XXV Certamen Literari Escritor en valencià	50 70
Col·laboracions literàries	
La festa dels miralls	72 105
José Martínez i Bonada	74
L'últim romanç	76 109
Marta Jorjé Pichó i Gascó	78
Les fonts del Camp de Morvedre	82 111
José Xavier Marco i Raro	84
Alguns a Santa Anna	86 121
José Manuel Peláez i Abadell	88
Les estructures hidràuliques del Sagunt antic	92 129
Manuel Civera i Gómez	94
Programa de festes	137 140
Memòria d'un any faller	
Visita dels tres raigs al canal	
La proclamació	
Nic d'Alfaro	
La cavalcada	
Al taller de l'artista	
Recopilació poemes de la generalitat	
La planta	
Desperta a casa de la fallera major	
Primària	
Nits de canal	
L'edifici	
La nit de la cremà	
Altres festes falleres	
Presentació del llibre: "Un cant a l'aigua"	
José Xavier Marco i Raro	
Quatre Premis Literaris	
Sagunt de l'any	
Societat Municipal Les Saguntinas	
Col·laboracions literàries	
Parablençabilitat i depuració de les aigües	
José Xavier Marco i Raro	
Elle Alfoli	
Federic Amor i Escribà	
Aigua i indústria al Camp de Morvedre	
Marta Jorjé Pichó i Gascó	
La inundació: una alternativa responsable	
Teresa García i Melón	
El públic de Quers de les Valls	
J. Quereh i Duna	
Col·laboradors	

Aconseguírem el 22é premi de la Generalitat Valenciana i un 2n premi a l'Ajuntament de Sagunt.

En **2010** férem 75 anys, i el nostre llibret féu una síntesi dels esdeveniments més importants de la nostra falla. Cal destacar que aquest any aconseguírem el Premi Mocador amb un article d'Òscar Pérez, "Una falla per a un barri: els orígens de la Falla Santa Anna 1936", i també obtinguérem el 21é premi de la Generalitat Valenciana per la promoció i ús del valencià i un 2n premi a l'Ajuntament de Sagunt.

El **2011**, amb el lema "Amor i desamor", vam fer un llibret dedicat a l'estima i a l'odi per moltes coses de la nostra comarca o del nostre poble. Cal destacar l'article d'Òscar Pérez "Amor i desamor...per la llengua. De la ficció a la realitat." Obtinguérem el 19é premi en la Promoció i Ús del Valencià als premis de la Generalitat Valenciana i un 2n premi a l'Ajuntament de Sagunt.

L'any següent, **2012**, fou un any prou dur per a la nostra falla, puix Pepe Francés va deixar la seua tasca iniciada l'any 1998: el projecte dels pobles de la comarca, la Setmana Cultural i el llibret. Sens dubte el més destacat d'aquest són les pàgines i les paraules d'agraïment dels nostres col·laboradors cap a la seua persona. Tantes voltes havia discutit amb ell dient-li: "Pepe fem açò o fem allò?" I ara què fem? Doncs continuar la tasca que deixares i intentar fer-ho el millor possible. Com deia aquell article: **VA PER TU!**

2013 va ser un any negre des d'un punt de vista de la història del nostre llibret. Va ser un any de presses, corregudes i d'aprenentatge. De tot s'aprén i moltes van ser les persones implicades en aquest projecte sense rumb i sense capità, que van aconseguir amb molt esforç traure avant el nostre llibret. Teníem

un contingut bo, seguint la nostra línia tradicional de llibret, amb articles com "La vespra fallera de 1983", escrit per Lluís Mesa i Reig, "30 aniversari de la reconversió industrial" de Maria Josep Picó i Garcés, i "Els primers cognoms al Port de Sagunt" d'Ana José Segura i Rubio. Es tractaven temes relacionats amb la finalització del projecte dels pobles de la comarca que vam començar l'any 1998, i que el tancava la ciutat de Sagunt com a capital comarcal.

Per a finalitzar, **2014** fou un altre any dur. Quasi ja al setembre, amb la temàtica del monument "Espanya : Paradís terrenal", mostràvem una mateixa temàtica tant a la falla com als articles del llibret. Tanmateix, no vam poder adequar la temàtica de la Setmana Cultural, ja que jugàvem amb el temps en contra. Cal destacar els articles de Federic Aznar i Escrig, "Del Paradís i de l'infern", amb una crítica molt forta a la societat actual, i de José García Muñoz, "Quan ens apropem a un bosc?", com un bé que cal preservar.

Agraïments: a la meua família, en especial al meu home Francisco per la seua paciència; al nostre president Ricardo Antonino, per deixar-me treballar; a l'equip de cultura, per donar-me suport, i a Pepe Francés, per tota la documentació aportada al nostre arxiu i per fer-me gaudir de la nostra història. Gràcies.

BIBLIOGRAFIA

- Arxiu històric de llibrets AC Falla Santa Anna 1936- 2014-06-18
- DOGV 1993-2014
- La evolución y la historia del llibret de falla. Exposición realizada en el Centro del Carmen.
- Llucca Úbeda, E.: Història de les falles al Camp de Morvedre 1927-2002.
- Historia de las Fallas. Biblioteca de Levante-EMV.

BRESSOL DE FALLES

EL SIMBOLISME AL NOSTRE ESCUT, PRIMERES EINES D'IDENTITAT FALLERA SAGUNTINA

VEVA MARTÍNEZ SUAY

1. QUÈ ÉS L'HERÀLDICA?

L'heràldica és la ciència del blasó. D'acord amb la definició de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, *blasó* és l'art o ciència que explica i descriu el significat dels escuts d'armes. Recentment ha sigut inclosa dins de les ciències annexes de la Història.

Es va desenvolupar en l'edat mitjana a tota Europa fins esdevindre un codi coherent d'identificació de persones. Fou incorporat progressivament per l'Església catòlica i la noblesa per a identificar llinatges i membres de la jerarquia. Va ser adoptat també per col·lectius humans, com gremis i associacions, i també per a identificar ciutats, viles i territoris.

Seguint Alberto Montaner Frutos, l'heràldica és un sistema de comunicació format per escuts d'armes o armeries. Estes armeries estan formades per quatre elements:

- **El camp.** Limitat, normalment, per la representació d'un escut, excepcionalment amb valor distintiu.
- **Els senyals.** També denominats mobles. Són figures geomètriques i objectes.
- **Les particions del camp.** Delimiten el seu valor distintiu.

- **Els esmalts (o colors heràldics).** Es divideixen en metalls (or i argent) i colors.

- A partir del segle XIV apareix un quart element paradigmàtic: **els ornaments exteriors** al camp, que poden situar-se damunt l'escut (anomenat timbre, amb forma de corona i elm) o als seus costats sostenint-lo, emmarcant-lo o encerclant-lo.

Hem dit adés que l'heràldica és la ciència del blasó però, exactament, què significa la paraula *blasó*?

Probablement vinga de la paraula llatina BLASUS, que significa 'arma de guerra'. El verb *blasonar* significa 'descriure les armes de guerra amb la tècnica de l'heràldica', és a dir, dotar de significat la valentia del guerrer. El blasó és la descripció de tot el que és significatiu en les armeries i més significativament en l'escut.

Els elements que componen el blasó són els següents:

- **Les armes.** Són emblemes pintats en un escut que han de poder ser descrits en la llengua del blasó i que designen a algú. Tenen el mateix rol que una marca o nom propi. Són la manera heràldica d'identificar, representar o evocar una persona, física o moral. Són considerades propietat d'esta persona, que és la titular.

- **L'escut** és l'element central i principal de les armeries, és el suport sobre el qual es representen les armes. Diverses armes poden ser representades en un mateix escut d'un matrimoni o la superposició de nombroses armes.

- **Les armeries.** Són aquelles que estan representades gràficament sobre un objecte armat. Comprenen el conjunt de la panòplia formada per l'escut que designa el subjecte i els seus ornaments exteriors. Alguns d'estos ornaments exteriors (com cimeres o sostenidors) formen part de les armes. Alguns són arbitraris o fantàstics, però la major part són la representació heràldica de títols, càrrecs o dignitats. Són atribuïts oficialment i poden variar segons l'estat del titular en un moment donat.

2. ARRELS HISTÒRIQUES

- **CAVALLER.** L'ús de les armeries ve de l'evolució de l'equip militar entre els segles XII i XIII, que van fer pràcticament impossible el reconeixement del rostre del cavaller. El casc del cavaller cobria la cara de manera progressiva: el nas estava protegit per un nasal, el cap i el coll per una cota de malla que tendia a cobrir la part baixa del rostre, i una visera mòbil cobria tota la cara. Per a fer-se reconèixer en les batalles i els tornejos, els cavallers comencen a pintar figures distintives sobre els seus escuts (peces o figures geomètriques).

- **ESCUDEU.** L'escuder és un gentilhome que acompanya un cavaller i carrega el seu escut. A partir del moment en què l'escut duu marques distintives, l'escuder que porta l'escut pot representar el cavaller àdhuc en la seua absència. L'escuder és probablement l'origen de la representació dels sostenidors en els ornaments exteriors.

- **TORNEJOS I BATALLES.** Les cinc regions principals de l'escut (cor, cap, flancs dretre i sinistre, punta) es refereixen a parts del cos de l'escuder que porta el blasó al pit i es representa de front. Com que l'escuder es veu de front, dreta i sinistra estan invertides en heràldica. La raó de ser d'un cavaller és lliurar batalles. La batalla li permet provar la seua valentia a través dels seus encontres i els rescats sobre els vençuts, que augmentaven els seus béns materials. En un principi no hi ha gran diferència entre el desenvolupament d'una batalla i el d'un torneig. En els dos casos es tracta d'una gran baralla armada organitzada en un camp de batalla entre dos bàndols en què els participants respecten certes regles. La diferència és l'entorn de la confrontació. Els tornejos es desenvolupen en temps de pau, per a permetre als cavallers guanyar glòria i riquesa i demostrar quin bàndol és més fort i poderós per a l'honor col·lectiu. Les batalles s'organitzen en temps de guerra per a véncer a qui governa sobre un territori. Els cavallers participants guanyen riqueses i territoris. Allò que caracteritza l'estat de guerra en esta època és la marxa de cavalleria. Consisteix a travessar un territori enemic cremant i massacrant tot al seu pas. Serveix com a provocació contra el senyor del lloc que no pot protegir les seues terres i els seus servents, i així es mostra incapaç, deshonorat i privat d'ingressos financers perquè els cultius han estat cremats. A la batalla de Crècy les regles del joc van ser trencades: les tropes angleses feren una batalla per a neutralitzar les tropes franceses. A partir de llavors les regles canviaren i els tornejos es duen a terme en camps tancats i les batalles les protagonitzen mercenaris i soldats. Ja no és assumpte de cavallers.

- **HERALD.** Per als grans senyors, el rol d'escuder va prendre progressivament una funció diplomàtica i es va especialitzar en la funció de l'herald. Van desarmats, tenen

immunitat diplomàtica i poden desplaçar-se lliurement per camps i països enemics. Tenen una imparcialitat i discreció estrictes i la seua activitat es regeix per un codi de drets i obligacions. Porten una túnica, el tabard, que els fa identificables. Van abillats amb les armes del seu senyor per davant, per darrere i a les mànegues. En l'edat mitjana esdevé servidor públic d'un príncep o senyor.

3. CREACIÓ DE L'HERÀLDICA

En les justes, els heralds anunciaven al cavaller esmentant el seu blasó. Esta pràctica és l'origen del llenguatge heràldic. És la que funda i estableix el llenguatge heràldic, natural i comprensible per a tot el públic. Fixa un vincle entre el titular i les seues armes que implica no perdre-les, i també una equivalència entre les armeries i el blasó que descriu allò més significatiu. A partir del segle XIV els heralds es converteixen en especialistes de l'heràldica o ciència d'armeries o blasons. Ells codifiquen la composició formulant les regles del blasó i establint armeries per a pintar i retindre les que trobaven.

4. DESENVOLUPAMENT HISTÒRIC

En un principi reservades als caps de guerra que les portaven en el seus escuts, l'ús d'armeries es va estendre als cavallers i a la noblesa. A través de la identificació de la persona amb armeries i segells, l'ús es va estendre a les dones i als nobles prelats, i així als burgesos, artesans, jutges, corporacions, comunitats urbanes, senyorijs, dominis, províncies, universitats i administracions civils.

Transformades en signes d'identitat social, les armes esdevenen hereditàries i designen cases, és a dir, famílies i vincles parentius, i finalment vincles socials, cada vegada més representats.

5. ELS ESCUTS

Els escuts són el suport físic del blasó al centre de les armeries. Representen els hòmens d'armes. Es materialitza per la forma geomètrica i les seues divisions potencials, o taula d'espera, en la qual estan representades les armes. Pot prendre diferents formes segons l'origen de la seua representació.

6. ELS ESCUTS A SAGUNT: ALGUNS EXEMPLES D'HERÀLDICA SAGUNTINA

6.1. CASA DEL BARÓ DE CANET

Francesc Berenguer, senyor de Canet, era de Morvedre, on es documenta durant el segle XIV quan ostentava diferents càrrecs. Entre els seus descendents trobem Pere Berenguer, justícia de Morvedre el 1438, i batle el 1451.

ARMERIES: a la part de la dreta, camp d'or i una tau blava. A l'esquerra un camp de gules i una torre en plata.

Per orla: APREHENDE ARMA ET SCUTUM ET EXURGE IN AUDITORIUM MIHI. Actualment és visible a la plaça dels Berenguer núm. 2 a Sagunt.

Escut casa del Baró de Canet

6.2. CASA D'AGRAMUNT

Jaume Agramunt va ser el progenitor dels Agramunt a Espanya. Descendent de la casa dels Pares de França, vingué a ajudar Jaume I a conquerir València.

ARMERIES: en un camp de gules, un mont d'or coronat per una flor de lis del mateix metall. Actualment: carrer del Capellà Pallarés núm. 19.

Escut casa d'Agramunt

6.3.CASA DE JOU O D'EN JOU

Escut casa d'En Jou

Guillem Jou. Noble, des de 1477 en què va prendre l'hàbit de sant Joan.

ARMERIES: en un camp d'atzur, una faixa d'or acompanyada per una àguila de sabre i plata, i baix, tres estrelles d'or, un jou i una creu. Actualment: carrer d'En Jou núm. 4. Al costat de l'escut està escrit: any 1610.

6.4 ESCUT CASA FORTIFICADA DEL DUC DE GAETA O CASA DE LA FAMÍLIA VIVES DE CAÑAMÁS.

La casa fortificada del Duc de Gaeta es situa al creuament del Carrer del Castell amb la Plaça Major de Sagunt. És del segle XIV i cal destacar la seua torre com element original, la seua porta dovelada i l'escut dels Gaeta que figura a la façana.

Escut casa Gaeta

Torre casa Gaeta

6.5 ESCUT D'ARMES DELS MUZQUIZ AL MOLÍ FORTIFICAT TORRE GAUSA.

El Molí de Gausa està situat als afores de la població, als peus dels castell de Sagunt, al costat de la barriada Clot del moro. A principis del segle XXI, el conjunt es dedica a tasques agrícoles, de manera que encara presenta un acceptable estat de conservació. Pot ser fora una alqueria fortificada construïda al segle XVII, per tal de donar protecció als treballadors que quedaven fora del recinte fortificat.

Torre fortificada Molí de Gausa

Escut Molí de Gausa

7. EL NOSTRE ESCUT. HISTÒRIA D'UNA FALLA, LA NOSTRA

L'escut actual és creat en 1974 per Miguel Forte Poveda. En 1975 Francesc Bru i Ferruses regala l'estendard de la comissió amb el nou escut i es decideix unificar criteris i canviar l'escut de bandes i faixins pel dibuix que es portava a l'estendard.

EL BOU IBÈRIC. Escultura ibèrica representativa de la nostra ciutat trobada als jaciments de la Vall de Segó al voltant de 1920.

L'ESCU T I LA LLANÇA. Recorda els romans que ocuparen la nostra ciutat després dels ibers.

LA TORRE DELS AGARENS. El castellcorona el tossal, coneguda també com a Torre de diana protegeix la nostra ciutat. Fortificació ibera, romana i musulmana. Testimoni callat de guerres púniques i napoleòniques.

LES FLAMES. Representen l'acte heroic en què els saguntins preferiren morir que rendir la ciutat als cartaginesos.

EL SOL I EL CEL. El clima mediterrani és l'idoni per als nostres camps i per a aprofitar el sol i la llum a la nostra terra.

BRESSOL DE FALLES

HISTÒRIA, INICIS I EVOLUCIÓ DE FEDERACIÓ JUNTA FALLERA DE SAGUNT

EVA M. MARCO RARO

Dedicat a tots els membres de Junta Fallera, Falleres Majors i Corts d'Honor pel seu esforç i dedicació, pel seu amor per les falles; especialment a aquells que hui no podran llegir aquestes lletres (Luis Cuadau, Miguel Ángel Alegría, Vicente Gómez, Rafael Monge, Manuel Cosín i altres) que deixaren empremtes en la nostra festa i en el nostre cor.

Gràcies!

ANTECEDENTS

El 1927 es planta la primera falla al Port de Sagunt, amb un monument dedicat al FERRO, representat per un colós dominador sobre una banya de l'abundància d'on sorgien els productes minerals. La primera comissió fou la Falla Luis Cendoya. El 1932 es planta a Ciutat Vella el primer monument, amb el tema central "Història", que representava la II Guerra Púnica i la invasió dels cartaginesos.

CREACIÓ: INICI DE LES ACTIVITATS

Fins al 1971, el món faller saguntí no tenia cap organisme que fóra capaç d'organitzar, fomentar i difondre la festa, a més d'unificar criteris i actes.

El 1971, concretament el 2 de juny, es constitueix la primera junta amb la denominació de **JUNTA LOCAL FALLERA DE SAGUNT**,

Luis Cuadau Marco

gràcies a l'esforç d'en **Luis Cuadau Marco**, que era en aquell moment regidor de Festes del nostre Ajuntament, i exercí el càrrec de president acompanyat de **Ricardo Almenar**, amb l'ajuda de **Manuel Ariza** a Sagunt i **Tomás Miguel** al Port¹. A més a més, altres membres de les comissions formen part de la primera junta executiva. Set comissions inicien les activitats formant part de la **Junta Local**

Fallera: La Palmereta, Luis Cendoya i Adj., Av. Victòria i Los Pepes, **Santa Anna** i Los Mártires, i La Marina.

L'11 de febrer de 1972 la Junta Fallera classifica les falles en dues categories: Especial i Primera (grans) i Especial i Normals (infantils). També es crea un **Premi al Millor Ninot**, que consisteix en un estendard i un premi en metàl·lic.

L'any 1973 fou important, ja que la **JUNTA LOCAL FALLERA DE SAGUNT** és reconeguda com a tal. A més, té l'objectiu de crear un programa d'actes, premis i l'elecció de la Fallera Major de la comarca. La Falla de Gilet s'incorpora a la Junta i es fa la primera visita a eixe poble. Cal destacar també la norma que

¹ Ho explica Luis Cuadau en el llibre del XX aniversari de la Junta.

comença a establir-se d'anar vestides de valencianes a les desfilades. En 1974, les primeres falleres majors de la comarca **Nora Ariza Alandí (FM) i Mª Ángeles Cuadau Asensi (FMI)** assisteixen per primera vegada a l'acte de la **CRIDA**, realitzat pel tinent d'alcalde Rafael Escrig.

Nora Ariza Alandí

Mª Ángeles
Cuadau Asensi

DESENVOLUPAMENT: NOUS ACTES FALLERS
El 1975 comença una nova etapa.

Juan Antonio
Llorens Ferrandis

Juan Antonio Llorens Ferrandis ocupa el càrrec de president fins a 1979. En aquest període, el creixement i la creació i consolidació dels actes fallers fou la nota dominant. 1975 fou un any molt important: es realitza **la primera cavalcada**, es crea l'escut de Junta Fallera de mans de **Josep Lluesma i Escamilla**,

fundador de la Falla La Vila, escut que ens ha arribat fins avui i molts fallers portem a la banda o a la manta.

També és la primera vegada que es fa la presentació de la Fallera Major (**Mª Pilar Sánchez Abad**) i **Dolores Gómez Giménez (FMI)** al Port de Sagunt. El cens faller augmenta i les comissions falleres també: ja en són 8 majors i 7 infantils.

Així, la tasca de la Junta Fallera de Sagunt anava prenent força: el 10 de març de 1976 es realitza la **1ª Exposició del Ninot**. També es dispara la primera mascletà i és obligatori l'ús de la indumentària fallera. El 1977, la Fallera Major Infantil fou **Cecilia León Rodrigo** (neta del mestre Rodrigo) i la Fallera Major **Mª Dolores Martínez Aznar**.

Mª Dolores
Martínez Aznar

Cecilia
León Rodrigo

Per primera vegada es realitza **la Nit d'Albades en 1978**, i la Junta té casal faller cedit per l'Ajuntament (antiga seu de Radio Sagunto).

Tomás Miguel Sanz (fundador de JLF) es converteix en 1980 en el tercer president de la Junta Local Fallera. Aporta a la junta eixe sentiment de germanor entre les falles de la comarca, tal com fou concebuda la idea en el moment de la creació, i eixa llavor de sentiment de germanor continua avui. Són **FM Beatriz Lazaro Iborra i FMI Begoña Luján Moreno**. El cens faller és aleshores de 1.579 fallers.

Tomás Miguel Sanz

A Tomás li succeí **Silvestre Borrás Azcona**, que més tard fou alcalde de Sagunt. Treballa com a president de Junta de 1981 a 1985.

Silvestre
Borrás Azcona

En els anys 80, la Junta Fallera continua el seu treball de consolidació i els actes augmenten; a més a més, s'incorporen les falles de Puçol (Hostalets, Palau de la Torre, Molí de Vent). Les falles de Puçol formaran part de la nostra Junta fins al 1986.

En el 1982 el cens faller augmenta fins a 2. 411 fallers, però a causa de la crisi i el tancament d'Altos Hornos en 1984 els cens cau fins als 1. 382. En 1981 es planten 20 falles grans i 17 infantils. Són **FM Mª Vicenta Sayas Martínez i FMI Núria Esteve Alcamí**. 23 falles formen part de la Junta Fallera en 1982, xifra que no tornarem a trobar fins als anys 90.

El **1983** és un any complicat per a molts fallers, ja que comença la lluita d'Altos Hornos. Encara que el cens faller és de 2. 302, patirà una gran baixada l'any següent.

Les falleres majors són Balbina Sayas Martínez (FM) i Mª Pilar Solsona Muñoz (FMI).

La primera visita d'agermanament de la Targa es fa el 1984, any en què són Falleres Majors **Remedios Hervàs Torres i FMI Mariola Pérez Cayuela**. Cens faller: 1.382.

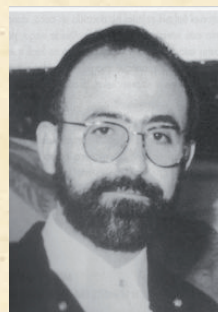
El 1985 som 1. 602 fallers. **FM Mª Pilar Ruiz Gómez i FMI Mari Chelo López Vila**.

CONSOLIDACIÓ: CARTELL ANUNCIADOS DE FALLES

Comença una nova etapa en la Junta Fallera, amb actes fallers consolidats: les visites de cortesia al Port i a Gilet, l'entrega de premis a Sagunt i l'ofrena als nuclis de Sagunt i el Port són els actes principals de la Setmana Fallera. Les activitats esportives (jocs de taula i altres) van augmentant.

El concurs del **I Cartell anunciador de Falles** es realitza en 1986 i a partir d'eixe moment a més d'anunciar les Falles de Sagunt serà la portada del llibret de Junta fallera. **FM Isabel Cayuela Pérez i FMI Noelia Tur Jurado** (1986).

Nou president executiu de Junta Fallera: **Benjamín Pérez López**, advocat i faller. Amb Benjamín i els seus coneixements jurídics, les falles comencen a fer-se associacions culturals.

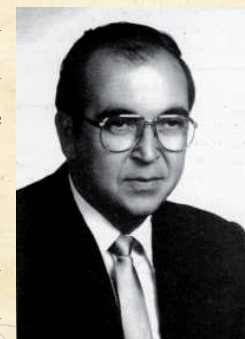
Benjamín Pérez López

Les activitats d'esports i jocs de taula van augmentant no sols en participants, sinó també en diversitat i en la interrelació entre totes les comissions.

Ens visita la delegació de Cecina i és l'últim any que les falles de Puçol formen part de la nostra Junta. Entre 1987-1988 creix el cens.

El 1987 se celebra la I Gala Fallera amb un sopar d'agermanament entre totes les falles. Més avant canvia la seua denominació per Sopar de Germanor, que és com hui es coneix. Aquell any són **FM Mª Enri Olmos Sanz i FMI Marián Romero Torres**.

Després de Benjamín és president executiu **Rafael Monge González**.

Rafael Monge González

Gran president i continuador de la tasca iniciada amb concòrdia, a més aconseguí augmentar la subvenció que les falles reben del nostre Ajuntament. En aquest període es reclamen unes instal·lacions per a Junta i un museu faller.

La protesta realitzada davant l'Ajuntament donarà fruit en 1993. L'executiva de Junta Fallera comença a ser molt més àmplia i qualificada. En aquest període hi ha una obertura del món de les falles a la societat. Radio Sagunto entrevista les falleres majors i els presidents de les comissions. Són falleres majors comarcals **Consuelo Tarazona Antonino i FMI Isabel Cayuela Perez (1988).**

1989. Els membres de Junta són més nombrosos aquest any, que serà recordat per molts fallers com l'any de les pluges. Molts actes varen ser suspesos i l'ofrena a Sagunt es va fer el dia de Sant Josep a la vesprada. **FM Antònia Albalat Paredes i FMI Alcía Alepuz Escrig.**

1990. Les cavalcades, les nits d'albades i el Sopar de Gala són actes fallers totalment consolidats. La presentació es realitza al teatre romà quan la FM pertany a una falla de Sagunt, i en el mateix acte es fa la Crida. Ens visita la FM de València Mª José Oliver Mompó, vestida de particular.

Són Falleres Majors Mª Teresa Martí Gumbau i FMI Mª Isabel Caballero Lebrón. La Junta Fallera manté la seua

tasca: fer la festa fallera més present en la societat, i s'intensifiquen les relacions amb les diferents juntes falleres d'altres comarques.

1991. FM Isabel Cayuela Pérez i FMI Rosa Benet Carot. En les presentacions encara es fan l'intercanvi de bandes i les falleres majors que deixen el càrrec estan presents. Els fallers que integren la Junta Fallera arriben a la xifra de **3.745**, màxim fins a eixe moment.

EVOLUCIÓ I CELEBRACIÓ D'ANIVERSARIS

La tasca iniciada per Monge la veu feta realitat **Miguel Ángel Alegría Almiñana: el Museu Faller serà ja una realitat.**

Alegría és el seté president amb una trajectòria fallera i presidencial important. En el seu mandat s'inaugura el MUSEU FALLER, es crea l'*Himne Faller* i es crema una falla. S'inicia un període d'evolució i canvi. Aportarà a la Junta Fallera nous canvis organitzatius tant internament com en els actes fallers, cosa que farà que evolucionem de forma positiva. Se separa l'acte de la Crida de la

Miguel Ángel Alegría Almiñana

Presentació. Les falleres majors i les corts d'honor tenen més rellevància en els actes fallers. En **1992** es fixa l'acte de la Crida a la **Tinència d'Alcaldia** i la Presentació de les Falleres Majors a Sagunt **al Teatre Romà**. La Presentació de **Carmen Ayala i Maenza i Teresa Fernández Llopis** es realitza a la Plaça Major perquè el Teatre Romà està en obres. En l'acte de la Crida s'inaugura l'**Himne Faller de JFS**, que es convertirà en la música que acompanyarà les nostres falleres majors i corts d'honor fins a hui.

En 1993 se celebra el **XX aniversari** de la nostra Junta amb l'edició de 1.000 exemplars del llibre **XX ANYS D'HISTÒRIA**, que es presenta el 13 de març d'eixe mateix any.

Després de molts anys tenim el **MUSEU FALLER i seu de JFS**; l'inauguren les falleres majors **FM Mª Teresa Calderón Pérez i FMI Soledad Arbona Pérez en 1993.**

El cens faller arriba a **3.723** persones, augmenten les activitats i es fa la **Primera Mostra de Betlems**. La Junta Fallera de **1994** realitza canvis en la seua organització interna i distribueix les comissions falleres per sectors, que queden així:

SECTOR I (Xurruca –Hispa, Palleter, Baladre, Plaça Ibèrica, Palmereta, Victòria, Plaça Rodrigo)

SECTOR II (Eduardo Merello, Teodor Llorente, Plaça del Sol, Luis Cendoya, Marina, Mare Nostrum i Voramar).

SECTOR III (Raval, hui Remei), Mocador, Tabalet, Avinguda, La Vila).

SECTOR IV (Gilet, Sant Francesc, Tronaor, Doctor Palos, Palmera i Santa Anna).

Amb l'organització per sectors s'assigna un vicepresident a cada sector per facilitar les relacions de les comissions amb la Junta.

Aquest canvi comportarà més endavant un avantatge a l'hora d'organitzar activitats o fer un acte com la Nit d'Albades en diversos dies.

La presentació de les FM Mª Luisa Aranda Díez i FMI Marta López Arnau es torna a fer a la Plaça Major per obres al Teatre Romà.

En 1995 la Presentació de les FM **Berta Abadía Herranz i FMI Erica Castelló Solsona** es fa ja al Teatre Romà rehabilitat. Se celebra el **X aniversari de l'agermanament amb Cecina** i la Falla Vila de Faura entra a formar part de la Junta Fallera de Sagunt.

En 1996, les dames que formen la Cort d'Honor de les FM seran una infantil i una major per sector, és a dir, quatre, i dues que aporta la Fallera Major. Quedarà fixat en 6 dames de Cort d'Honor. **Eva Mª Fabuel Iranzo**, que pertany a la Falla de Gilet, és la primera que aconsegueix que una fallera major siga de la seua comissió; la **FMI fou Laura Nuñez Martín**.

En 1997 fou FM **Ana M Alegría Soto** (filla del president M. A. Alegría) i **FMI Patricia Fernández Deniz**.

L'any 1998 té lloc la celebració del XXV ANIVERSARI: es realitza una cavalcada al Port en què participen totes les comissions i una ofrena a Sagunt amb la presència de totes les FM de Junta Fallera, a més d'una exposició de vestits de falleres majors. Per primera vegada, la JFS té una falla pròpia que es crema el 20 de març. Son **FM Rosa Benet Carot i FMI Iris García Martínez**.

NOVA VISIÓ DE LES FALLES: FALLES I CULTURA

El 1999, la Junta Fallera té un nou president: **Jose Ramón Candel Giner**.

Jose Ramón Candel Giner

Candel arriba a la presidència amb una dilatada experiència com a president de la Falla Santa Anna, amb una vessant més cultural: els *playbacks*, el primer certamen de teatre, els certàmens de narrativa i poesia (que es publiquen en el llibret) inicien una etapa en què les activitats culturals s'intensifiquen.

En l'organització i el protocol dels actes fallers s'introdueixen novetats, on la nota dominant és LA PUNTUALITAT. Tota la tasca realitzada pels anteriors presidents i el treball constant farà que les Falleres Majors Comarcals tinguen tot l'afecte i respecte de la gent.

En 1999 són FM **Alícia Gil Martín i FMI Maria Campos Piquer**. El primer Certamen de Teatre se celebra l'any 2000 sent **FM Conxa Montero Andrés i FMI Carla Sánchez Cosín**.

Les falleres majors d'aquestos any són: (2001) FM Sara Esquer Marco i FMI Sara Irigoyen Monparler. (2002) FM Mª Teresa Gil Mena i FMI Rocío Noverques i Gómez. (2003) FM Saray Gómez Andrés i FMI Nayara García Broch. En el 2003 s'instaura l'acte d'acomiadament de les Falleres Majors.

El **XXX Aniversari de la JFS** se celebra el 2004. En realitat són 32 anys de la creació de Junta Fallera, però 30 anys des de la creació de la figura de la Fallera Major; a més a més, és la celebració de la continuïtat de Junta. Es realitza un acte institucional públic a la plaça del Sol del Port de Sagunt, on acudiren falleres majors d'altres anys i presidents de Junta. L'acte està presidit per les falleres majors 2004: **FM Mª José Almarcha i Fraga i FMI Andrea Ramos i Calvo.**

Enrique Noverques Gil

El **2005** hi ha un nou canvi de president: **Enrique Noverques Gil** pren el relleu de coordinar i dirigir la Junta. Amb noves idees i seguint la línia de treball «Cultura i Falles», es realitza la **1ª Setmana Cultural de JFS**. A més, iniciarà el projecte de declaració de Festa d'Interés Turístic Autonòmic. Són **FM Aurora Arranz García i FMI Elena Martín Sánchez.**

En **2006** es crea una nova recompensa, la màxima que pot obtenir un faller en la Junta Fallera de Sagunt, amb la denominació de

MASCLET DE DIAMANTS AMB FULLES DE LLORER. El rep per primera vegada el nostre estimat faller Josep Mª Francés i Duato, membre de Santa Anna, el dia de la Crida, de mans de les **Falleres Majors FM Davinia Bono i Pozuelo i FMI Candela Noverques i Gómez.**

Diversos projectes estan en marxa: el 2007 naix la pàgina web de Junta Fallera de Sagunt; el 29 de juny es realitza l'homenatge de les Juntes de la Comunitat Valenciana, amb la presència de la Fallera Major de València.

El 2008, les nostres Falles són declarades Festa d'Interés Autonòmic, pas previ a la declaració de **Festa d'Interés Nacional.** Són falleres majors **Cristina Plumed Pérez i FMI Maria Vinyals Andrés.**

LES NOVES TECNOLOGIES EN LES FALLES

Aquest nou període es caracteritza per l'impacte que les noves tecnologies tenen en les comissions falleres. Després de la creació de la pàgina web de JFS hi ha moltes associacions falleres que tenen web o participen en xarxes socials com Facebook.

Nino López Gil assumeix la presidència de JFS en el 2009. Amb experiència com a president de falla i membre de Junta, inicia una sèrie de projectes que alguns donaran

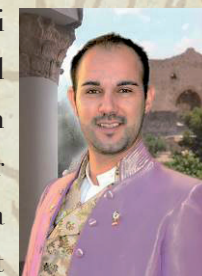

Nino López Gil

fruits en els exercicis pròxims. Realitza una bona gestió i dedica tot l'entusiasme faller.

Crea **la revista fallera LA TRACA** (*en paper*), un vehicle de comunicació fallera, però fou una llàstima que no perdurara al llarg dels diferents exercicis fins avui. Encara que ara es realitzara en format digital, seria tot un encert. Les **FM Àngeles Alós i García i la FMI Ana Palacios Jerez** inauguren el **I Concurs de Pasdobles Fallers**. En el **2010** són **Falleres Majors Pilar Pons Corona i FMI Isabel Segura Grau.**

Novament hi ha un canvi de president: **David Indiano de Rosa** és un dels més joves en exercir el càrrec, i hi aporta l'experiència de president en Mare Nostrum.

David Indiano de Rosa

Indiano inicia un canvi en temes de protocol i noves idees per tal d'aconseguir erigir-se en federació. En el **2011**, com a gran novetat en la Junta de Presidents, per primera vegada seuran a la taula dues presidentes procedents de Santa Anna i Baladre. Foren **FM Yolanda Civera i Monserrat i FMI Rosana Carnicero i Rovira**.

En aquest exercici la Crida torna a realitzar-se al Centre Cívic, i queda fixat així el lloc on fer-la en els propers exercicis. El 2012 continua la gestió de David Indiano i les Falleres Majors són **Alicia Abad Latorre i FMI Maria Mena Arranz**.

El **2013** es converteix en l'any d'inici d'una nova etapa: la Junta Fallera de Sagunt canvia la seua denominació a **FEDERACIÓ JUNTA FALLERA DE SAGUNT**, en crear-se com a tal, incloses dintre d'ella les falles que integren la nostra Junta.

Les falleres majors són elegides per un jurat i moltes de les comissions participen en l'acte on les candidates exposen la seua trajectòria fallera. En 2013 són elegides **FM Ester Bosque Uviedo i FMI Ana M Martínez Llopis**.

Arribem quasi a l'actualitat en aquest moment; de fet, acabem d'acomiarar les nostres Falleres Majors 2014 **FM Patricia Burgos i Sayas FMI Sònia Argilés**, que han viscut un any especial, quan hem obtingut el reconeixement a les nostres Falles, declarades **FESTA D'INTERÉS TURÍSTIC NACIONAL**.

També s'ha actualitzat la pàgina web i s'ha rehabilitat el **Museu Faller**, seu de la Federació. Tan sols volem recordar que enguany (2014) fa **40 anys de la creació de la figura de Fallera Major de Sagunt** i 42 de la creació de la nostra Junta (1972). Volem recordar i donar les gràcies a totes les dones i xiquetes que han exercit eixe càrrec, a més de les seues corts d'honor que els han donat suport al llarg de l'exercici faller. I sempre, als membres de Junta per la tasca incansable que realitzen.

Aquest exercici 2015 començà amb la renovació de la Junta Fallera al maig, quan diversos candidats exposaren els seus projectes als presidents. Per primera vegada hi havia tres candidatures, fet que no recorde que haja passat mai, i em pareix molt positiu que hi haja tanta gent disposada a treballar per les Falles. Moltes

gràcies a tots i ànim! Queden molts anys per davant!

La candidatura d'**Enrique Docón i Barriopedro** fou la que va obtindre més suport, i el va convertir en el president més jove de FJFS.

Enrique Docón Barriopedro

Volem donar la benvinguda a les Falleres Majors de Federació, **Maria Moliner i Ada Fraj**, i desitjar-los un exercici faller inoblidable. I també transmetre el nostre suport i ànims a cadascun dels fallers de les comissions per portar endavant la nostra festa i fer més gran encara les **FALLES DE SAGUNT**.

Fonts i bibliografia:

- *Historia de las Fallas (Levante-EMV, 1990)
- *Arxiu Falla Santa Anna
- *XX Aniversari Junta Fallera de Sagunt (1993)
- *Llibrets de la Junta Fallera de Sagunt (1974-2014)

FALLA SANTA ANNA VINCULADA A JUNTA

EVA M. MARCO RARO

La nostra associació, com altres comissions falleres, ha estat estretament vinculada a la **Junta Fallera** des de la seua creació.

El **1971**, quan començà el procés de creació de **Junta** de mans d'en Luis Cuadau Marco (regidor de Festes), **Manuel Ariza Martínez**, president de Santa Anna en aquell moment, donà suport actiu¹ a la iniciativa del senyor Cuadau de crear un organisme unificador de criteris. Així començava la nostra Junta Fallera de Sagunt.

En la 1ª executiva de la Junta Local Fallera de Sagunt, en l'acta de constitució del 2 juny de 1971, en formaven part dos membres de la nostra comissió: **Manuel Ariza Martínez**, en el càrrec d'**Infantils**, compartit amb Antonio García, i **Miguel Forte Poveda** en el càrrec de **vicesecretari**; a més, la seua filla **Susana Forte Aleixandre** formà part de la primera Cort d'Honor infantil en 1974.

Susana Forte Aleixandre

Susana Forte i Aleixandre rebent la banda de Cort d'Honor infantil en 1974 a l'Ajuntament. En aquesta foto podeu veure Miguel Forte, qui porta l'estendard, al saló de plens de l'Ajuntament.

Presència del nostre estendard al Saló de plé de l'Ajuntament

També aquell any fou el primer que teníem Falleres Majors de Sagunt. La primera fou **Nora Ariza Alandí**, que també pertanyia a la nostra comissió i era filla de **Manuel Ariza Martínez**.

Nora Ariza Alandí

¹Tal com Cuadau explica en el llibre dedicat als 20 anys de la JFS

Amb una Junta Fallera encara en bolquers, l'esforç per portar més enllà la festa és màxim. Cal destacar que en 1974 les falleres majors lluien l'escut de la ciutat a les seues bandes i anaven acompanyades en la cercavila pels membres de la Junta que eren els presidents de les falles.

Dels anys 70 als 80 hi ha diverses falleres que també formen part de la Cort d'Honor:

en el 1975, Cort d'Honor infantil **Mª Pilar Soro Forment**, i en 1976 Cort d'Honor FM **Rosa Mª Navarro Ribes**.

En 1977, **Cecilia León Rodrigo** fou Fallera Major Infantil. La seua germana **Patricia León Rodrigo** formava part també de la Cort d'Honor. Eren les nétes del mestre Joaquim Rodrigo.

Cecilia León Rodrigo

En 1978 forma part de la Cort d'Honor major **Mª Amparo Marco Forment**.

Als anys 80, la Junta va consolidant-se i formen part d'ella més de 19 comissions. En 1985 és Fallera Major Infantil **Mª Chelo López Vila**. També l'any 1986 **Isabel Cayuela Martínez és Fallera Major**.

Mª Chelo López Vila

**Mª Amparo
Marco Forment**

Als anys noranta comença una nova etapa de creixement en les Falles i el 1992 fou Fallera Major **Carmen Ayala Maenza**; formaren part de la seua Cort d'Honor dues falleres santanneres: **Consuelo Pérez Castillo** i **Mª José Sola López**.

**Carmen
Ayala Maenza**

Mª José Sola i Consuelo Pérez són falleres de la Falla Santa Anna, i les aporta a formar part de la Cort d'Honor la fallera major. Les dos foren les anteriors falleres majors de Santa Anna els anys 1990-1991, respectivament. Actualment encara pertanyen a la nostra comissió. També aquell any forma part de la Cort d'Honor Eva Mª Marco Raro, que continua en la falla. En el 1993 trobem en la Cort d'Honor Mª Teresa Calderón Pérez.

Jose Ramón
Candel Giner

Entre 1999 i 2004 ocupa el càrrec de president de Junta Fallera de Sagunt José Ramón Candel Giner. En aquests anys de president també forma part de l'executiva el faller Miguel Bono Romero, amb el càrrec d'interventor.

Lídia Camacho i Forte també està en la Cort d'Honor infantil de Maria Campos Piquer el 1999.

Lídia Camacho i Forte

Fins al 2012 no tornem a tindre cap faller/a de Santa Anna en les corts d'honor ni en l'executiva de la Junta Fallera. Aquest any, Yolanda Mañogil i Berzosa forma part de la Cort d'Honor de la FM Alcía Abad i Latorre.

Yolanda Mañoguil i Berzosa

Irene Marco Micó forma part en el 2013 de la Cort d'Honor de la FM Ester Bosque Uviedo. És quan ja té la denominació de Federació Junta Fallera de Sagunt.

Irene Marco i Micó

En aquest exercici de 2015, Carmen Tamarit Carles forma part de l'executiva de Federació Junta Fallera de Sagunt, amb el càrrec de vicepresidenta de Cultura.

Carmen Tamarit i Carles

Foto grupal

BRESSOL DE FALLES

ORÍGENS I CREACIÓ PREMI SAGUNTÍ DE L'ANY

JOSEP XAVIER MARCO I RARO

1978.

Una època en la que es començaven a promoure noves línies d'actuació dins el món cultural i social. Aprofitant eixa empenta i amb moltes ganes de treballar, un grup de fallers de Santa Anna prengueren una iniciativa en aquest sentit.

Així, acabant l'any 1978, en una de les reunions d'aquesta comissió sota la presidència d'En Manel Peris i Ríos, s'acordà establir una distinció a totes les persones i entitats del nostre poble que per una o altra raó foren mereixedores d'un reconeixement popular pels seus paisans. Homenatge i nomenament que rebrien cada any en la Presentació de les nostres Falleres Majors.

Açò va suposar una gran novetat en una comissió fallera, que fins eixe moment únicament era això, fallera i festera (fins 1992 no ens constituïrem en associació cultural). Per primera vegada a les falles, una comissió començava a endinsar-se en un terreny alié, fins eixe moment desconegut en les falles de la nostra ciutat, el de la promoció de la cultura i la defensa de la nostra ciutat.

D'aquesta manera va nàixer el títol de *“Saguntí de l'any”*.

I com que faltava una cosa, què es donava com a premi, es tingué una altra gran idea, utilitzar un dels monuments de la ciutat com a guardó, el “bou ibèric”, que a partir d'eixe moment passà a ser el símbol dels Saguntins de l'any, com posteriorment la Porta d'Almenara ho seria de la nostra Setmana Cultural, on també vam ser la primera falla en celebrar-ne una, allà per 1992.

D'esta manera ja es tenia tot, sols faltava buscar els guardonats, i com que no es volia començar “de puntetes”, el primer any van ser uns quants, concretament onze, en diversos apartats (educació, música, política, art, literatura, etc). El número de guardonats ha anat variant cada any fins que a partir de 1987 ja únicament es nomena a un.

Reproduïm a continuació l'acta d'eixa reunió, la primera on es nomenaren saguntins de l'any.

CÒPIA DE L'ACTA DE LA REUNIÓ CELEBRADA PER LA COMISSIÓ DE LA FALLA BARRI SANTA ANNA DEL DIA 30 D'OCTUBRE DE 1978.

Es celebrà Junta General Extraordinària al casal de la Falla Barri Santa Anna a les 22 hores del dia 30 d'octubre de 1978 sota la presidència d'En Manel Peris i Ríos.

Entre els diversos assumptes tractats, s'aprova la proposta d'En Robert Garcia i Moltó de nomenar a aquells saguntins que hagueren destacat en algun tipus d'activitat cultural, artística, social, esportiva, etc.

Una vegada estudiades les diferents propostes aportades pels membres d'aquesta associació en cadascuna de les activitats, foren nomenats per majoria els següents "SAGUNTINS DE L'ANY":

EN ENTITATS - COL·LEGI D'ENSENYAMENT ESPECIAL SANT CRISTÒFOL

EN LLETRES VALENCIANES - JOSEP MARTÍNEZ RONDAN

EN FÍSICA - RAMON LAPIEDRA CIVERA

EN MÚSICA - FRANCISCO HERNÁNDEZ GUIRADO

EN ART FALLER - FRANCESC MARCO TORTAJADA

EN ACTIVITATS FALLERES - JUNTA LOCAL FALLERA

EN ESPORTS - ANTONIO ANTONINO SANCHO

EN AGRICULTURA - EL LLAURADOR SAGUNTÍ, representat per A.VA.

EN POLÍTICA - EMÉRIT BONO MARTÍNEZ

EN SALVAMENT I SOCORRISME - FRANCISCO MORA MARTÍ

EN RELACIONS PÚBLIQUES - VICENT VAYÁ I PLA

i no havent més assumptes que tractar; s'alçà la sessió a les 23:40 hores, de la que jo, el Secretari, deixe constància

Víst-i-plau

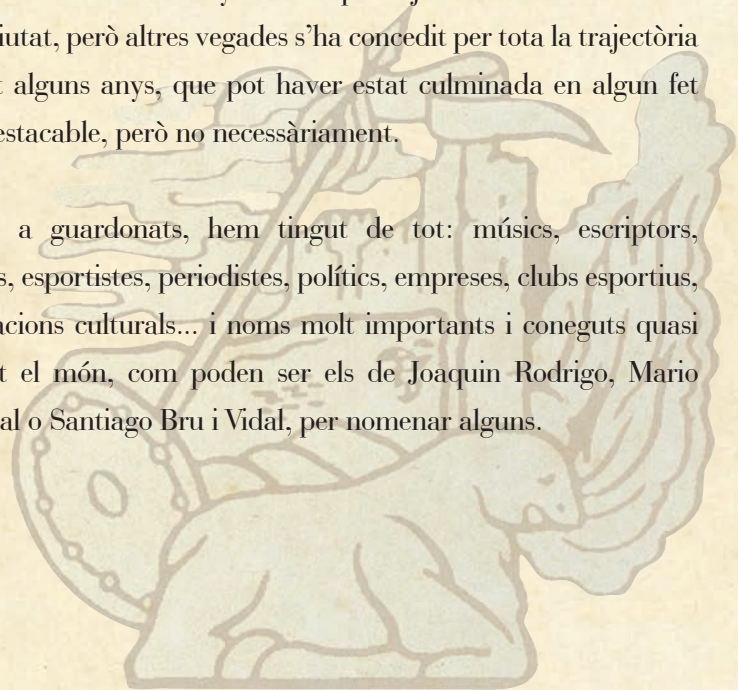
EL PRESIDENT - Manel Peris Ríos

EL SECRETARI - Josep Mª Francés i Duato

Alguns es poden preguntar què significa per a la falla tot açò. Puix bé, els contestaríem que precisament, la idea inicial, reconèixer el treball de persones o institucions tant en defensa de les senyes d'identitat de la nostra ciutat com en el seu àmbit professional, i d'esta manera promocionar un poc més el nom de la nostra ciutat i que es donen a conèixer les diferents activitats culturals, artístiques, professionals... que hi tenen lloc.

De vegades, el títol de saguntí de l'any es dona per una activitat o fet important durant l'any en curs que haja destacat en la defensa de la ciutat, però altres vegades s'ha concedit per tota la trajectòria durant alguns anys, que pot haver estat culminada en algun fet més destacable, però no necessàriament.

I com a guardonats, hem tingut de tot: músics, escriptors, artistes, esportistes, periodistes, polítics, empreses, clubs esportius, associacions culturals... i noms molt importants i coneguts quasi per tot el món, com poden ser els de Joaquin Rodrigo, Mario Monreal o Santiago Bru i Vidal, per nomenar alguns.

Entrega Premi Saguntí de l'Any

Entrega Premi Saguntí de l'Any a David Navarro

El procediment per a l'elecció ha anat canviant al llarg dels anys. Des dels primers anys, on es feien les propostes “a viva veu” en la junta convocada a l'efecte i en la que els candidats automàticament passaven a ser oficialment nomenats, passant pels anys posteriors, on ja es feien propostes, encara verbalment en la junta i es votaven, al procediment actual, una miqüeta més “seriós”, per a que tot el procés estiga clar i definit.

Actualment, a principis d'estiu obrim el plaç per a la presentació de candidatures per a Saguntí de l'any. Qualsevol faller de la nostra comissió pot presentar a la secretaria de l'associació una o més candidatures, que es fan per escrit, aportant un resum dels mèrits pels que es considera que se li hauria de donar el guardó. Les candidatures es poden presentar fins el moment en que comença la junta que conté al seu ordre del dia el punt de l'elecció del Saguntí de l'any. En eixa junta, són llegides les diferents propostes i aclarits els dubtes i preguntes que tinguen les assistents, i seguidament, es procedix a la votació.

Habitualment solen haver-hi varies candidatures, però en el cas que només hi haguera una (com així ha ocorregut en alguna ocasió), es procedix igualment a fer la votació per vore si s'accepta o no per majoria absoluta dels presents. En cas que no s'acceptara, s'obriria un nou plaç de presentació de candidatures fins una nova junta on es faria l'elecció definitiva.

Una vegada feta l'elecció, remetem al guardonat una carta notificant-li-ho i preguntant-li si accepta el nomenament, i cas de que així siga, com ha sigut sempre fins ara, li demanem que ens

remeta un currículum per a publicar-lo al llibret i llegir-lo el dia de l'entrega del guardó. Eixa entrega es fa al que és el dia més important per nosaltres, el de la presentació de les nostres Falleres Majors i Presidents. Així, els convidem a dit acte, on llegim l'acta corresponent i el currículum del guardonat, i els oferim el micròfon per si volen dir unes paraules als assistents. Posteriorment, també els convidem al sopar amb tota la comissió, on podem intercanviar impressions i vivències i passar una bona estona tots junts.

D'esta manera, tots els anys hem nomenat un o més Saguntins de l'any, i en 2002 celebràrem el 25 aniversari, amb un acte en el que aconseguírem reunir a quasi tots els guardonats.

Esperem poder arribar a celebrar el 50 aniversari, al menys de la mateixa manera.

Els guardonats fins enguany han sigut els següents:

1978:

EN ENTITATS - COL·LEGI D'ENSENYAMENT ESPECIAL SANT CRISTÒFOL

EN LLETRES VALENCIANES - JOSEP MARTÍNEZ RONDAN

EN FÍSICA - RAMON LAPIEDRA CIVERA

EN MÚSICA - FRANCISCO HERNÁNDEZ GUIRADO

EN ART FALLER - FRANCESC MARCO TORTAJADA

EN ACTIVITATS FALLERES - JUNTA LOCAL FALLERA

EN ESPORTS - ANTONIO ANTONINO SANCHO

EN AGRICULTURA - EL LLAURADOR SAGUNTÍ, representat per A.V.A.

EN POLÍTICA - EMÉRIT BONO MARTÍNEZ

EN SALVAMENT I SOCORRISME - FRANCISCO MORA MARTÍ

EN RELACIONS PÚBLIQUES - VICENT VAYÁ I PLA

1979:

EN ENTITATS - CAIXA SAGUNT

EN MEDICINA - CECILIA MARTÍ CAMPOS

EN PINTURA - ALBERT LÓPEZ GARCÍA

EN POLÍTICA - MANEL GIRONA I RUBIO

EN ESPORTS - NAZARI ALEPUZ HERRERO

EN MÚSICA - ENRIC VILLALBA PUIG

1980:

EN LITERATURA - JAUME BRU I VIDAL

EN MEDICINA - GABRIEL FLORS I PALANCA

EN ENTITATS - ASIL LLAR NUESTRA SRA. DEL CARMEN

MUSICA - ESCOLA DE MUSICA SOCIETAT MUSICAL LIRA SAGUNTINA

Alcaina i Valero, Eduard; Alepuz Herrero, Nazari (?); Amics de la Pilota; Antonino Sancho, Antoni; Ariño Esteban, Emili; Asil Llar Nostra Sra. del Carme; Assemblies Local de la Creu Roja; Banda de Música de la Lira Saguntina; Batalla Monzó, Gaspar (?); Bono Martínez, Emèrit; Borrás Arcoya, Silvestre; Broi i Vidal, Jaume (?); Caixa d'Estalvis de Sagunt; Campos Matoses, Manel; Centre Arqueològic; Centre d'Estudis del Camp de Morvedre; Col·legi d'Ensenyança Especial "Sant Cristòfol"; Confraria de la Puríssima Sang del Nostre Senyor-Jesucrist; Confraria de Nostra Sant Cristòfol; Cosala; El llaurador Saguntí (A. V. A.); Escola de Música de la Societat Musical Lira Saguntina; Flors Palanca, Gabriel (?); Fundació Municipal de Cultura; García Meliá, Federic; Girona Rubio, Manel; Grup d'Estudi del Medi Marbíter; Hernández Guirado, Francesc; Junta Local Fallera; Lapedra Civera, Ramón; León Llorens, Enric; Llar del Pensionista; Llopis i Caruana, Fausto (?); Llueca Úbeda, Emili; López García, Albert (?); Maceda Francés, Antoni; Marco Tortajada, Francesc; Marigil de Mingo, René; Martí Campos, Cecília (?); Martínez i Martínez, Josep; Martínez Rondan, Josep; Monreal i Monreal, Marius; Mora Martí, Francesc; Morillas Jurado, Gabriel; Navarro Impressora; Pastryeria M. Cuencas Pérez Chordá, Mariola; Policia Local de Sagunt; Radio Sagunt; Roca Ribelles, Facundo; Rodrigo i Valde, Joaquim (?); Rondán Martí, Paqui; Servei de Bombers Vayá Pla, Vicent; Villalba Puig, Enric.

Foto 25 Aniversari

1981:

EN MUSICA - JOAQUIM RODRIGO I VIDRE
MARIO MONREAL I MONREAL

EN ENTITATS - LLAR DEL PENSIONISTA
CENTRE ARQUEOLÒGIC SAGUNTÍ

1982:

EN HUMANITATS - GASPAR BATALLA I MONZÓ
EN ENTITATS - ASSEMBLEA LOCAL DE LA CREU ROJA
EN ESPORTS - ANTONIO MACEDA I FRANCÉS

1983:

EN ENTITATS - SERVEI DE BOMBERS DE SAGUNT
EN MUSICA - MANEL CAMPOS I MATOSES

1984:

EN ENTITATS - CONFRARIA DE XÒFERS "SANT CRISTÒFOL"

1985:

EN ACTIVITAT FALLERA - SILVESTRE BORRÁS I AZCONA
EN ART FLORAL - ENRIC LEÓN I LLORENS
EN ESPORTS - JOSEP MARTINEZ I MARTINEZ
EN ENTITATS - RADIO SAGUNT

1986:

EN ESPORTS - GABRIEL MORILLAS I JURADO

1987:

EN ESPORTS - RENÉ MARIGIL DE MINGO

1988:

EN ENSENYAMENT - EMILI ARIÑO I ESTEBAN

1989:

EN ESPORTS - FEDERIC GARCIA I MELIÀ

1990:

EN HUMANITATS - EMILI LLUECA ÚBEDA

1991:

EN ENTITATS - CONFRARIA PURÍSSIMA SANG DEL NOSTRE
SENYOR JESUCRIST

1992:

EN ESPORTS - AMICS DE LA PILOTA

1993:

EN MUSICA - BANDA DE MUSICA LIRA SAGUNTINA

1994:

EN CULTURA - FUNDACIÓ MUNICIPAL DE CULTURA

1995:

EN ESPORTS - MARIOLA PÉREZ I CHORDÁ
PAQUI RONDÁN I MARTÍ

1996:

EN ENTITATS - GRUP D'ESTUDI DEL MEDI MURBITER

1997:

EN SERVEIS - POLICIA LOCAL DE SAGUNT

1998:

EN ENTITATS. - CENTRE D'ESTUDIS DEL CAMP DE MORVEDRE

1999:

EN ENTITATS - COSALA

2000:

EN HUMANITATS - FAUSTO LLOPIS I CARUANA

2001:

EN HUMANITATS - FACUNDO ROCA I RIBELLES

2002:

XXV ANIVERSARI

2003:

EN ENTITATS - ACCIÓ ECOLOGISTA-AGRÓ CAMP DE MORVEDRE

2004:

EN EMPRESA - ALSER S.L.

2005:

EN ESPORTS - DAVID NAVARRO I PEDRÓS

2006:

EN ENTITATS - JUNTA LOCAL DE SAGUNT ASS. ESP. CONTRA EL CÀNCER

2007:

EN HUMANITATS - MANEL CIVERA I GÓMEZ

2008:

EN MUSICA - SOCIETAT MUSICAL LIRA SAGUNTINA

2009:

EN PERIODISME - Mª JOSEP PICÓ I GARCÉS

2010:

EN CULTURA - A.C. PASSIÓ PER SAGUNT

2011:

EN PATRIMONI - COL·LECTIU PEL PATRIMONI SAGUNTÍ

2012:

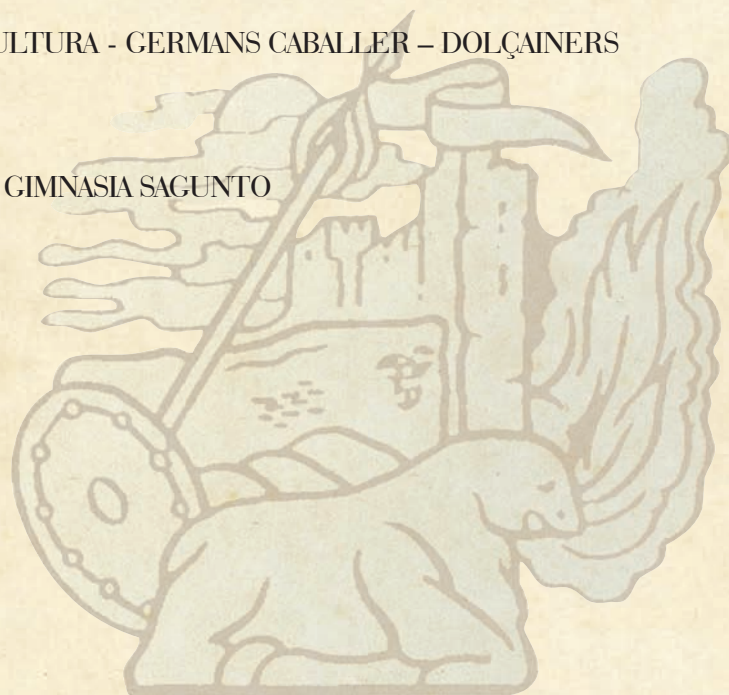
EN ESPORTS - CLUB DE BÀSQUET MORVEDRE

2013:

EN CULTURA - GERMANS CABALLER – DOLÇAINERS

2014:

CLUB GIMNASIA SAGUNTO

PROGRAMACIÓ

Programació de Festes

21 de juny de 2014

Sopar de comiat de la FM de la nostra falla en 2014, Olaya Marco i nominació dels nostres representants de 2015, Ricardo, Lourdes i Coral.

13 de setembre de 2014

Proclamació de les nostres Falleres Majors, la xiqueta Coral Fraga i Agües, la senyoreta Lourdes Crisol i Barrachina i del president de la nostra comissió al nostre casal.

26 de setembre de 2014

Proclamació en el Saló de Plens de l'Excel·lentíssim Ajuntament de les Falleres Majors de la Federació Junta Fallera de Sagunt.

27 de setembre de 2014

Exaltació de les FFMM de la JFS al Teatre Romà.

9 de novembre de 2014

Concurs de paelles de FJFS a Gilet.

22 de novembre de 2014

A les 19:00 hores, al Centre Cultural Mario Monreal, presentació de les Corts d'Honor i de les nostres Falleres Majors. L'acte fou presentat per membres de la comissió. També lliurarem el nomenament de "SAGUNTI DE L'ANY" al Club de Gimnasia Sagunto.

Del 28 de novembre al 4 de desembre de 2014

XXIIª Setmana Cultural al nostre casal. Dins dels actes de la Setmana Cultural, celebrarem el XX Trofeu de Bolot "Ciutat de Sagunt", el campionat de parxís i altres activitats, xerrades i exposicions.

Del 22 de desembre de 2014 al 6 de gener de 2015

Exposició del pessebre al nostre casal. També tinguérem la visita del Reis Mags al nostre casal el 4 de gener.

31 de gener de 2015

Concurs de play-backs de majors.

1 de febrer de 2015

Concurs de play-backs d'infants.

7 de febrer de 2015

Tradicional sopar de germanor.

14 de febrer de 2015

17:00 Concurs de Xarangues, i a continuació, Crida realitzada per la Fallera Major de la Federació Junta Fallera de Sagunt, Maria Moliner, al Centre Cívic.

15 de febrer de 2015

A les 12:00 Acte de Lliurament de Recompenses als fallers de les diferents Comissions.

Dies 6, 13, 20 i 27 de febrer

Nit d'Albades, realitzada per sectors.

21 de febrer

17:00 hores, Cavalcada Fallera al nucli del Port de Sagunt.

28 de febrer

17:00 hores, Cavalcada Fallera a Sagunt.

8 de març

Repartiment de tortades als nostres abonats.

A partir del 12 de març i fins a les 8:00 hores del dia 15

Ornamentació de carrers i plantà de la falla a la Plaça de l'Algepsar.

15 de març

7:30 del matí, primera despertà. Per la vesprada, cercavila per Gilet i Faura.

16 de març

7:30 de matí, segona despertà. Per la vesprada, recollida de premis i cercavila pels carrers de Sagunt-Ciutat.

17 de març

7:30 del matí, tercera despertà. A les 17 hores cercavila pels carrers del Port de Sagunt.

18 de març

Quarta despertà a partir de les 7:30 hores. En arribar la vesprada, visita a l'Asil d'Ancians, i després Ofrena de Flors a la Mare de Déu dels Desemparats.

19 de març

7:30 del matí, quinta despertà. A les 12 del matí, missa en honor a Sant Josep. Per la vesprada, tindrem vesprada de jocs i activitats infantils. A les 21:30 h., cremà de la falla infantil, i després de sopar i quan els bombers ens ho permeten, cremà de la falla gran.

José Marín Berdún

Graduado Social

C/. Caruana, 15 - 1º - 2ª
Tel. 96 266 48 59
Fax 96 266 28 23
46500 **SAGUNTO** (Valencia)

C/. Sagunto, 22 - 1º - B
Tel y Fax 964 71 07 06
12400 **SEGORBE** (Castellón)

Rotulación Adhesiva: **Luminosos, Vehículos**
Impresión Digital: **Posters, Carteles, Imágenes**
Bordados: **Logotipos, Polares, Bandas, Escudos**
Confeccionamos tu ropa
hgserigrafia@ono.com
C/Platino nº 5 y 8 Pto. Sagunto - 96 108 77 31

INYECCION DIESEL
Y REPARACION
DE MOTORES DIESEL

**CARRETERA DE
SAGUNTO - BURGOS
KM 1**

**TEL; 96 266 14 40
FAX; 96 266 15 28**

MAMPI PELUQUEROS S.L.
PELUQUERÍA UNISEX
ESTÉTICA

PLAZA ANT.MORERÍA, 2-B
46500 SAGUNTO

MARI CARMEN JOTEL GARCIA
ESTILISTA

TELF. 962662320
mampipeluqueros@hotmail.com

TALLERES CIVERA

CHAPA - PINTURA - ROTULACIÓN - PULIDO

Vicente Civera e Hijos

e-mail: tallerchapapinturacivera@hotmail.com
Avda. País Valencià, 28 - Tel. y Fax: 96 266 04 21
46500 SAGUNTO (Valencia)

ESTUDIO DE FOTOGRAFÍA

PACO BONO

C/ HUERTOS, 18

TELEFONO: 96 266 44 13

SAGUNTO

**HORNO - BOLLERIA
PASTELERIA**

**PA i DOLÇOS
AMPARIN**

C/. Benifairó, 8 - Tel. 96 265 00 40
C/. Raseta, 31 - Tel. 96 266 07 57
C/. Partida de l' Oliba - Tel. 96 266 54 90
46500 SAGUNTO

**F A R M A C I A
Avelina Escrig**

Plaza del Algepsar, 10 · 46500 SAGUNTO
☎ 96 266 16 52

DR

**DECORACIONES
RAMÓN ALEJO MARTÍN**

**DISTRIBUIDOR
DE PINTURAS
BLATEM**

- ▶ RESTAURACIÓN DE FACHADAS ◀
- ▶ DESLUNADOS ◀
- ▶ ESTUCOS VENECIANOS ◀
- ▶ VITRIFICADOS DE PISOS ◀
- ▶ IMPERMEABILIZANTE DE TERRAZAS ◀

AV. DR. PALOS, 32 · 46500 SAGUNTO
TEL. 96 265 02 64 · MOVIL 616 76 80 60

CHARCUTERIA

pilar
SELECTA

MERCADO MUNICIPAL
Puesto, 34 Móvil 625 47 00 98

SAGUNTO

GRACIAS POR SUS COMPRAS

Lacolada

C L E A N & D R Y

LAVANDERIAS AUTO-SERVICIO

Electrodomésticos
Francisco
Gimeno, S.L.

ACTIVA
Garantía en electrodomésticos

Tel: 96 266 02 28

Fax: 96 266 38 09

Camí Real, 50

46500 SAGUNTO

gimeno@activahogar.com

cerámicas • baños
materiales de construcción

RAMON GIMENO GRUP GAITTIA

ILUSIÓ

*Elegancia
en el vestir*

Avda. Santos Patronos, 3
Tfno: 96 266 09 15
46500 SAGUNTO (Valencia)

¿ y si cae aquí . . . ?

CARUANA

ADMINISTRACIÓN DE LOTERÍA Nº 1

“ La más antigua de España,
concedida por el Rey Carlos IV
en 1790”

Plz/ Cronista Chabret 8
TEL; 96 266 15 76
loteriacaruana@hotmail.es
Sagunto

**PODOCENTRE
CLÍNICA PODOLÓGICA**

Avda. Sants de la Pedra, 83
1r-puerta 3

TEL: 96 266 11 90

SAGUNT

flores Vidal

Av. Doctor Palos, 11
46500 Sagunt (València)

Tel. 96 266 31 50
mòbil: 626 27 81 29

<http://www.floresvidal.com>

Avda. Doctor Palos, 9 Telf 96 266 43 55

SAGUNTO

C/ Sepúlveda, 57 Telf: 96 267 28 72
C/ Isla Córcega, 10 Telf: 96 269 12 53

PUERTO SAGUNTO

**GRUAS A.
DEL REY**

C/ MARIANO MESTRE 29
TEL: 619.116.643
SAGUNTO

**PASTELERÍA
LA
MODERNA**

C/ Luis Cendoya 56
TEL; 96 267 12 56

PORT DE
SAGUNT

ROA JOYERÍAS

C/BENIFAIRO, 12
TELÉFONO: 96 265 03 86
SAGUNTO

PELUQUERÍA DE SEÑORAS AMPARO

C/EMILIO LLOPIS, 15
TELÉFONO: 96 108 68 84
SAGUNTO

ESSENZ
CIGARROS ELECTRÓNICOS

Ropa Italiana

Accesorios y consumibles

Tu tienda de
MODA Y VAPEO

¡Pásate al vapor!

ESSENZ
www.essenzvap.com

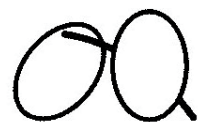
ESSENZ- Sagunto
C/Huerto ,18

AUTOCOBER

VEHÍCULOS SEMINUEVOS
KM 0 Y DE OCASIÓN

CTRA. CANET A FAURA KM:7,8
POLÍGONO DEL VENTORRILLO
ROTONDA PUENTE DE FAURA

ÒPTICA RIBELLES

C/ Horts, 25 · Telef. 96 266 12 12 · 46500 SAGUNT (València)

QUIOSCO-PAPELERIA

GAT PITT

VICENTE VIDAL QUERALT
PL/ ALGEP SAR, N°8
Telf. 96 065 64 48
46500 SAGUNTO (Valencia)

Bar Restaurante

*el
llorer*

www.elllorer.com

- Almuerzos Populares
- Menú Diario
- Tapas Variadas
- Terraza
- Zona Wifi

C/. Les Parretes, 8 - Teléfono 96 065 64 03
46500 SAGUNTO

FRUITES A VINGUDA

AVDA/DOCTOR PALOS,
TELF 962651647
SAGUNT

NUEVA
ImagEn^o
ESTILISTA

Cami Real nº.12 bajo
46500 Sagunto (Valencia)
Telf: 96 321 53 42

nuevaimagenestilista.es

color
corte
secado
recogidos
novias
fallera
tocados

CARNICERIA PEPI

EMBUTIDOS CASEROS
HAMBURGUESAS ARTESANAS
ELABORACION PROPIA

TELF. 96 266 29 93

C./ ROMA. nº 2
46500 SAGUNTO
VALENCIA

carniceriapepi.roma2@hotmail.com

www.miguelhijos.com

NEUMATICOS Y MANTENIMIENTO DEL AUTOMOVIL
SAGUNTO 962664453 - PUERTO 962670436

euromaster.com

LOS NEUMATICOS NECESITAN EXPERTOS

DISFRUTEU de les FALLES 2015

info@panalfallero.com

Panal Fallero

@panalfallero

GRÀCIES PER
CONFAR EN
NOSALTRES

ENS POTS TROBAR :

**C. Garrigues nº 1 Pta 7K
46001 València 96 322 22 74
62863 8413 . 663 9380 15**

www.panalfallero.com

LLIBRETS
FALLERS
I ALTRES
DISSENYS

Agraïments

L'ASSOCIACIÓ CULTURAL FALLA SANTA ANNA

Agraix la col·laboració de tots els postres paisans que han fet possible que vostés tinguen a les seues mans aquest llibret, a més del material gràfic facilitat per:

Arxiu Falla

Comissió Falla

Fotos Paco Bono

Manuel Civera i Gómez

Josep Manuel Palomar i Abascal

Òscar Pérez Silvestre

Josep de Morvedre

Associació Ludere et Discere

Associació Centre d'estudis Camp de Morvedre

L'AC Falla Santa Anna no es fa responsable de les opinions expressades pels col·laboradors.

Fundación
Bancaja
Sagunto

Panal Fallero

Vol agrair a la Comissió Santa Anna de Sagunt per la confiança que han depositat en el nostre equip deixant-nos dissenyar i maquetar el seu llibret 2015.

Ha sigut un treball molt rigorós i meditat per part de tot l'equip de coordinació del llibret i en especial volem destacar el magnífic tracte rebut per part de Maite i Ana, que han sigut les que han tingut que suportar-nos en totes les reunions.

Esperem que aquest llibret els agrade tant com nosaltres hem disfrutat creant-lo i que aconseguisca a les diferents convocatòries a les que participa l'honor que tant mereix.

- L'EQUIP DE PANAL FALLERO -

Gira aquest llibret per a vore la part
infantil de la Falla Santa Anna

ASSOCIACIÓ CULTURAL

falla
Santa Anna
2015

productes típics

Falla infantil
SANTA ANNA
2015

The central graphic features four whimsical characters: a milkshake in a glass with a straw, a hot dog with a face and a small hat, a smiling orange with a face and legs, and a flame character with a face and a tongue sticking out. The text 'Falla infantil' is written in a red cursive font, 'SANTA ANNA' in a bold red serif font, and '2015' in a red serif font. Two horizontal lines separate the cursive text from the bold text, and another line separates the bold text from the year.

Ala

FALLERA MAJOR

2015

Infantil

*Dels murs de l'antiga tortxa
despenjaré dolça lira
i em donarà quan et cante
del seu foc una guspira.*

*Coral d'una mar blava
que el sol endins il·lumina,
estel del cel, cristal·lina
amb aurores de vuitava.*

*Coral els pètals de l'alba
quan un raig desperta el dia,
i una dolça melodia
corre entre el lliri i la malva.*

*Coral d'un cel i una rosa
en verger d'humil divisa,
i l'àmbar porta la brisa
que besa la meua glosa.*

*Coral i llum engarçada
de Fraga i Agües l'arquilla,
galana, guapa, senizlla
i de la Falla aclamada.*

*Coral, ¿t'agraden els versos?
els imanta l'amatista,
per tu els atrau i conquista
perquè no estiguen dispersos.*

*Dels murs de l'antiga tortxa
despenjaré dolça lira
i em donarà quan et cante
del seu foc una guspira.*

lit
SANTA

20

FALLERA MAJOR
2015

Infant

Coral Fraga i Agües

Infant
ANNA
15

Exaltació a la Nostra...

Què et dic, Corales?

Que t'estime com a la que més. I els meus ulls s'emocionen en viure aquestos moments, de vore't ahí dalt amb un somriure dolç i viu, amb la teua cara angelical, per vore't ser dels menuts la més gran.

Orgullosos ens sentim els qui bé et coneixem, i feliç t'has de sentir de gaudir d'aquest plaer, perquè a partir d'ara podràs dir que la teua vida ha quedat marcada per un gran moment: ser la major representant de la teua gent!

Arribares a la família de la mà d'una mare molt jove, i des d'aquell precís moment et convertires en el seu ullet dret. Encara que tingues un germanet i Loara que està a punt d'arribar, seràs la seua Kiki, eixa xiqueta que un dia portà a la seua vida un brot d'alegria.

I què dir-te de la iaia Maruja i el iaio Pepe? Per a ells eres la seua alegria, junt amb ta mare són les persones que han estat al teu costat. I et puc dir que per a ells poder viure aquestos moments d'alegria i vore la seua nineta en aquest lloc és tot un orgull, de la mateixa manera que a la resta de la família.

Recorde l'any passat, quan ens digueres de la companyia de Tereseta que volies regnar i passar-li el tron a ella. Sols et posaren una pega: que els estudis no et decaigueren, i tots els dies al repàs que et veia.

Per fi enguany el teu somni ha arribat: quant ho digueres, no sé si ta mare, la iaia o la tia Cris més es va acomboiar, però de seguida et varen presentar. Per a ta mare i ta iaia, com ja he dit, per l'alegria de vore't regnar, i per a mi perquè eres la reineta de ma casa i ara també la del casal: la meua germaneta xicoteta.

I què dir de ma mare, la tia Cris? Que eres més que una neboda. Ella, amb l'ajuda de ta iaia, han sigut les encarregades de la confecció de tota la teua indumentària, des dels vestits fins a les sabates, des de l'elecció de les pintes i arracades fins a les manteletes, encara que, això sí, sempre amb la teua aprovació, ja que puc dir que a tu no et falta decisió.

Coral, gaudeix molt d'aquest any i trau a relluir en cada moment eixos sentiments fallers, perquè aquest somni passa volant i quan et vullgues adonar serà la setmana fallera i el somni haurà acabat. I perquè jo encara ho recorde i ho recordaré sempre, et puc dir que mai oblidaràs aquest moment en què em naix des del fons del meu cor el poder dir:

**JA ERES DE SANTA ANNA
LA NOSTRA FALLERA
MAJOR INFANTIL!**

FALLERA MAJOR
2015

Infantil

Coral Fraga i Agües

XX Certamen literari i plàstic

ASSOCIACIÓ CULTURAL
FALLA SANTA ANNA
Carrer Na-Marcena, 3

En Sagunt, a 4 de desembre de 2014

Reunit el jurat qualificador del XX Certamen Literari Escolar en Valencià "PRODUCTES TÍPICIS VALENCIANS", compostat per l'equip de cultura de l'Associació Cultural Falla Santa Anna, s'ha arribat a la determinació de seleccionar els següents treballs:

Tercer Premi:

Pel CEIP Cronista Chabret el treball titolat "Les falles", presentat per:

Marc Oliva i Bru

Segon Premi:

Pel CEIP Ausias March el treball titolat "Un dia d'estiu", presentat per:

Hugo Domingo i García

Primer Premi i guanyador del Certamen Literari:

Pel CEIP Ausias March, el treball titolat "El fantasma de les traques", presentat per:

Gloria Vera i Martínez

El treball guanyador serà publicat al Llibret de la nostra Falla en Març de 2015.

I per què així conste, signe aquesta acta com a Secretari de l'Associació Cultural Falla Santa Anna.

El Secretari

Signat: Josep Xavier Marco i Raro

El C B D N Y A S M A D E L B S
T B A G V B S

Hi havia una vegada un fantasma anomenat Firework.
Estava molt molt enfadat perquè li havien furtat els seus
poders perquè Firework tenia els poders de les traques. Va pensar en
fer una maldada als humans perquè li havien robat els seus poders
màgics i va pensar en anar a una ciutat anomenada Sagunt perquè
estaven en falles i tenien moltes traques.

Firework - Pues me va vaig a eixa ciutat que s'anomena Sagunt.

I Firework va anar a eixa ciutat i va trobar una plaza
anomenada Glorieta i va dir:

Aquest lloc és perfecte perquè hi ha molta gent.

I Firework va decidir una maldada molt molt agressiva i
va posar el petard més gran de tota la història. El va tirar a
la arena del parc. Firework es va fer invisible per a que no el
descobriren i per la nit va explotar i tota la arena es va moure
com si fóra una ona gegant d'arena i van fugir tots i es van deixar
tots els petards i Firework va estar molt content per fer aquesta
maldada.

Gloria Vera Martínez 3ºB Ceip Ausias March

Comissió Infantil

Vicepresident 1er	Marcos Beltrán i Català
Vicepresidenta 2^a	Teresa Candelas i Peris
Vicepresidenta 3^a	Ariadna Hernández i Díaz
Secretari	Adrià Belmonte i Marco
Tresorer	Alejandro Bono i Segura
Comptadora	Alejandra López i Francés
Delegats	Ulises Antonino i Nieto Elena Caplliure i Gil

Vocals

Júlia Caplliure i Gil
Sara Rus i Mañogil
Mª Josep Beltrán i Català
Álvaro Bono i Segura
Rubén Belmonte i Marco
David Carbonell i Nieto
Olga Carbonell i Nieto
Coral Fraga i Agües
Natàlia García i Pérez
Daniel Hernández i Díaz
Claudia Sánchez i Pastor
Diego Galarza i García
Issey Rozalén i Camacho
Aitana Fajardo i Gálvez
Christian Sánchez i Pastor
Paula Ramón i Muñogil

Nous Fallerefs

Christian Sánchez i Pastor

Paula Ramón i Mañogil

Productes Típics

DEFINICIÓ DE TRACA

Una traca és un seguit de **masclets** o altre tipus de **coets** lligats amb una **metxa** en forma de cordell, que una vegada estesa a terra o penjada en l'aire s'enceta per un dels dos costats del cordell i resulta una seqüència cridanera d'esclafits, molt rítmica i sorollosa.

Al **País Valencià**, les traques es fan servir per a qualsevol celebració: **casaments, batejos, comunions, gols** en els partits de futbol, etc.

Les traques més sofisticades i disparades per un **pirotènic** reben el nom de **mascletades**.

HISTÒRIA DE L'ORXATA

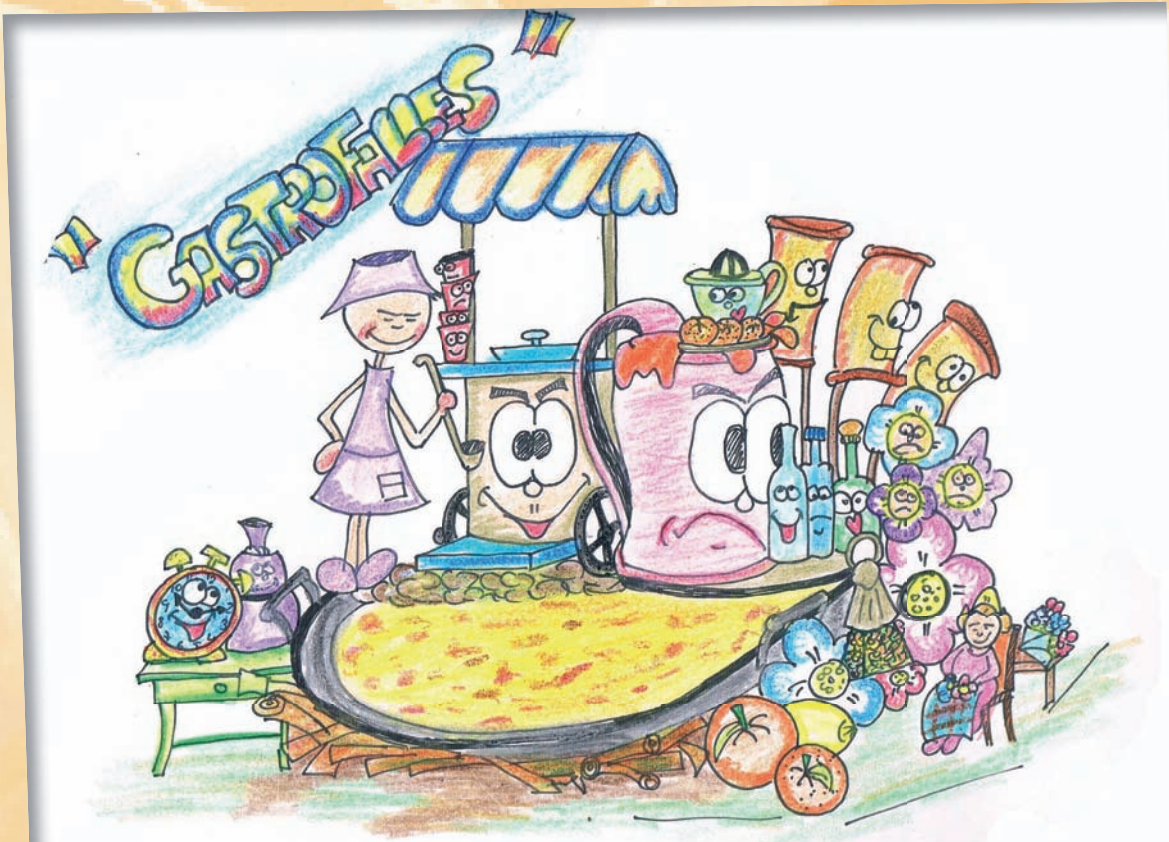
El fruit sec que es denomina xufa té el seu origen a l'antic Egipte. És una de les primeres collites domèstiques dels humans; de fet, els arqueòlegs trobaren gerres de xufes als sarcòfags dels faraons.

Els àrabs van introduir aquest tubercle a la península, i es produeix a l'Horta de València. El principal centre productor és Alboraia. Per la seua proximitat a la platja, estos terrenys humits i arenosos reuneixen les millors condicions per al seu desenvolupament.

L'orxata obtinguda de les xufes per maceració amb aigua és un líquid similar a la llet de vaca.

Conten que l'origen del nom de l'orxata ve des del temps de Jaume I. Un governant, no se sap si real o polític, va anar de visita a la ciutat d'Alboraia, on és tradició elaborar els mateixos agricultors la seua orxata. Aquests van oferir al governant un got de fresca orxata, servida per una jove vestida amb el vestit regional; entre que el dia era molt calorós i tan refrescant com resultava l'orxata, el governant va quedar tan satisfet que va dir amb sinceritat i simpatia a la jove que li la va servir: «Moltes gràcies per aquest got d'or, xata!». Des d'aquell dia es va quedar amb aquell nom el refresc que sols s'elabora a València.

COS CENTRAL

Porta la falleta com a lema: “Productes típics valencians” L'orxata, l'aigua de València, el xocolate i la *despertà* cal promocionar-los i gaudir d'aquestos productes originals.

La nostra paella valenciana pareix estar molt enfadada, perquè ací a Espanya hi ha gent que “enganya” presentant un “arròs desastre” al qual volen dir *paella* però no ho pareix ni tan sols en el pollastre.

La paella valenciana ben feta aquests ingredients porta: arròs, aigua, pollastre, conill i bajoqueta, sense oblidar-se el garrofó. Aquestes taronges rodegen els productes tradicionals, que molts polítics no defensen, que són de qualitat i valencians.

L'orxata està somrient perquè a València ella regna al llarg de l'estiu calent.

Quan apreta bé la calor de l'horta d'Alboraia un producte ens dóna frescor, recordant la tradició de la llegenda del Conqueridor: «Açò és OR-XATA».

ESCENA LA DESPERTÀ

El despertador a punt de sonar, el masclet ja està preparat, i es pregunta molt aviat si el xiquet «el curset pirotècnic» al final l'ha aconseguit pagar.

A rascar-se la butxaca el faller consolidat, perquè si no tens curset no pots anar a la despertà.

A la fi s'han fet les set i el faller ben conscienciat agafa la metxa i el coet i començà hui la despertà. Després de tirar uns coets arriba el moment de descansar:

a casa la fallera major xocolate han preparat per poder-se hui desdejunar.

Bunyols i xocolate, no hi ha res millor. Agafa Pepe el petate que el coet a punt està ja d'esclatar.

ESCENA L'OFRENA

Els fallers van a l'Ofrena de flors ben carregats, per devoció fallera a la Mare del Desemparats.

Estimat és aquest acte pels pares i xiquets, i gran és la tradició: encara ben menudets ja li porten a la verge flors.

Però enguany sorgí una remor que als fallers un poc crema: fer nous canvis a l'Ofrena. No cal crear polèmiques, deixem les coses així:

a Sagunt vespra del divuit i al Port dinou al matí. Les coses soles es compliquen com per anar posant el dit.

ESCENA LA PÓLVORA

Totes les festes valencianes de tota la Comunitat porten unida la pólvora com a senya d'identitat.

Les falles, moros i cristians, festes de barri i poble, moltes fan fins a cordà. Què seria dels valencians sense pólvora ni mascletà?

Dos coets estan parlant: «Que difícil està trobar una nova pirotècnica!», que la crisi els va portar a traure ells una llicència per tal de poder esclatar a la nostra València.

La Conselleria multarà els fallers sense curset

que tiren petards a la despertà.
Defensem l'ús responsable
de la pólvora a les falles,
però no és veritable
que som SOLS els fallers
els qui en els dies festers
llancen i llancen coets.

ESCENA

EL FOC

El monument està acabat.
Tot un any ple de treball
que tan sols uns dies a l'any
als carrers molt lluiran.

Mes tot cremarà de debò:
el cartó i la fusta,
els nous ninots,
duraran ben poc
cremant en la Nit de Foc.

Calfa el foc de nostra festa
Rendint honor a la tradició.
El monument és la conquesta
Mes la traca inicia la flama
A la nit plena d'emoció.

És el FOC purificador:
renova la festa aquest dia
i el faller treballador
comença de nou amb alegria.

Les falles són més que ninots
plantats una setmana al carrer:
són cultura de llibrets
i vers rialler.

Són les falles un motor
d'economia,
porten treball a l'artista,
també al músic i a la modista,
sense oblidar la pirotècnia
ni el restaurant del turista.

COS CENTRAL

Els productes típics valencians són enguany els protagonistes de la falla infantil. La paella, l'orxata, la pirotènia, els bunyols, el xocolate. El cos central és una enorme paella on està un carro d'orxata i un pitxer d'aigua de València, rodejada la paella per les taronges valencianes.

ESCENA LA DESPERTÀ

Una tauleta de nit amb un despertador l'escena ens presenta, perquè preparats estan els fallers per a la Despertà. Enguany també tenen preparat el curset de pirotènia, sense el qual pareix que no podem fer la nostra típica despertà. I em pregunte: els que no són fallers, què? Saben utilitzar perfectament la pólvora, els masclets...? I els fallers a rascar-se la butxaca i pagar el curset. Preparat està el xocolate, els bunyols i xurros per al desdejuni.

ESCENA L'OFRENA

En aquesta escena tenim l'ofrena a la nostra Mare de Déu dels Desemparats, acte ple d'emoció i devoció fallera, encara que alguns s'encaboten de vegades a crear polèmiques al respecte. Ja enguany a Sagunt i comarca pareixia sorgir-ne una: canviar les dates de l'Ofrena al Port, on sempre han tingut la tradició de celebrar-la el dia de Sant Josep.

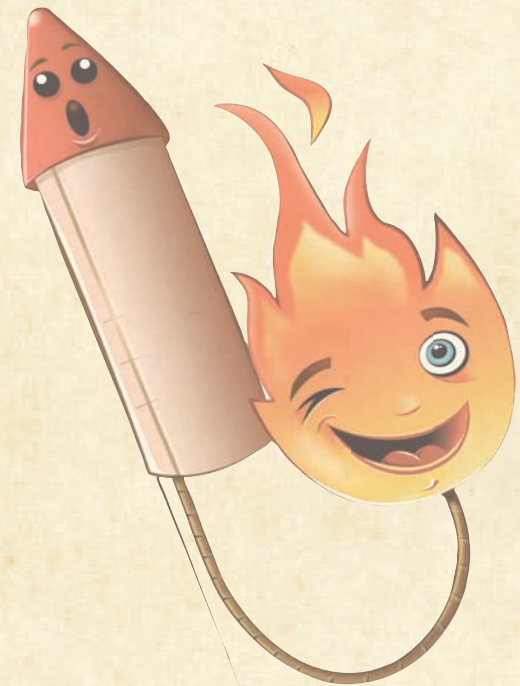
ESCENA LA PÓLVORA

La pólvora com a producte valencià ha estat vinculat a la festa, i especialment a la festa de les Falles. Per això, els fallers defenem la seua utilització sempre amb la cura necessària i amb precaució. Utilitzant-la adequadament no hi ha perill. Des de l'autoritat estatal i autonòmica volen carregar-se la festa unida a la pólvora. Cal fer cursets per tal que els fallers vagen tirant petards a la despertà, i pagats de la butxaca del faller per descomptat (inclosos els infantils majors de 8 anys).

Em pareix perfecte que s'informe de la mala utilització de la pólvora, però no sols en els àmbits fallers: els **NO FALLERS** també en tiren.

ESCENA EL FOC

Al foc, símbol purificador, n'enviaríem més d'u. A aquells que volen carregar-se la tradició i la festa de les Falles. Les Falles no són sols un monument que es crema, i porta associades més coses: un llibret de falla, una tradició d'indumentària, exposicions, certàmens, actes solidaris, música, pólvora, gastronomia...

Les 6 Diferències

Jocs

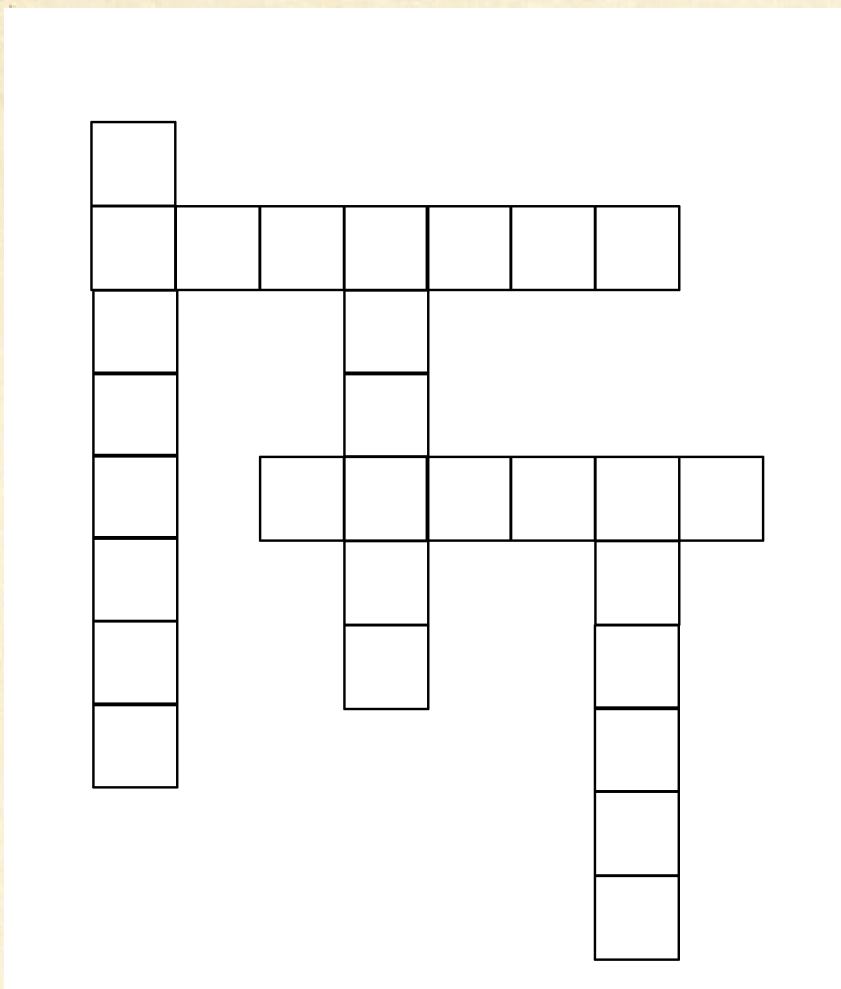
Busca les 6 diferències de la portada del
Llibret Infantil de la Falla Santa Anna

Encreuats

Fica en cadascun del buits aquestos productes típics:

Taronja
Bunyol
Xocolate
Paella
Orxata

La nostra Paella

La mare d'Àngel li ha encarregat que li compre els ingredients per a la paella del diumenge.
Sabries escriure 10 ingredients que pot comprar?"

Coloreja

Falla infantil
SANTA ANNA
2015

Gira aquest llibret per a vore la part
major de la Falla Santa Anna

